

UNIVERZA V LJUBLJANI
PEDAGOŠKA FAKULTETA
PREDŠOLSKA VZGOJA

KATJA BALAŽIC
izr. prof. dr. TATJANA DEVJAK

**ZGODOVINSKI PREGLED
PREDŠOLSKIH USTANOV
HČERA MARIJE POMOČNICE
V SLOVENIJI**

DIPLOMSKO DELO

LJUBLJANA, 2017

Zahvala

Zelo me veseli, da je to diplomsko delo nastalo v letu, ko vrtec Lavra praznuje svojo 25-letnico. Rada bi se zahvalila izr. prof. dr. Tatjani Devjak za odlično mentorstvo. Hvala tudi vsem, ki so sodelovali pri njegovem nastanku: s. Mariji, s. Luciji, s. Giuseppini in ge. Nini Frakelj za brskanje po arhivih, s. Majdi za raziskovanje spominske sobe, vsem starejšim sestram in njihovim ravnateljicam za prepoznavanje oseb na starih fotografijah, svojemu očku za pomoč pri iskanju zakonov in drugih uradnih dokumentov, s. Simoni in s. Jožici za odkrivanje začetkov in zgodovine vrtca Lavra, s. Martini za bdenje nad točnimi podatki, ge. Andreji Grčar za svetovanje pri citiranju, s. Barbari za prevajanje v angleščino in Karmen za lektoriranje.

Hvala Družbi HMP, ki mi je omogočila študij, predvsem s. Damjani, s. Majdi in s. Mateji, ki so me pri tem bolj od blizu spremljale, in Damjani, s katero sva se skupaj prebijali skozi predavanja, vaje in izpite ter se pri tem podpirali.

Soli Deo gloria!

Povzetek

Varstvo otrok je na območju današnje Slovenije organizirano že od 11. stoletja naprej. Prvi vrtci so se po Fröblovem zgledu pri nas odprli proti koncu 19. stoletja.

Sestre hčere Marije Pomočnice so prišle k nam leta 1936, 16. februarja 1938 pa so odprle vrtec v Ljubljani. Vzgojiteljice so se šolale v Italiji in so bile usposobljene za delo po vzgojni metodi sester Agazzi. Vrtec je obiskovalo tja do 86 otrok in je deloval tudi med vojno, vse do 7. decembra 1945, ko je bila stavba nacionalizirana.

Sestre se s to dejavnostjo vse do leta 1992 niso več ukvarjale, takrat pa so 7. septembra na prošnjo staršev v novoustanovljeni skupnosti v Murski Soboti začele z varstvom otrok. Vrtec Lavra je rasel in se razvil v Miklavžev zavod Murska Sobota. Iz hiše sester se je preselil najprej v stavbo, v kateri danes domuje murskosoboški škofijski ordinariat, nato pa v lastno zgradbo; vmes se je odprla še njegova enota na Tišini. Sprva je vrtec deloval po lastnem vzgojnem programu, ob registraciji leta 1996 po programu Antonovega vrtca iz Železnikov, nato po programu katoliških vrtcev, leta 2009 pa je dobil koncesijo in tako se dandanes program odvija v skladu s *Kurikulumom za vrtce*. Vzgojni pristop vrtca Lavra temelji na don Boskovem preventivnem sistemu, zanj so značilne starostno kombinirane skupine po zgledu družinskega okolja, katoliška vzgoja, katere temelj je spoznavanje Božje ljubezni in odgovor nanjo, in tipični salezijanski elementi: občutek ljubljenosti, asistenca, igra, veselje, spodbudna beseda, življenje v Božji navzočnosti, Marijanska duhovnost. V enoti Murska Sobota so trije oddelki, v enoti Tišina pa dva.

Ključne besede: vrtec, hčere Marije Pomočnice, metoda Agazzi, preventivni sistem, *Program katoliških vrtcev*, vrtec Lavra.

Abstract

Child care has been organized on the territory of present-day Slovenia since the 11th century. The first kindergartens, following Fröbl's example, opened in this area towards the end of the 19th century.

The sisters Daughters of Mary Help of Christians came to this land in 1936 and opened a kindergarten in Ljubljana on 16th February 1938. The preschool teachers attended school in Italy and were qualified for the work according to the educational method of the Agazzi sisters. The kindergarten was attended by up to 86 children and was active also during the war, until the 7th December 1945, when the building was nationalized.

The sisters were no longer engaged in this activity until 1992, when, on 7th September, they started with child care at the request of parents, in their newly established community in Murska Sobota. The kindergarten Lavra was growing and developed into the Institution of St. Nicholas Murska Sobota. From the house of the sisters it moved, first to the building where the diocesan ordinary's office of Murska Sobota is to be found today and then to its own building; in the meantime its branch was opened in Tišina. Initially, it operated according to its own educational programme; with the registration in 1996 according to the programme of the kindergarten Antonov vrtec from Železniki; then according to the programme of Catholic kindergartens; lastly, in 2009, it was granted a public subsidy and therefore the programme takes place in compliance with the Slovene *Curriculum for Kindergartens (Kurikulum za vrtce)*. The educational approach of the kindergarten Lavra is based on Don Bosco's preventive system, it is characterized by mixed-age groups following the example of the family environment, by Catholic education, the foundation of which is learning about God's love and the response to it, and by typical Salesian elements: a sense of being loved, Salesian assistance, game, joy, word of encouragement, life in God's presence, Marian spirituality. In Murska Sobota there are three groups, whereas in Tišina there are two.

Key words: kindergarten, Daughters of Mary Help of Christians, method Agazzi, preventive system, *Programme of Catholic kindergartens (Program katoliških vrtcev)*, kindergarten Lavra.

Kazalo vsebine

1	Uvod	1
1.1	Opredelitev problema	1
1.2	Namen in cilji	1
1.3	Raziskovalna vprašanja	2
1.4	Metodologija raziskovanja in uporabljeni viri	2
1.5	Struktura dela	2
2	Hčere Marije Pomočnice	4
2.1	Sv. Janez Bosko in salezijanci.....	4
2.2	Sv. Marija Dominika Mazzarello in hčere Marije Pomočnice.....	5
2.3	Prvi vrtci hčera Marije Pomočnice	6
3	Hčere Marije Pomočnice v Sloveniji.....	9
4	Razvoj vrtca na Slovenskem.....	15
4.1	Predšolske ustanove na Slovenskem do leta 1945.....	15
4.2	Predšolske ustanove na Slovenskem v letih od 1945 do 1991	18
4.3	Razvoj vrtca v Sloveniji po letu 1991	19
5	Vrtec hčera Marije Pomočnice v Ljubljani	22
5.1	Začetek vrtca na Privozu 4	22
5.2	Vzgojna metoda v vrtcu hčera Marije Pomočnice v Ljubljani	25
5.3	Selitev na Karlovško cesto 22	30
5.4	Vzgojiteljice	32
5.5	Financiranje	36
5.6	Praznovanja	36
5.7	Druge dejavnosti.....	38
5.8	Zaprtje vrtca	52
6	Vrtec hčera Marije Pomočnice v Murski Soboti	54
6.1	Ustanovitev skupnosti HMP v Murski Soboti in začetek varstva otrok	54
6.2	Vrtec do leta 1996	58
6.3	Vrtec Lavra v letih od 1996 do 1999	59
6.4	Vrtec Lavra v letih od 1999 do 2009	63
6.5	Vrtec Lavra po letu 2009	68

6.6	Vzgojni program v vrtcu Lavra	72
6.6.1	Vzgojni program varstva Laura Vicuña, Murska Sobota, Družbe hčera Marije Pomočnice (1993)	72
6.6.2	Vzgojni program zasebnega vrtca Lavra (1996).....	73
6.6.3	Osnutek novega Vzgojnega programa zasebnega vrtca Lavra – župnijski vrtec (1997).....	74
6.6.4	Program katoliških vrtcev (1999)	76
6.6.5	Program vrtca Lavra Murska Sobota (2000)	77
6.7	Vzgojni stil vrtca Lavra	80
7	Zaključek.....	83
Viri		85

Kazalo slik

Slika 1: Don Bosko s svojimi fanti (http://donboscointernational.eu/wp-content/uploads/2016/05/don-bosco-salesiani.jpg , 20. januar 2017).	4
Slika 2: Mati Marija Dominika (v sredini v prvi vrsti) s sestrami iz prve misijonske odprave (http://en.academic.ru/pictures/enwiki/49/1_missioni_di_FMA_1879.jpg , 20. januar 2017).	5
Slika 3: S. Alojzija Domajnko (Album iz inšpektorialnega arhiva SLC, Ljubljana, b. d.).	9
Slika 4: Prva stran hišne kronike skupnosti HMP na Prulah, ki je bila ustanovljena 16. januarja 1938 (<i>Cronaca della Casa di Ljubljana sotto il titolo di Casa Beata M. Mazzarello (1938–1946)</i>).	10
Slika 5: Hiša na Karlovški 22. Fotografija je bila verjetno posneta leta 1938 (Album iz inšpektorialnega arhiva SLC, Ljubljana; Škrbec, 1986, str. 32).	11
Slika 6: Zapis v hišni kroniki skupnosti na Prulah z dne 30. januarja 1938, ko so na kraljevsko bansko upravo naslovile prošnjo za odobritev odprtja vrtca in oratorija (<i>Cronaca della Casa di Ljubljana sotto il titolo di Casa Beata M. Mazzarello (1938–1946)</i>).	23
Slika 7: Zapis v hišni kroniki z dne 16. februarja 1938 o začetku vrtca (<i>Cronaca della Casa di Ljubljana sotto il titolo di Casa Beata M. Mazzarello (1938–1946)</i>).	24
Slika 8: Rosa in Carolina Agazzi (http://lnx.niccolotommaseo.it/wp-content/uploads/2012/03/sorelle_Agazzi.jpg , b.d.).	25
Slika 9: Ena od strani iz beležke s. Frančiške Škrbec z letnim delovnim načrtom (Škrbec, b. d.).	27
Slika 10: S. Frančiška Škrbec (Album iz inšpektorialnega arhiva SLC, Ljubljana, 1976).	32
Slika 11: Praznik sv. Rešnjega telesa na Kodeljevem leta 1940 (Album iz inšpektorialnega arhiva SLC, Ljubljana, 1940).	39
Slika 12: Praznik ravnateljice leta 1941 (Album iz inšpektorialnega arhiva SLC, Ljubljana, 1941; Jenič, 2015, str. 132).	39

Slika 13: Otroški vrtec na Karlovški cesti v Ljubljani ob koncu šolskega leta 1942/43 (Album iz inšpektorialnega arhiva SLC, Ljubljana, 1943, Škrbec, 1986, str. 39).	40
Slika 14: Otroci iz vrtca (Album iz inšpektorialnega arhiva SLC, Ljubljana, b. d.).	40
Slika 15: Najmlajši se igrajo. Z njimi je s. Alojzija Domajnko (Album iz inšpektorialnega arhiva SLC, Ljubljana, b. d.).	41
Slika 16: Otroci na dvorišču verjetno s s. Agnezo Špur (Album iz inšpektorialnega arhiva SLC, Ljubljana, b. d.).	41
Slika 17: Najmlajši telovadijo (Album iz inšpektorialnega arhiva SLC, Ljubljana, b. d.).	41
Slika 18: Otroci iz vrtca (Album iz inšpektorialnega arhiva SLC, Ljubljana, b. d.).	41
Slika 19: Kam bomo pa danes šli na sprehod? (Album iz inšpektorialnega arhiva SLC, Ljubljana, b. d.).	42
Slika 20: Na sprehodu v gozdu (Album iz inšpektorialnega arhiva SLC, Ljubljana, b. d.). ...	42
Slika 21: Kot prave kuharice ... (Album iz inšpektorialnega arhiva SLC, Ljubljana, b. d.). ...	42
Slika 22: Kot prave kuharice ... (Album iz inšpektorialnega arhiva SLC, Ljubljana, b. d.). ...	42
Slika 23: Mali fotograf (Album iz inšpektorialnega arhiva SLC, Ljubljana, b. d.).	43
Slika 24: Male vile. Otroci igrajo vile (Album iz inšpektorialnega arhiva SLC, Ljubljana, 1941; Škrbec, 1986, str. 36).	43
Slika 25: Harmonij iz hiše na Karlovški 22 (osebni vir, 2017).	44
Slika 26: Mizica in stolček iz vrtca v Ljubljani (osebni vir, 2017).	44
Slika 27: Domine (osebni vir, 2017).	45
Slika 28: Karte za igro <i>črni palček</i> (osebni vir, 2017).	45
Slika 29: Namizna igra <i>goskina igra</i> (osebni vir, 2017).	45
Slika 30: Paličice in žetoni (osebni vir, 2017).	45
Slika 31: Veliko – majhno (osebni vir, 2017).	46
Slika 32: Malo – veliko (osebni vir, 2017).	46
Slika 33: Zaprto – odprto (osebni vir, 2017).	46

Slika 34: Učenje barv s pomočjo pesmice (osebni vir, 2017).	47
Slika 35: Štetje od ena do pet (osebni vir, 2017).	47
Slika 36: Obravnava števila tri (osebni vir, 2017).	47
Slika 37: Ednina in množina (osebni vir, 2017).	47
Slika 38: Hruška (osebni vir, 2017).	48
Slika 39: Zajec (osebni vir, 2017).	48
Slika 40: Pomen zalivanja rastlin (osebni vir, 2017).	48
Slika 41: Prevozna sredstva (osebni vir, 2017).	48
Slika 42: Navpična in vodoravna črta ter risbe, ki nastanejo z uporabo le-teh (osebni vir, 2017).	49
Slika 43: Vzorci za utrjevanje risanja črt (osebni vir, 2017).	49
Slika 44: S črtami lahko narišemo tudi živali (osebni vir, 2017).	49
Slika 45: Črte in vzorci v zvezku otroka (osebni vir, 2017).	49
Slika 46: Še ena stran iz zvezka otroka (osebni vir, 2017).	49
Slika 47: Vzorec za prerisovanje in barvanje (osebni vir, 2017).	50
Slika 48: Pobarvanka in vzorec za prerisovanje s pomočjo mreže (osebni vir, 2017).	50
Slika 49: Trganje po srednjici in po diagonali (osebni vir, 2017).	50
Slika 50: Trganje po začrtani liniji (osebni vir, 2017).	50
Slika 51: Vzorec za trganko z velikonočnim motivom (osebni vir, 2017).	50
Slika 52: Izdelek otroka s tehnikami trganja, prepogibanja in lepljenja (osebni vir, 2017).	50
Slika 53: Pravljica Gerrita Theodoorja Rotmana <i>Osel gospoda Kozamurnika</i> , ki jo je leta 1931 izdal Konzorcij Jutra (osebni vir, 2017).	51
Slika 54: Oblačilca (osebni vir, 2017).	51
Slika 55: Zapis v hišni kroniki z dne 7. decembra 1945 o zaprtju vrtca (<i>Cronaca della Casa di Ljubljana sotto il titolo di Casa Beata M. Mazzarello (1938–1946)</i>).	53

Slika 56: Prihod vseh sester nove skupnosti v Mursko Soboto. Na sliki pred novim bivališčem so (od leve proti desni) s. Ivanka Zakrajšek, s. Marija Kociper, s. Marjeta Sraka (predstojnica vizitatorije), ga. Marija Žitnik Klar in s. Simona Komar (Album skupnosti HMP v Murski Soboti, 19. avgust 1991).....	54
Slika 57: Utrinki iz življenja vrtca v prvem šolskem letu. Sestra v belem na večini slik je s. Irena Benda (Album skupnosti HMP v Murski Soboti, 1992/93).....	57
Slika 58: Naslovnica priročnika za svetopisemske urice (Merlak, 2011). Na fotografiji je s. Jožica Merlak pri izvajanju ene od uric.	60
Slika 59: Program ob odprtju vrtca, ki se je zaradi nenadne nevihte odvil v gasilskem domu (<i>Kronika vrtca Lavra (1996–2016)</i> , 18. april 1998).....	61
Slika 60: Zmajček, narisana na steni sedanjega vrtca (Album vrtca Lavra, junij 2016).	61
Slika 61: Otroci pred novo stavbo vrtca ob zaključku šolskega leta 2008/09. Vzgojiteljice od leve proti desni: Jožica Bagari, Nataša Flisar, s. Ivica Oblak, Mateja Rojnik, s. Mateja Kranjc, Tadeja Bojnec, Nataša Horvat, s. Damjana Tramte (Album vrtca Lavra, junij 2009).	62
Slika 62: Snemanje zgoščenke <i>Male pesmi za Boga 3</i> . Z otroki je s. Ivica Oblak (Album vrtca Lavra, januar 2010).	64
Slika 63: Otroci pred vrtcem na Tišini ob odprtju enote (Album vrtca Lavra, 27. september 2009).	65
Slika 64: Otroci pred novo stavbo vrtca Lavra v Murski Soboti (Album vrtca Lavra, 13. marec 2017).	68
Slika 65: Spletna stran vrtca Lavra (www.vrtec-lavra.si , 10. februar 2017).	69

Kazalo tabel

Tabela 1: Statistika dejavnosti HMP v letih od 1938 do 1943 (<i>Cronaca della Casa di Ljubljana sotto il titolo di Casa Beata M. Mazzarello (1938–1946)</i>).	12
Tabela 2: Vzgojiteljice in število otrok v vrtcu v posameznih letih (<i>Cronaca della Casa di Ljubljana sotto il titolo di Casa Beata M. Mazzarello (1938–1946)</i>).....	35
Tabela 3: Vodstvo vrtca in število otrok v prvih štirih letih (<i>Cronaca della Casa di Murska Sobota sotto il titolo di Laura Vicuña (1991–2016)</i>).	58
Tabela 4: Vodstvo zavoda, vzgojiteljice in število otrok v letih 1996–1999 (<i>Kronika vrtca Lavra (1996–2016)</i>).	62
Tabela 5: Vodstvo zavoda, vzgojiteljice in število otrok v letih 1999–2009 (<i>Kronika vrtca Lavra (1996–2016)</i>).	66
Tabela 6: Vodstvo zavoda, vzgojiteljice in število otrok v letih od 2009 do danes (<i>Kronika vrtca Lavra (1996–2016)</i>).	69

Kratice in slovarček manj znanih izrazov

FLRJ	Federativna ljudska republika Jugoslavija
OZNA	Oddelek za zaščito naroda, varnostno-obveščevalna služba FLRJ
ZSM	Zveza socialistične mladine
OZN	Organizacija združenih narodov
ŠSFKK	šolske sestre sv. Frančiška Kristusa Kralja
SDB	don Boskovi salezijanci
HMP	hčere Marije Pomočnice
FMA	Figlie di Maria Ausiliatrice, uradna kratica hčera Marije Pomočnice
s.	sestra
m.	mati
bl.	blaženi, blažena
sv.	sveti, sveta
aspirandat	prvo obdobje priprave na redovno življenje v Družbi HMP
aspirantka	dekle v obdobju aspirandata, kandidatka
postulat	obdobje priprave na noviciat
postulantka	dekle v obdobju postulata
noviciat	obdobje priprave na izpoved redovnih zaobljub
novinka	dekle v obdobju noviciata
inšpektorija	upravna enota več skupnosti na določenem območju, vodi jo inšpektorica
delegata	zastopnica inšpektorice v določenem delu inšpektorije
vizitatorija	upravna enota več skupnosti na določenem območju, ki pa zaradi določenih vzrokov (npr. premajhno število sester, finančna nesamostojnost, nezadostna razvitost dejavnosti ipd.) še ne more biti razglašena za inšpektorijo; vodi jo vizitatorka
vizitatorka	zastopnica vrhovne predstojnice Družbe

1 Uvod

1.1 Opredelitev problema

Varstvo otrok je na območju današnje Slovenije organizirano že od 11. stoletja naprej, prvi vrtci pa so se tako kot v tujini tudi pri nas odprli v 19. stoletju (Devjak, Skubic, Polak in Kolšek, 2012; Pavlič, 1991). Sestre hčere Marije Pomočnice, ki sta jih ustanovila sv. Janez Bosko in sv. Marija Dominika Mazzarello in katerih poslanstvo je vzgoja otrok in mladih, so prišle k nam leta 1936 in so že dobro leto kasneje odprle vrtec v Ljubljani. Deloval je vse do konca leta 1945, ko je bila stavba Družbe hčera Marije Pomočnice nacionalizirana (*Cronaca Casa di Lubiana – Selo (1936–1939); Cronaca della Casa di Ljubljana sotto il titolo di Casa Beata M. Mazzarello (1938–1946)*). Sestre se s to dejavnostjo vse do leta 1992 niso več ukvarjale, takrat pa so na prošnjo staršev v novoustanovljeni skupnosti v Murski Soboti začele z varstvom otrok. Vrtec so poimenovala Lavra po čilski deklici bl. Lavri Vicuña (1891–1904), gojenki sester HMP v Argentini, ki je svoje življenje darovala Bogu, da bi izprosila spreobrnjenje svoje mame. Vrtec je rasel in se razvil v župnijski zavod, danes imenovan Miklavžev zavod Murska Sobota. Iz hiše sester se je preselil najprej v stavbo, v kateri danes domuje murskosoboški škofijski ordinariat, nato pa v lastno zgradbo. Vmes se je odprla še njegova enota na Tišini (*Cronaca della Casa di Murska Sobota sotto il titolo di Laura Vicuña (1991–2016); Kronika vrtca Lavra (1996–2016)*).

1.2 Namen in cilji

Zgodovinski pregled delovanja predšolskih ustanov sester HMP v Sloveniji ni bil nikoli sistematično popisan. Veliko spominov na prvi vrtec se je izgubilo in niti najstarejše še živeče sestre ne poznajo več vseh sester, ki so živele in delovale v tistem obdobju. Spomini na začetke vrtca Lavra pa so še zelo živi, vendar jih bo doletela enaka usoda, če jih nihče ne bo zapisal. Zato sem se odločila, da bom v tej diplomski nalogi skušala raziskati in rekonstruirati zgodovinski potek razvoja delovanja in dogodkov v obeh vrtcih.

Obenem me zanima tudi, kakšne vzgojne metode in programe so sestre uporabljale pri delu s predšolskimi otroki v preteklosti in kakšne uporabljajo danes.

1.3 Raziskovalna vprašanja

1. Kakšna je bila vloga sester hčera Marije Pomočnice pri vzgoji predšolskih otrok skozi historično paradigmo na tujem in na slovenskih tleh?
2. Ali so sestre pri svojem delu sledile don Boskovemu pristopu pri delu s predšolskimi otroki?
3. Kakšno vzgojno metodo so uporabljale sestre nekoč, kakšno uporabljajo danes?
4. Kakšen je bil zgodovinski potek dogodkov, ki so vplivali na ustanovitev, življenje in delo v vrtcu Lavra v Murski Soboti?
5. Zaradi katerih dejavnikov in kako se je spreminjal vzgojni program v vrtcu Lavra?

1.4 Metodologija raziskovanja in uporabljeni viri

Diplomsko delo bo teoretična razprava. Odgovore na raziskovalna vprašanja bom skušala pridobiti s pomočjo deskriptivne in kavzalno neeksperimentalne metode pedagoškega raziskovanja. Pri opisovanju dejstev in dogodkov iz bližnje in daljne preteklosti bom uporabljala zgodovinsko metodo. Ta metoda upošteva kronologijo, razvoj in vzročno-posledično povezanost glede predmeta raziskovanja. Uporabila bom tudi komparativno metodo, primerjala dejstva, pojave, procese in odnose, saj ta metoda omogoča tako ugotovitev skupnih značilnosti obravnavanega pojava kot tudi ugotovitev, v čem se dejstva, pojavi, procesi in odnosi razlikujejo (Cencič, 2009). Obravnavani problem v diplomskem delu bom nadgradila z elementi kvalitativne raziskave: opravila bom polstrukturirane intervjuje z nekdanjimi in sedanjimi gojenci, zaposlenimi in starši.

1.5 Struktura dela

Diplomsko delo bom strukturirala tako, da se bom po teoretičnem uvodu, ki pomeni problemsko, vsebinsko, formalno in metodološko vstopanje v problematiko, lotila

obravnave vrtca hčera Marije Pomočnice v Ljubljani. Skušala bom rekonstruirati potek dogodkov, podrobneje bom predstavila prvo vzgojiteljico in vzgojno metodo, ki so jo sestre uporabljale pri delu z otroki v vrtcu. Nato bom orisala zgodovino vrtca Lavra v Murski Soboti ter povzela vsebino vzgojnega stila in vzgojnih programov, ki so se uporabljali v 25 letih njegovega delovanja.

2 Hčere Marije Pomočnice

2.1 Sv. Janez Bosko in salezijanci

16. avgusta 1815 se je v vasici Becchi blizu Torina v Italiji rodil **sv. Janez Bosko**. Kljub veliki revščini je po mnogih težavah postal duhovnik. Zavzel se je za številne fante, ki so v času industrijske revolucije iskali delo v Torinu in živeli v hudem pomanjkanju ter pogosto prepuščeni samim sebi. Ustanovil je "**oratorij**", ki je za mlade dom, ki sprejema, župnija, ki evangelizira, šola, ki uvaja v življenje, in dvorišče za prijateljska srečanja in življenje v veselju" (*Konstitucije Družbe sv. Frančiška Saleškega*, 2015, 40. člen). Njegov cilj je bil vzgojiti "dobre kristjane in poštene državljane" (Bosco, 1996, str. 84; *Konstitucije Družbe hčera Marije Pomočnice*, 2015, 69. člen).

Slika 1: Don Bosko s svojimi fanti (<http://donboscointernational.eu/wp-content/uploads/2016/05/don-bosco-salesiani.jpg>, 20. januar 2017).

Utemeljil je t. i. **preventivni vzgojni sistem**, ki, kot je sam zapisal, "obstaja v tem, da se objavijo predpisi in pravila in se nadzorujejo tako, da imajo gojenci vedno nad seboj budno oko ravnatelja ali asistentov, ki jim kot ljubeči očetje govorijo, jih v vsakem dogajanju vodijo, jim svetujejo in jih prijazno popravljajo, kar pomeni isto kot onemogočiti gojencem pomanjkljivosti. Ta sistem sloni ves na razumu, veri in ljubeznivosti, zato izključuje vsako nasilno kazen in se skuša ogibati celo majhnih kazni" (Ceria, 1932, str. 919; Ciglar, 2004, str. 423; *Konstitucije Družbe hčera Marije Pomočnice*, 2015, str. 255; *Konstitucije Družbe sv. Frančiška Saleškega*, 2015, str. 237).

Leta 1855 je prvi salezijanec bl. Mihael Rua izpovedal redovne zaobljube. S tem se je pričelo življenje **Družbe sv. Frančiška Saleškega ali salezijancev**. Družba je bila sicer

uradno ustanovljena 18. decembra 1859 in je bila dokončno potrjena od Svetega sedeža 3. aprila 1874. Danes je razširjena po vsem svetu; salezijanci delujejo na vseh petih celinah, v 133 državah, in jih je okoli 14500 (SDB, b. d.). Don Bosko je umrl 31. januarja 1888 in je bil razglašen za svetnika 1. aprila 1934 (Bosco, 1996; Ciglar, 2004).

2.2 Sv. Marija Dominika Mazzarello in hčere Marije Pomočnice

V istem obdobju kot don Bosko je živela tudi **sv. Marija Dominika Mazzarello**. Rodila se je 9. maja 1837 v Morneseju v Italiji. Bila je prvorojenka in je doma pomagala v gospodinjstvu, na polju in v vinogradu. Zнала je brati, pisati pa se je naučila šele, ko je bila že vrhovna predstojnica. Pri 18 letih je postala hči Brezmadežne; to je bila skupina Bogu posvečenih deklet iz vasi, ki si je pod vodstvom domačega duhovnika Domenica Pestarina prizadevala živeti zgledno krščansko življenje. Dekleta so živela v domačih družinah, si med seboj pomagala in se podpirala, aktivno sodelovala v življenju župnije ter skrbela za pomoč pri vzgoji deklet in žena.

Slika 2: Mati Marija Dominika (v sredini v prvi vrsti) s sestrami iz prve misijonske odprave (http://en.academic.ru/pictures/enwiki/49/1_missioni_di_FMA_1879.jpg, 20. januar 2017).

Leta 1860 je v Morneseju razsajal tifus. Zbolela je tudi vsa stričeva družina. Marija Dominika jim je na prošnjo g. Pestarina šla streč kljub prepričanju, da bo zbolela. Res se je zgodilo tako; huda oblika tifusa jo je za več kot sedem tednov priklenila na posteljo. Nikoli si ni popolnoma opomogla in tako ni več imela moči za delo v vinogradu in na polju. V tej nemoči in iskanju smisla svojega življenja ji je prišlo na misel, da bi se lahko naučila šivati,

odprla šiviljsko delavnico in preko te dejavnosti vzgajala vaške deklice v poštene in dobre žene ter kristjanke. Idejo je uresničila skupaj s prijateljico Petronillo Mazzarello. Delavnica je rasla in se zato tudi večkrat preselila. Mariji in Petronilli se je pridružilo še katero drugo dekle iz Družbe hčera Brezmadežne. Sčasoma so začele sprejemati tudi deklice od drugod, ki torej niso prihajale le v delavnico, ampak so potrebovale tudi prebivališče. G. Pestarino jim je dal na razpolago hišo poleg cerkve, kjer so štiri dekleta začela z življenjem v skupnosti in vodila internat.

Don Boska so večkrat nagovarjali, naj kaj stori tudi za deklice, in ko je srečal to skupinico deklet, ki so delala z deklicami na enak način kot on s fanti, se je začel zanimati zanje. Kadar je obiskal Mornese, jih je opazoval, se z njimi pogovarjal in jih usmerjal. Napisal jim je tudi pravila življenja. V desetih letih je iz njih nastala redovna skupnost. Marija Mazzarello in še 10 drugih so izpovedale redovne zaobljube 5. avgusta 1872; s tem je bila ustanovljena **Družba hčera Marije Pomočnice**. Marijo Dominiko so sestre izvolile za prvo predstojnico. Doživele so veliko nasprotovanja sovaščanov, ki so se čutili prevarane, saj jih je don Bosko nastanil v hiši, ki je bila zgrajena z namenom ustanovitve šole za fante.

Družba se je hitro širila. Ob smrti Marije Dominike Mazzarello, 14. maja 1881, je bilo sester 166 in so imele 26 hiš v Evropi (Italija, Francija) in Ameriki (Urugvaj, Argentina – Patagonija). Marija Mazzarello je bila za svetnico razglašena 24. junija 1951 in velja za soustanoviteljico Družbe.

Družba je bila dokončno potrjena od Svetega sedeža 7. septembra 1911. Danes je razširjena po vsem svetu in ima svoje skupnosti na vseh petih celinah, v 94 državah, sester je okoli 12500 (Istituto delle Figlie di Maria Ausiliatrice, 2016; Capetti, 1974).

2.3 Prvi vrtci hčera Marije Pomočnice

Po poročanju *Cronistorie* (Capetti, 1976, 1977) so sestre prve vrtce odpirale že kmalu po ustanovitvi Družbe. Ko so 8. novembra 1876 odprle hišo v Lu Monferrato, je tja šla tudi "vzgojiteljica v vrtcu s. Teresa Mazzarello" (Capetti, 1976, str. 236). V novi skupnosti v Quargnentu, ki so jo ustanovile dve leti kasneje (21. novembra 1878), so imele poleg oratorija in delavnice vrtec (Capetti, 1976, str. 359). V pismu sestram v Patagoniji z dne 4.

maja 1880 mati Marija Dominika poroča, da so "le nekaj mesecev nazaj tri sestre odpotovale na otok Sicilijo" in da bodo tam imele "šolo in vrtec" (Capetti, 1977, str. 176). Istega leta 1880 je bil "4. september – prva sobota v mesecu – izbran za ustanovitev Borgomasina, kjer bodo vrtec, občinska šola in praznični oratorij" (Capetti, 1977, str. 244). Samo dober mesec pozneje pa so štiri sestre in ena postulantka odšle v Melazzo, "kjer bodo vodile vrtec in začele s prazničnim oratorijem" (Capetti, 1977, str. 253).

Leta 1885 so sestre dobile *Pravilnik-Program za otroške vrtce hčera Marije Pomočnice z zgodovinskim uvodnikom o izvoru in ustanovitvi vrtcev v Italiji*¹. Verjetno ga je osnovala m. Emilia Mosca, ki je bila v tistem času v vrhovnem svetu Družbe svetovalka za šolstvo in izobraževanje, popravil in dopolnil pa ga je še salezijanec Giovanni Bonetti. Dokončno obliko mu je dal Francesco Cerruti, vrhovni svetovalec za šolstvo pri salezijancih. Zajemal je iz pedagoških spoznanj Fröbla in Ferranteja Aportija ter jih povezal z metodo, ki sta jo Družbi zapustila don Bosko in mati Marija Dominika. Razdeljen je v sedem poglavij. V prvih dveh opredeljuje kriterije za sprejem otrok v vrtec in urnik. V tretjem poglavju je naveden didaktični program za vsako starostno obdobje posebej. Predvidena so tri starostna obdobja, sprejemali pa so otroke, stare 3–6 oz. največ 7 let. Vsebina programa zajema verouk, zgodovino stvarjenja in odrešenja, branje in pisanje, besednjak, štetje, petje, telovadbo in osnove šivanja za deklice². V četrtem poglavju *Pravilnika-Programa* so opisani disciplinski postopki, ki temeljijo na don Boskovem preventivnem sistemu. V naslednjih dveh poglavjih sta razložena pomen in pomembnost celostne vzgoje, tj. telesne in intelektualne ter moralne in verske. Zadnje poglavje pa govori o dolžnosti vzgojiteljic in drugega osebja (Cavaglià, 1997).

P. Cavaglià (1997) razlaga, da v tistem času v Italiji za vzgojiteljice ni bila zahtevana nobena posebna izobrazba. Vrtce so ustanavljali predvsem posamezniki in ženske redovne družbe, nadzoroval pa jih ni nihče. V Družbi HMP so sestre z učiteljsko diplomo vodile vrtce in šole, v Nizzi Monferrato pa so leta 1900 začele z enoletnim tečajem za

¹ *Regolamento-Programma per gli Asili d'Infanzia delle Figlie di Maria Ausiliatrice, preceduto da un Cenno storico sull'origine e sulla istituzione degli Asili in Italia* (S. Benigno Canavese, Tipografia e Libreria Salesiana, 1885).

² Religione, Storia sacra, Lettura, Scrittura (samo pri najstarejših), Nomenclatura, Aritmetica, Canto, Ginnastica, Primi lavori di maglia per le bambine.

vzgojiteljice po Fröblovi metodi; leta 1906 je bil tečaj priznan tudi s strani Ministrstva za šolstvo kot enakovreden drugim podobnim državnim tečajem.

Iz tega lahko razberemo, da je bil vrtec ena od pogostih pastoralnih dejavnosti sester že od samega začetka. V *Poročilu o življenju Družbe v šestletju 2008–14* (FMA, b. d.) vidimo, da je šolska dejavnost, v katero spada tudi vrtec, poleg kateheze in sodelovanja v župnijah tudi danes ena od tistih, ki jim Družba po vsem svetu namenja največ moči. Sestre namreč delujejo v več kot 3000 izobraževalnih ustanovah vseh stopenj od predšolskih do univerzitetnih.

3 Hčere Marije Pomočnice v Sloveniji

Prve štiri sestre hčere Marije Pomočnice – vse Slovenke – so v Slovenijo prišle **15. oktobra 1936**. Vodila jih je **s. Alojzija Domajnko (1897–1970)**.

Slika 3: S. Alojzija Domajnko (Album iz inšpektorialnega arhiva SLC, Ljubljana, b. d.).

Prvi mesec so stanovale pri salezijancih na Rakovniku, nato pa so se preselile na Selo, kjer so salezijanci vodili Mladinsko vzgajališče. Tam je bila sirotišnica in poboljševalnica za fante, v kateri so vodile gospodinjstvo. Počasi so iz Italije prihajale še druge sestre Slovenke (Jenič, 2015; Secco, 1991; Škrbec, 1986).

Prvo lastno hišo so odprle na Privozu 4 na Prulah. Pogovori so stekli v decembru 1937. Sestre so sicer želele najeti celotno hišo z mesecem marcem za tri leta, vendar je lastnik g. Pavlin temu nasprotoval. Tako so v najem dobile le dva prostora v pritličju hiše, dvorišče in vrt, in to z januarjem za šest mesecev. Z oratorijem so tam začele 16. januarja 1938, šele sredi marca pa so se tja tudi preselile. Dejavnosti, ki so jih nameravale opravljati, so našteje v pismu škofu z dne 3. januarja 1938, s katerim prosijo za dovoljenje za ustanovitev skupnosti: vrtec, dnevni oratorij za okoliške deklice, kasneje pa še internat za srednješolke in aspirandat. Pismo je v celoti prepisano v hišni kroniki skupnosti na Selu za tisto leto (*Cronaca Casa di Lubiana – Selo (1936–1939)*; *Cronaca della Casa di Ljubljana sotto il titolo di Casa Beata M. Mazzarello (1938–1946)*; Jenič, 2015; Secco, 1991; Škrbec, 1986).

CASA DI LUBIANA - Rione Prule
provvisoria, in Casa d'affitto dal:
16 gennaio 1938 al 24 agosto
regolare, in Casa propria dal:
24 agosto in avanti

GENNAIO
-16-

Eccoci alla tanto attesa giornata che segna l'inizio di questo nuovo oratorio a Lubiana Prule. La Rev. da M. Ispettrice ha scelto questa località per assenondare il desiderio ripetutamente espresso da S.E. Rev. ma Mons. Vescovo e quello del Parroco che vorrebbe avere anch'egli nella Sua parrocchia una Congregazione religiosa, Apertura che si occupasse della gioventù femminile Oratorio A tale scopo si prese in affitto nella casa di Pavlin-Privoz 4- alcuni locali strettamente necessari per lo svolgimento delle opere stabilite per questo primo anno. Si aggiungono ai locali suddetti il cortile e l'orto, il tutto per la pigione mensile di D. 1000. Col prossimo marzo si spera di poter avere anche un alloggio per le Suore addette, che per ora fanno un'unica Comunità con quelle di Selu.

Slika 4: Prva stran hišne kronike skupnosti HMP na Prulah, ki je bila ustanovljena 16. januarja 1938
(*Cronaca della Casa di Ljubljana sotto il titolo di Casa Beata M. Mazzarello (1938-1946)*)³.

³ Skupnost v Ljubljani – okraj Prule: začasna v hiši v najemu od 16. januarja 1938 do 24. avgusta, dokončna v lastni hiši od 24. avgusta naprej.

16. januar: Odprtje Oratorija

Pa je prišel tako pričakovani dan, ki zaznamuje začetek tega novega oratorija v Ljubljani na Prulah. Častitljiva mati inšpektorica je izbrala ta kraj, da bi zadostila večkrat izraženi želji njegove ekscelence častitljivega monsinjorja škofa in želji župnika, ki je tudi hotel imeti v svoji župniji redovno družbo, ki bi se ukvarjala z žensko mladino. V ta namen je bilo najetih v Pavlinovi hiši – Privoz 4 – nekaj prostorov, ki so nujni za opravljanje dejavnosti, ki so določene za to prvo leto. Poleg zgoraj omenjenih prostorov so zraven še dvorišče in vrt, vse skupaj za najemnino 1000 dinarjev na mesec. V mesecu marcu upamo, da bomo lahko imele tudi stanovanje za sestre, ki bodo opravljele dejavnosti, ki pa zdaj še tvorijo eno skupnost s tistimi na Selu.

Ker je bila najemna pogodba sklenjena le za šest mesecev, je s. Alojzija že aprila začela iskati novo hišo. 7. maja je res našla primerno na **Karlovški cesti 22**, kupna pogodba pa je bila podpisana natanko mesec dni pozneje. Dobila je ime Dekliški dom Marije Pomočnice. Skupnost je bila uradno ustanovljena **24. avgusta 1938**, vendar pa so sestre tja zahajale že ves avgust, da so pripravljale prostore (*Cronaca della Casa di Ljubljana sotto il titolo di Casa Beata M. Mazzarello (1938–1946)*; Izpisek iz zemljiške knjige, 1938; Jenič, 2015; Secco, 1991; Škrbec, 1986).

Slika 5: Hiša na Karlovški 22. Fotografija je bila verjetno posneta leta 1938 (Album iz inšpektorialnega arhiva SLC, Ljubljana; Škrbec, 1986, str. 32).

Sestre so takoj začele z oratorijem, vrtcem in internatom. V naslednjih mesecih in letih je število otrok in deklet vztrajno raslo, poleg tega je do leta 1945 tudi deset deklet vstopilo v Družbo (*Cronaca della Casa di Ljubljana sotto il titolo di Casa Beata M. Mazzarello (1938–1946)*; Secco, 1991).

Tabela 1: Statistika dejavnosti HMP v letih od 1938 do 1943 (*Cronaca della Casa di Ljubljana sotto il titolo di Casa Beata M. Mazzarello (1938–1946)*)⁴.

	1938	1939	1940	1941	1942	1943
internat	8	11+3	28	30	23	45
vrtec	42	37	39	40	55	86
popoldansko varstvo	22	12		14		5
oratorij	176	117	144	162	136	141
poldnevni internat		4	8	4	5	
krožek Marije Pomočnice		24				
večerna šola		11				
poletne kolonije		30	32			
Katoliška akcija (župnijska)			18			
tečaj italijanščine				28		
župnijski verouk					75	

Sestre so leta 1940 odprle novo skupnost v Splitu, kjer so do leta 1947 delovale v salezijanski sirotišnici. Aprila 1941 se je začela vojna in za nekaj tednov so se vse dejavnosti na Karlovški ustavile, nato pa so se spet nadaljevale. Maja 1945 se je vojna končala, prave težave pa so se šele začele. Že od sredine novembra 1944 so začeli prihajati na ogled v hišo različni oblastniki in njihovi poslanci. Junija 1945 so nekaj prostorov zasedli vojaki, julija pa Zveza socialistične mladine. Avgusta se je začel postopek ukinitve dejavnosti HMP, saj naj bi v hiši odprli Dom vaje. Novembra se je pojavila ravnateljica novega doma in se naselila v eni od sob. Decembra so morale ukiniti vrtec. Januarja 1946 se je internat za delavke zares odprl. Sestre so morale oddati dve tretjini hiše in so za najem hiše in delo v njej (čiščenje, pranje in kuhanje) dobile plačilo. Marca so zaprli salezijanski zavod na Selu in sestre tiste skupnosti so prišle na Karlovško. Tako je zdaj vseh 15 sester, ki so delovale v Ljubljani, stanovale pod isto streho. Do konca šolskega leta 1946 so še lahko imele sedem svojih gojenk (pod pretvezo, da so redovne kandidatke), nato pa so dekleta odšla na počitnice in se niso mogla več vrniti. Od septembra sestre tudi niso več imele dela v hiši in so morale prepustiti državi še več prostorov. Hišna kronika se z dnem 31. oktobra 1946 nenadoma konča (*Cronaca della Casa di Ljubljana sotto il titolo di Casa Beata M. Mazzarello (1938–1946)*; SI ZAL LJU 479).

⁴ V kronikah med letoma 1944 in 1946 ni statističnih podatkov. S. Giuseppina Parotti, arhivarka v generalnem arhivu HMP v Rimu, meni, da so bile kronike tistih let prepisane kasneje (G. Parotti, osebna komunikacija, 21. avgust 2016).

Sestre so začele z delom pri salezijancih in na raznih župnijah, da so se preživele. Nekaj jih je odšlo tudi v druge kraje v Sloveniji in na Hrvaškem. Februarja 1948 je bila hiša na Karlovški nacionalizirana in sestre so se 11. februarja preselile v Karmel na Selu, kjer so ostale do oktobra, ko so ga oblasti razpustile. S. Alojzijo so tik pred božičem celo aretirali z obtožbo nelegalnega dopisovanja in povezanosti s sovražno organizacijo, ki hoče zrušiti državno ureditev FLRJ. V zaporu je preživela natanko mesec dni (Izpisek iz zemljiške knjige, 1949; Jenič, 2015; Secco, 1991; Škrbec, 1986).

V začetku leta **1949** so se vse sestre razkropile in niso več živele v skupnosti. Nekatere so odšle k sorodnikom, nekatere v različna župnišča, druge so si našle stanovanja in se zaposlile. S. Alojzija je z vsemi 18 sestrami vzdrževala stike in jih povezovala. Tega leta sta se s. Marija Rak in nekaj mesecev kasneje še s. Marija Kmetič naselili v sobici na **Gornjem trgu 21** v Ljubljani, kjer je bila ustanovljena prva skupnost po vojni in obstaja še danes. Vsaka, ki je prišla v Ljubljano, je tam lahko našla s. Alojzijo in zatočišče. Zaradi uboštva prostora so kraj imenovala Betlehem. S. Alojziji so vedno sledili, redno se je morala javljati na policiji in OZNI, pošto so pregledovali, tudi nekaj hišnih preiskav je bilo. Šele leta 1957 je uspela dobiti potni list, da je lahko šla za nekaj mesecev v Italijo, kjer se je srečala s predstojnicami, ki jih je po pooblastilu zastopala na jugoslovanskih tleh in s katerimi so bili praktično onemogočeni stiki. Prvič so se sestre vse skupaj zbrale junija 1951, ko so hotele proslaviti kanonizacijo soustanoviteljice Družbe HMP s skupnimi duhovnimi vajami (Jenič, 2015; Secco, 1991; Škrbec, 1986; Žagar, 2006).

Na tak način so živele sestre vse do leta **1958**, ki ga zaznamuje nov začetek. Kupile so hišo na Reki, ki je stala na pomenljivem naslovu: na **Karlovački ulici 22**. Ta skupnost obstaja še danes. Tam so lahko sprejemale prve kandidatke. Dve leti kasneje so odprle še eno v Lovranu. Tako so spet vse sestre začele živeti v skupnostih, ki jih je bilo zdaj pet: dve v Ljubljani (na Gornjem trgu in pri salezijancih na Rakovniku), dve na Reki (v novi hiši in pri salezijancih) in ena v Lovranu, kjer je bila formacijska hiša za kandidatke. 24. januarja 1961 so prve štiri začele noviciat in dve leti kasneje izpovedale prve zaobljube. Sestre so leta 1963 odprle še skupnost pri salezijancih na Trsteniku (Jenič, 2015; Secco, 1991; Škrbec, 1986; Žagar, 2006).

Ko so leta 1968 ustanovile skupnost še na Bledu, so tja preselile noviciat; aspirandat in postulat za Hrvatice se je z Reke preselil v Lovran, aspirandat in postulat za Slovenke pa se je začel na Gornjem trgu, kjer so imele sestre na razpolago vedno več prostorov, dokler niso 5. marca 1973 kupile polovice hiše.

S. Alojzija je umrla 8. novembra 1970 in za sabo pustila sedem skupnosti (na Gornjem trgu in na Rakovniku v Ljubljani, na Bledu in na Trsteniku, na Hrvaškem pa dve na Reki in eno v Lovranu), 24 sester z večnimi zaobljubami, 13 sester z začasnimi zaobljubami, 4 novinke, 3 postulantke in 6 aspirantk (Jenič, 2015; Secco, 1991; Škrbec, 1986; Žagar, 2006).

Leta 1974 je bila ustanovljena skupnost v Zagrebu. Leta 1983 in 1984 so v misijone odšle prve štiri misijonarke. Leta 1984 je bila odprta še ena skupnost na Rakovniku. **5. avgusta 1987** so skupnosti v Jugoslaviji postale **vizitatorija**, tj. postale so samostojne in niso več bile del italijanske coneglianske inšpektorije. Materna hiša vizitatorije je postala hiša na Gornjem trgu. Leta 1988 je bila odprta skupnost v Radljah ob Dravi. Istega leta so sestre vodile prvi poletni oratorij na Gornjem trgu. Leta 1991 je bila ustanovljena skupnost v Murski Soboti. Leta 1992 se je sedež vizitatorije z Gornjega trga preselil na Rakovnik in **24. avgusta 1993** je postal sedež **slovensko-hrvaške inšpektorije Marije Pomagaj z Brezij** (Žagar, 2006).

Po letu 2000 sta bili ustanovljeni še dve skupnosti: leta 2002 v Čabru na Hrvaškem in leta 2008 v Novem mestu. 10. januarja 2017 živi v devetih skupnostih v inšpektoriji (na Rakovniku in na Gornjem trgu v Ljubljani, na Bledu, v Murski Soboti, v Novem mestu in v Radljah ob Dravi ter v Zagrebu, na Reki in v Čabru) 45 sester z večnimi zaobljubami, 2 sestre z začasnimi, ena postulantka in dve aspirantki. Sestre vodijo dva študentska domova in dom duhovnosti, ki predstavljajo enote Zavoda Dominika – zavoda HMP za preventivno vzgojo; vodijo tudi župnijski vrtec v Murski Soboti, poučujejo v dveh šolah na Hrvaškem ter sodelujejo na župnijah zlasti kot katehistinje in voditeljice oratorija. Poleg tega devet sester, ki izvirajo iz te inšpektorije, deluje v Italiji, šest pa je misijonark v Mozambiku, Braziliji, Izraelu in na Madagaskarju (Istituto Figlie di Maria Ausiliatrice, 2017).

4 Razvoj vrtca na Slovenskem

4.1 Predšolske ustanove na Slovenskem do leta 1945

Za ustanovitelja otroškega vrtca v svetovnem merilu velja **Friderik Fröbel** (1782–1852), ki je leta 1837 začel z vzgojnim zavodom za predšolske otroke v Blankenburgu. Razvil je sistem didaktičnih materialov za igro, saj je bil prepričan, da je igra (predvsem strukturirana in usmerjena) najpomembnejše sredstvo pri vzgoji. Poudarjal je pomen družine (zlasti matere) in jo vključeval v svoje delo. Že pred tem so sicer obstajale predšolske ustanove, vendar pa so bile namenjene bolj negi in varstvu (Devjak idr., 2012; Pavlič, 1991).

Podobno je bilo tudi na ozemlju današnje Slovenije. **Prvo varstvo otrok** je bilo organizirano že leta 1041, ko je Pavel Berlach ustanovil sirotišnico. Otrokom so pomagali vse do takrat, ko so se izučili za poklic, ki jih je veselil, in se zaposlili. V 18. stoletju so obnovili ljubljansko sirotišnico in leta 1757 začeli vanjo sprejemati tudi otroke iz okolice Ljubljane. Vzgoja je bila usmerjena v pripravo na služenje nemškemu plemičem, meščanom, trgovcem in obrtnikom. Prvi zapis o otroškem vrtcu pa je iz leta 1756, in sicer sta ga v Mariboru vodila ga. Anna Marija Magisskraut in njen sin. Dejavnost je obstajala že dalj časa in takih ustanov je bilo tam več. Otroke sta učila, da so znali tiho sedeti, spoznavali so črke in molili (Devjak idr., 2012; Pavlič, 1991).

Prvo otroško zavetišče v Ljubljani v Rožni ulici v hiši ge. Katarine Helwig je bilo odprto 4. novembra 1834 na podlagi cesarskega odloka iz leta 1832. V njem sta učitelj Anton Majhnič in varuška Marija Dietrich varovala več kot 100 otrok iz nižjega sloja, starih 2–5 let. Zavetišče se je vzdrževalo iz prostovoljnih prispevkov in izkupičkov dobrodelnih prireditev. Vzgojna načela so bila: vera, spoštovanje, ubogljivost. Število otrok je naraščalo in zavod se je širil. Leta 1885 se je spremenil v otroški vrtec in zaposlil izšolano otroško vrtnarico Karolino Witschl (Devjak idr., 2012; Pavlič, 1991).

Ko je bil leta 1869 izdan *Zakon o javnih ljudskih šolah* za **avstrijski del Avstro-Ogrske** ter leta 1872 še tri določila s strani ministrstva, odgovornega za šolstvo, so začeli nastajati še

drugi vrtci po Fröblovem zgledu, ki so bile javne ustanove pri ljudskih šolah. Obiskovali so jih 3–6-letni otroci, mlajšim pa so bile namenjene jaslice ali strežni zavodi. Dokumenti so poudarili pomen gibanja, razvijanja čutil in spretnosti s primernimi igrami in ročnimi deli ter izobraževanje brez poučevanja na šolski način. Po letu 1880 je število vrtcev naraščalo po vsem slovenskem ozemlju, največ jih je bilo v Ljubljani (Devjak idr., 2012; Pavlič, 1991).

Zakon je kot **učni jezik** predpisoval materinščino, vendar pa v praksi pogosto ni bilo tako. Različni narodi so ustanavljali društva, le-ta pa zasebne šole in vrtce. Tako je nemško društvo Schulverein pospeševalo germanizacijo, italijanska organizacija Pro patria oz. Lega nazionale italijanizacijo, slovenska Družba sv. Cirila in Metoda (ustanovljena leta 1886) pa ohranjanje slovenščine. V šolskem letu 1913/14 je bilo vrtcev, ki jih je Družba ustanovila, 12, poleg njih pa sta bila še dva, ki jih je podpirala; otrok, ki so jih obiskovali, je bilo prek 1600 (Devjak idr., 2012; Pavlič, 1991).

Do leta 1869 ni bilo javnega **izobraževanja za bodoče učiteljice in vzgojiteljice**, razen v Idriji, kjer so leta 1861 šest deklet, ki so končala glavno šolo, brezplačno pripravili na izpit. Pogoji za pridobitev dovoljenja in spričevala za zasebne učiteljice je bil namreč le opravljen izpit in nastop v razredu. Obstajali pa so sicer občasni pedagoški tečaji v zasebnih šolah (npr. pri uršulinkah ali tečaj za vodenje vrtcev na ženskem učiteljskišču, ki ga je organiziralo goriško društvo Sloga od leta 1883 naprej) ter v drugih deželah avstro-ogrske monarhije. V Ljubljani se je prvo usposabljanje za otroške vrtnarice začelo leta 1886, ko so odprli vrtec pri ženskem učiteljskišču. Vodila ga je Viljemina Franko, ki se je izobraževala na goriškem tečaju (Devjak idr., 2012; Pavlič, 1991).

Na Ogrskem, kamor je spadalo **Prekmurje**, so *Zakon o otroških vrtcih* izdali leta 1891. Zakon je vpeljal obvezno obiskovanje vrtca za otroke med 3. in 5. letom (razen če starši dokažejo, da sami primerno vzgajajo svoje otroke) in madžarščino kot učni in pogovorni jezik. Vzgojiteljice so morale biti šolane na Ogrskem, prav tako so morale negovalke z izpitom dokazati znanje madžarskega jezika. V tem obdobju so bili ustanovljeni tudi prvi vrtci v tem delu današnje Slovenije. Šele po vojni, leta 1920, je prišlo do sklepa, da naj bo učni in pogovorni jezik v prekmurskih vrtcih slovenski, le kjer so bili samo nemški ali madžarski otroci, so lahko z njimi vzgojiteljice govorile tudi nemško oz. madžarsko, vsekakor pa so vse morale obvladati knjižno slovenščino (Devjak idr., 2012; Pavlič, 1991).

Med prvo svetovno vojno (1914–1918) so delovali **begunski vrtci** zlasti za otroke s Primorske, ki so pobegnili z območja soške fronte. Veliko od teh otrok je bilo sirot in podhranjenih. V begunskih vrtcih so sicer otroke bolj varovali kot vzgajali, imeli pa so vseeno zelo pomembno vlogo pri učenju slovenščine (Devjak idr., 2012; Pavlič, 1991).

Po vojni je **Primorska** spadala pod Italijo. Do leta 1927 je oblast ukinila vse slovenske vrtce, s pomočjo organizacije Opera Nazionale di Assistenza all'Italia Redenta (ONAIR) pa je odprla nove. Zakon iz leta 1923 je določal italijanščino kot učni jezik, slovenščina pa je bila omogočena kot dodaten predmet, če so starši za to posebej zaprosili. Do leta 1941 je bilo tako na novo odprtih 44 vrtcev na tem območju. Slovenci so sicer skušali odpreti svoje vrtce kot zasebne ustanove, vendar je oblast to prepovedala. Upor se je kazal tudi s požigi italijanskih vrtcev (Devjak idr., 2012; Pavlič, 1991).

Večina preostalega dela današnje Slovenije je po vojni pripadala na novo ustanovljeni **državi SHS**. Šolski sistem je ostal nespremenjen do leta 1929, ko je izšel *Zakon o narodnih šolah*. Le-ta je opredeljeval obvezno ustanovitev otroških zabavišč v večjih mestih in industrijskih središčih, ki so veljali za državne narodne šole za vzgojo otrok od 4. do 7. leta. Spadala so pod upravo narodne šole, v njih pa je bilo poučevanje na šolski način prepovedano. Vzgojiteljice so se imenovalе zabavilje, pomagale pa so jim varuške. Zabavilje so lahko postale učiteljice, ki so opravile dodaten izpit po dveletnem delu v zabavišču. Šele *Pravilnik o izobraževanju otroških vrtnaric* iz leta 1940 je prinesel zahtevo po ustanovitvi rednih tečajev na učiteljskih. Vzgojni sistem v zabaviščih je bila kombinacija metod Friedricha Fröbela in Marie Montessori. Poleg zabavišč pa so obstajala še dnevna zavetišča za dojenčke in otroke do 4. leta, dnevna zavetišča z zabaviščem za otroke, stare 4–7 let, in šolska dnevna zavetišča za šolarje do 16. leta starosti (Devjak idr., 2012; Pavlič, 1991).

Med drugo svetovno vojno (1939–1945) je bilo slovensko ozemlje razdeljeno med Nemce, Italijane in Madžare. Nemci in Madžari so takoj odpustili vse slovenske učitelje in kot učni jezik ukinili slovenščino, Italijani pa so ravnali bolj milo. Nemci so ustanovili tudi zelo veliko število svojih vrtcev: do leta 1942 je bilo novih stalnih nemških vrtcev že 96, pomožnih 34 in 56 občasnih (zlasti žetvenih), ki so jih obiskovali otroci med 2. in 6. letom starosti. Mnoge družine so pribežališče našle v Ljubljani. Za otroke ilegalcev so skrbele

posamezne ženske, ki so jim poiskale rejniške družine. Organizirana je bila tudi socialna pomoč (Devjak idr., 2012; Pavlič, 1991).

4.2 Predšolske ustanove na Slovenskem v letih od 1945 do 1991

Po vojni so hitro začeli nastajati novi vrtci. Leta 1948 in 1950 sta prišla v veljavo *Zvezna uredba o ustanovitvi dečjih jasli in otroških vrtcev* ter *Pravilnik o ureditvi in delu vrtcev*; jasli so bile namenjene otrokom, mlajšim od treh let, vrtci pa otrokom od 3. leta do začetka šole. Vrtci so kmalu dobili ime **dom igre in dela (DID)**, vanje pa so bili vključeni tudi šolski otroci za čas po pouku. Mnogi otroci so tam ostajali cele dneve, nekateri tudi ponoči, bivalne razmere pa so bile pogosto zelo slabe. Predšolska vzgoja je postala del socialnega in zdravstvenega varstva (Devjak idr., 2012; Pavlič, 1991).

Že leta 1945 so bili organizirani **izobraževalni tečaji za vzgojiteljice** v sklopu socialno-politične šole, naslednje leto pa je bila ustanovljena enoletna šola za vzgojiteljice na učiteljišču v Ljubljani. Leta 1949 so začeli delovati štiriletna srednja strokovna vzgojiteljska šola, enoletna šola za pomožne vzgojiteljice in petmesečni tečaj za pomožno vzgojno osebje (Devjak idr., 2012; Pavlič, 1991).

Leta 1961 je bila sprejeta *Resolucija o nalogah komune in stanovanjske skupnosti pri otroškem varstvu*, ki je zasnovala enoten sistem varstva za vse starosti predšolskih otrok. Vrtci so se začeli širiti, ker je močno naraslo število otrok. V šolskem letu 1965/66 se je začela t. i. **mala šola**, ki je bila priprava na osnovno šolo. Do leta 1972 so bile ustanovljene **srednje vzgojiteljske šole** v Ljubljani, Kopru, Celju in Idriji (Devjak idr., 2012).

Leta 1971 je bil sprejet *Zakon o vzgojno-varstveni dejavnosti za predšolske otroke*. V oddelkih otrok do dveh let so delale medicinske sestre, v oddelkih otrok med 2. in 3. letom medicinske sestre in vzgojiteljice, v oddelkih starejših otrok pa vzgojiteljice. Po letu 1974 so se začela prizadevanja, da bi v vrtce vključili čim več otrok, večina otrok pa je že obiskovala malo šolo. Leta 1979 je bil sprejet **Vzgojni program za vzgojo in varstvo predšolskih otrok**, leta 1980 pa *Zakon o pedagoški službi* in *Zakon o vzgoji in varstvu predšolskih otrok*. Dokumenti so uvedli enotna in obvezna izhodišča za delo v vrtcih.

Oddelki otrok so bili za otroke od osmih mesecev do dveh let, v katerih so delale vzgojiteljice ali medicinske sestre pediatrične smeri, za 2–3-letne otroke, za otroke od treh let do vključitve v malo šolo in oddelki za pripravo na šolo za otroke eno leto pred vstopom v šolo; možni so bili tudi kombinirani oddelki (od dveh let do priprave na šolo), ustanovljeni pa so bili še razvojni oddelki za otroke s posebnimi potrebami. Vzgojiteljice so morale imeti srednjo ali višjo izobrazbo, pomagale pa so jim varuhinje, za katere je bila ustanovljena šola. Delo med njima je bilo izrazito deljeno, vzgojiteljice pa so imele le malo avtonomije. Sodelovanje s starši je bilo bolj formalno, šele po letu 1985 so se začeli starši več vključevati v življenje in delo vrtca, v občasne dejavnosti (Cicibanove urice, potujoči vrtec) pa so bili pritegnjeni tudi otroci, ki ga sicer niso obiskovali. Temeljni cilj je bil vzgojiti vsestransko razvito socialistično osebnost, načrtovanje je bilo učno-ciljno, pristop do otrok pa neindividualiziran (Devjak idr., 2012).

4.3 Razvoj vrtca v Sloveniji po letu 1991

Po osamosvojitvi Slovenije leta 1991 je bila sprejeta nova zakonodaja. Leta 1995 je nastala prva *Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji*. Leta 1996 je stopil v veljavo **Zakon o vrtcih**, ki "ureja predšolsko vzgojo, ki jo izvajajo javni in zasebni vrtci" (1. člen), in opredeljuje kot temeljne naloge: "pomoč staršem pri celoviti skrbi za otroke, izboljšanje kvalitete življenja družin in otrok ter ustvarjanje pogojev za razvoj otrokovih telesnih in duševnih sposobnosti" (2. člen). Zakon tudi določa, da "vzgojno delo v vrtcih poteka v slovenskem jeziku", razen na narodnostno mešanih območjih (5. člen), ter da imajo starši "pravico izbrati programe predšolske vzgoje za svoje otroke" (9. člen). Program vrtca mora biti skupaj s cilji, vsebinami in metodami dela opisan v posebni publikaciji ter v letnem delovnem načrtu (11. in 21. člen). Vzgoja v vrtcih poteka v dveh starostnih obdobjih (od enega do treh let in od treh let do vstopa v šolo), oddelki pa so lahko homogeni, heterogeni ali kombinirani (15. in 16. člen). Vzgojno delo v oddelku opravljata vzgojitelj, ki mora imeti izobrazbo najmanj prve stopnje, in pomočnik vzgojitelja (17. in 40. člen). Vzgojitelj se pripravi na vzgojno delo, ga načrtuje in izvaja, dela s starši ter sodeluje pri organizaciji življenja in dela v vrtcu. Pomočnik vzgojitelja pri tem sodeluje ter opravlja tudi druge naloge, povezane z dejavnostjo vrtca. Vzgojitelj dela z otroki 30 ur na teden,

pomočnik vzgojitelja pa 35 (41. člen). "Programi predšolske vzgoje se financirajo iz javnih sredstev, sredstev ustanovitelja, plačil staršev, donacij in drugih virov" (25. člen). Javne vrtce praviloma ustanavljajo občine, izvajajo pa program, ki ga sprejme Strokovni svet Republike Slovenije za splošno izobraževanje (12. člen). "V zasebnem vrtcu določi program za predšolske otroke ustanovitelj oziroma pristojni organ", pridobiti pa mora pozitivno mnenje o ustreznosti programa istega Strokovnega sveta (13. člen).

Vzgojni program v javnih vrtcih je opisan v ***Kurikulumu za vrtce***, ki je leta 1999 zamenjal prejšnji *Vzgojni program za vzgojo in varstvo predšolskih otrok*. Opredeljen je kot "nacionalni dokument, ki ima svojo osnovo v analizah, predlogih in rešitvah, ki so uokvirile koncept in sistem predšolske vzgoje v vrtcih, kot tudi v sprejetih načelih in ciljih vsebinske prenove celotnega sistema vzgoje in izobraževanja" (str. 3), "ki na eni strani spoštuje tradicijo slovenskih vrtcev, na drugi strani pa z novjšimi teoretskimi pogledi na zgodnje otroštvo in iz njih izpeljanimi drugačnimi rešitvami in pristopi dopolnjuje, spreminja in nadgrajuje dosedanje delo v vrtcih" (str. 3) in "ki pomeni strokovno podlago za delo v vrtcih" (str. 4). V njem so predstavljeni cilji "in iz njih izpeljana načela, temeljna vedenja o razvoju otroka in učenju v predšolskem obdobju ter globalni cilji in iz njih izpeljani cilji na posameznih področjih" (str. 4). Predlagani so tudi "primeri vsebin in dejavnosti po posameznih področjih" (str. 4), ki so: "gibanje, jezik, umetnost, družba, narava, matematika" (str. 14). Dokument daje poudarek "na sam proces predšolske vzgoje, na celoto interakcij in izkušenj, iz katerih se otrok v vrtcu uči" (str. 3), saj upošteva spoznanja o tem, "da otrok dojema in razume svet celostno, da se razvija in uči v aktivni povezavi s svojim socialnim in fizičnim okoljem, da v vrtcu v interakciji z vrstniki in odraslimi razvija lastno družbenost in individualnost" (str. 3).

V naslednjih letih so izšla še dopolnila h *Kurikulumu*: leta 2001 *Otrok v vrtcu: priročnik h Kurikulu za vrtce*; leta 2002 *Dodatek h kurikulu za vrtce na narodno mešanih območjih* in *Dodatek h kurikulu za vrtce za delo z otroki Romov*; leta 2003 *Navodila h kurikulu za vrtce v programih s prilagojenim izvajanjem in dodatno strokovno pomočjo za otroke s posebnimi potrebami*; leta 2006 pa *Kurikulum za prilagojeni program za predšolske otroke* (Devjak idr., 2012).

Po podatkih Statističnega urada RS je bilo v šolskem letu 2015/16 v Sloveniji 978 vrtcev, ki jih je obiskovalo 85407 otrok (78,1 %), v njih pa je delalo 10901 vzgojiteljev in njihovih pomočnikov.

5 Vrtec hčera Marije Pomočnice v Ljubljani

5.1 Začetek vrtca na Privozu 4

V Ljubljani je vrtec pri sestrah hčerah Marija Pomočnice pred in med vojno deloval najprej na Privozu 4 na Prulah od 16. februarja do 30. junija 1938, nato pa na Karlovški cesti 22 od 16. avgusta 1938 do 7. decembra 1945 (*Cronaca della Casa di Ljubljana sotto il titolo di Casa Beata M. Mazzarello (1938–1946)*).

Ko so prve sestre prišle v Slovenijo (15. oktobra 1936) in najele hišo na Prulah v Ljubljani (za ustanovni dan skupnosti velja 16. januar 1938), so si že takoj začele prizadevati, da bi dobile dovoljenje za odprtje vrtca in da bi priznali sestram diplome, ki so jih pridobile v Italiji. V kroniki je prepisano pismo, ki so ga poslale na bansko upravo, v katerem razložijo, da so najele hišo, in prosijo, da bi smele odpreti vrtec, delavnico, oratorij in internat (*Cronaca della Casa di Ljubljana sotto il titolo di Casa Beata M. Mazzarello (1938–1946)*).

Domanda
alla
Banovina

Con riconoscenza al Signore e grande nostra consolazione ci accorgiamo che il numero delle nostre Oratoriane va visibilmente crescendo: oggi sono presenti già oltre 120.

A tutte riunite la Sig.ra Direttrice parla della bella festa di S.Gio.Bosco che celebreremo, domani nell'intimità dell'anima nostra, e più tardi, a tempo determinato, anche con un'apposita accademia, che già si sta preparando. Intanto raccomanda loro, una fervorosa S.Comunione, come il regalo più prezioso che possono fare a questo invitto Apostolo della Gioventù per la Sua festa di domani. Poscia le invita a volersi nel pomeriggio unire a noi, per una visita a Rakovnik presso l'altare del Santo. Oggi inviamo la seguente domanda alla Banovina:

Al Regio - Ufficio, Banovina (Provincia) reparto 4.-Lubiana-

La Direzione delle Figlie di Maria Ausiliatrice, Salesiane fondate da S.Giov. Bosco, chiede al Regio Ufficio-Banovina il permesso della fondazione dell'Asilo e dell'Oratorio giornaliero a Privoz 4 - ove abbiamo affittato il cortile e i locali del pian terreno. Intendiamo iniziare colà l'Asilo, laboratorio, oratorio festivo e giornaliero secondo lo spirito salesiano. Per il momento saranno addette a quest'opera tre Suore, più tardi secondo la necessità. Per l'anno scolastico si aprirebbe pure il convitto per le studente. Il permesso della Curia Vescovile si è già ottenuto.

Direzione Figlie di Maria Ausiliatrice
Selu - Lubiana 31-1-1938
firmato:

Sr. Luisa Domanjko

Slika 6: Zapis v hišni kroniki skupnosti na Prulah z dne 30. januarja 1938, ko so na kraljevsko bansko upravo naslovile prošnjo za odobritev odprtja vrtca in oratorija (*Cronaca della Casa di Ljubljana sotto il titolo di Casa Beata M. Mazzarello (1938-1946)*)⁵.

⁵ 30. [januar 1938]. Prošnja na banovino

S hvaležnostjo Gospodu in v našo veliko tolažbo opazamo, da število oratorijank vidno narašča: danes jih je prisotnih že več kot 120.

Vsem zbranim gospa ravnateljica govori o lepem prazniku sv. Janeza Boska, ki ga bomo obhajali – jutri v intimnosti naših duš, kasneje, ob določenem času, pa s posebno akademijo, ki se že pripravlja. Do takrat pa jim priporoča, naj goreče prejmejo sveto obhajilo kot najdragocenejše darilo, ki ga lahko dajo temu neprekosljivemu apostolu mladih na njegov jutrišnji praznik. Potem jih povabi, naj se nam popoldne pridružijo, ko bomo obiskale svetnikov oltar na Rakovniku.

Danes smo poslale na banovino naslednjo prošnjo:

Kraljevska banska uprava – IV. oddelek [prosvetni]

Vodstvo hčera Marije Pomočnice – salezijank, ki jih je ustanovil sv. Janez Bosko, prosi kraljevsko bansko upravo za dovoljenje, da bi lahko ustanovile vrtec in dnevni oratorij na Privozu 4, kjer smo najele dvorišče in prostore v pritličju. Tam nameravamo začeti z vrtcem, delavnico ter prazničnim in dnevnim oratorijem v salezijanskem duhu. Trenutno bodo opravljale dejavnosti tri sestre, kasneje pa po potrebi.

S šolskim letom bi odprle tudi internat za srednješolke.

Dovoljenje škofijske kurije smo že dobile.

Vodstvo hčera Marije Pomočnice

Selo – Ljubljana 31. 1. 1938

podpisana: s. Alojzija Domanjko

Delo vzgojiteljice je bilo zaupano s. Frančiški Škrbec, vendar pa ji šolske oblasti diplome kljub mnogim prizadevanjem nikakor niso hotele priznati. Glede vrtca so jim svetovali, naj odprejo privatno otroško zavetišče. Tako so **16. februarja 1938** začele z sprejemanjem otrok v vrtec (*Cronaca della Casa di Ljubljana sotto il titolo di Casa Beata M. Mazzarello (1938–1946)*).

-16-

Inizio Asilo	Iniziamó il nostro Asilo nel modo che ci é stato consigliato: cioè privatamente sotto il nome di ricreatorio. Oggi per il primo giorno abbiamo 6 bambini. Essendo l'orario dell'Asilo dalle 9 alle 17 dobbiamo recarci qui già al mattino. Il pranzo ce lo porta da Selu un'aspirante e qualche volta noi stesse al mattino.
-----------------	--

Slika 7: Zapis v hišni kroniki z dne 16. februarja 1938 o začetku vrtca (*Cronaca della Casa di Ljubljana sotto il titolo di Casa Beata M. Mazzarello (1938–1946)*)⁶.

Sama s. Frančiška je kasneje spisala knjižico z naslovom *Vrtnarica novega vrta* (1986) o s. Alojziji Domajnko in prvih letih Družbe na naših tleh, v kateri je takole opisala te začetke:

Tudi glede otroškega vrtca ni bilo večjih težav, čeprav ni bilo mogoče uveljaviti diplom, ki so jih sestre dobile z redno opravljeno vzgojiteljsko šolo v Italiji. Na zaproseno dovoljenje, da bi smele odpreti otroški vrtec, ni bilo ne dovoljenja ne prepovedi, ampak namig, naj ga poskusimo imeti pod naslovom otroškega zavetišča. Začele smo z rednim programom pravega šolskega vrtca po metodi slavne vzgojiteljice Rose Agazzi. Napovedana Komisija je našla okusno opremljen razred, obednica, ki je bila kar v sobi za razvedrilo, ni izzvala očitkov, saj so otroci sami počistili in vse temeljito pripravili. Začudenje in pohvalo so izrazili o vedenju otrok: spontani, vljudni, disciplinirani in pristrčno odprti s svojimi vzgojiteljicami. Šolski ravnatelj je dobesedno dejal: "Če ne bi sam videl, ne bi verjel, vse se odvija tako prijetno in normalno kot v lepo urejeni družini. Otroci se obnašajo kot odgovorni in zainteresirani za skupno dobro družine, svobodni v gibanju in delovanju, a vendar brez nereda in hrupa, ubogljivi in pozorni na besede vzgojiteljice, a brez vsakega pritiska ali groženj. Le tako naprej! To je vzgoja za življenje!" Tudi učni in vzgojni

⁶ 16. [februar 1938]: Začetek vrtca

Začenjamo z našim vrtcem na način, ki nam je bil svetovan: tj. privatno pod imenom zavetišče. Danes za prvi dan imamo šest otrok. Ker je urnik vrtca od 9.00 do 17.00, moramo iti tja že zjutraj. Kosilo nam s Sela prinese aspirantka, kakšenkrat pa tudi me same zjutraj.

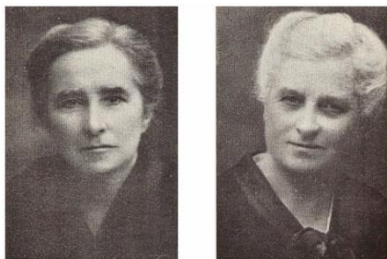
program so vsi člani komisije priznali, da je psihološko in pedagoško odličen. Take in podobne komisije so se pogosto vračale, zdaj iz centra za izobrazbo, zdaj iz tedanje banovine. Tako je vrtec nemoteno deloval: na njegov račun nismo nikoli prejele nobene negativne izjave ali graje: ne od države, ne od šolskih oblasti, ne od družin. (str. 37–38)

M. Secco (1991) opisuje, da je bilo prostora zelo malo: soba, velika nekaj kvadratnih metrov, z mizico in dvema klopema ter šest metrov dolg hodnik, širok meter in pol, ki je včasih služil za kegljišče. Hodnik so uporabljali za garderobo, drvarnico in kuhinjo. S. Frančiška pričuje: "Če ne bi bilo tako, da so otroci sami hoteli priti, 'ker se zelo zabavajo,' jih mame ne bi hotele voziti" (Secco, 1991, str. 99). Otroci sami so vabili tudi druge otroke, vendar jih nekatere njihove mame niso želele vpisati, ko so videle revščino prostorov, saj so se bale, da bi zboleli (Secco, 1991).

5.2 Vzgojna metoda v vrtcu hčera Marije Pomočnice v Ljubljani

O tem, kaj so v vrtcu počeli, v kronikah ni veliko povedanega. V knjižici *Vrtnarica novega vrta* (Škrbec, 1986) pa zasledimo, da so izvajale program "pravega šolskega vrta po metodi slavne vzgojiteljice Rose Agazzi" (str. 37).

Rosa Agazzi (1866–1951) je s svojo sestro Carolino (1870–1945) leta 1895 v Mompianu s pomočjo prof. Pietra Pasqualija (1847–1921) odprla prvo t. i. **materinsko šolo**⁷ (Baroni, 1965).

Slika 8: Rosa in Carolina Agazzi (http://lnx.niccolotommaseo.it/wp-content/uploads/2012/03/sorelle_Agazzi.jpg, b.d.).

⁷ V začetku 20. stoletja sta se v Italiji razvili dve novi obliki predšolske vzgoje, ki sta izpodrinili Fröbllov "otroški vrtec" (giardino d'infanzia), ki je prevladoval v 2. polovici 19. stoletja in se je že precej izrodil: "materinska šola" (scuola materna) sester Agazzi in "hiša otrok" (casa dei bambini) Marie Montessori (Baroni, 1965).

Sestri sta bili šolani vrtnarici po Fröblovi metodi, ki pa sta jo prenovili in nadgradili. Kot Fröbel sta dali velik pomen *igri*, vendar pa sta namesto njegovih "darov" uporabili preproste *vsakdanje predmete*. Želeli sta, da je življenje v vrtcu podobno tistemu v *družini* (od tod tudi ime ustanove), kjer je vzgojiteljica kot druga mama, otroci pa kot bratje in sestre. Otroke sta navajali na red in odgovornost pri vsakdanjih opravilih s t. i. *vajami vsakdanjega življenja*⁸, kot so skrb za osebno higieno in urejenost, čistoča in urejenost okolja, skrb starejših otrok za mlajše ipd. Poudarek sta dali na *socialne veščine*⁹. Z uporabo *znakov*¹⁰ za vsakega otroka, s katerimi sta zaznamovali njegove predmete, sta jih učili koncepta osebne lastnine. Veliko časa je bilo namenjenega prosti igri, ki je prehajala v vodeno in v delo (vrtnarjenje, ročna dela), pri čemer je bil pomemben trud in ne rezultat. Zelo sta gojili izražanje z besedo, mimiko, pesmijo, risanjem in slikanjem ter oblikovanjem. Branja in pisanja nista učili, spodbujali pa sta otroke k "*branju*" *ilustracij*. Za teme *pogovora* sta izbirali priložnostno vsebino: raziskovanje okolja in pojavov, ki jih lahko opazimo v njem, pripovedi z vsebino, ki spodbuja domišljijo in ima vzgojno vrednost, primerjava predmetov po različnih lastnostih ipd. S pridom sta za to uporabljali *vsakdanje drobne predmete*¹¹, ki jih pogosto najdemo v žepih otrok: figurice, kroglice, vrvice, kamenčke, škatlice ipd. Ves material za igro, učenje in delo je predstavljal t. i. *didaktični muzej*¹², v katerem so bili materiali za vzgojo čutov (za razlikovanje in primerjavo po različnih lastnostih, kot so npr. velikost, barva, število, material, oblika ...), materiali za estetsko vzgojo (pripomočki za umetniško ustvarjanje), materiali, ki spodbujajo opazovanje in razvoj jezika, materiali za igro in materiali, ki jih potrebujemo pri vsakdanjih opravilih in vrtnarjenju. Velik poudarek (morda nekoliko preveč šolski) sta dali tudi jeziku. Zagovarjali sta vzgojo, v kateri je otrok v središču, okolje pa je njemu prilagojeno, vendar pa ne tako strukturirano, kot je to pri M. Montessori in Fröblu (Altea, 2011; Baroni, 1965).

V osebni mapi s. Frančiške Škrbec v inšpektorialnem arhivu (Osebna mapa s. Frančiške Škrbec, b. d.) sta med drugim shranjeni dve beležki z njenimi zapiski; v eni je letni delovni načrt za vrtec, ki izvaja program od oktobra do julija, v drugi pa seznam dejavnosti. Napisani sta v italijanščini. Očitno je, da sta ji služili pri delu z otroki v Italiji, gotovo pa je

⁸ Esercizi di vita pratica.

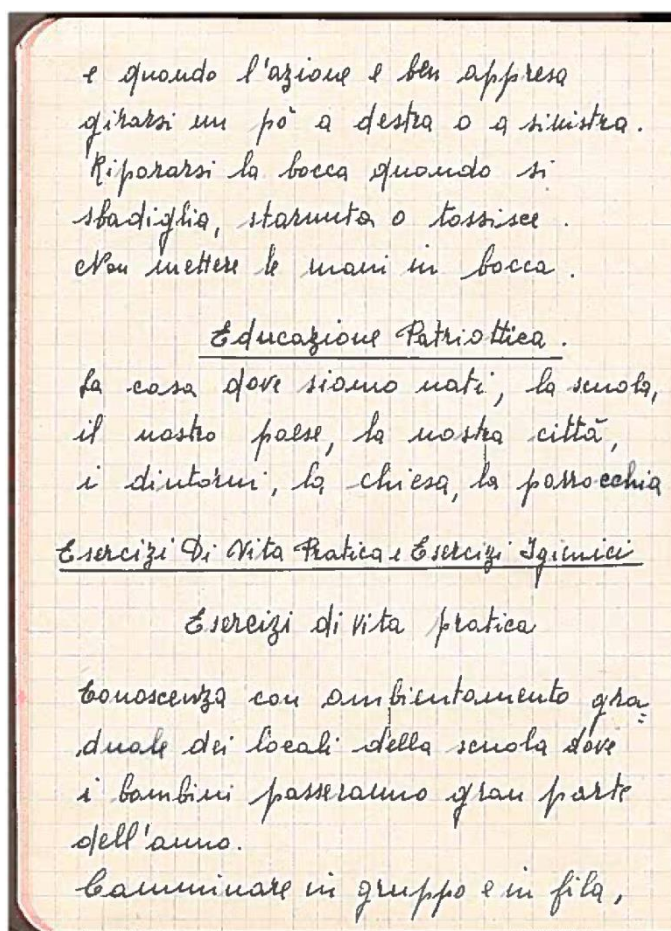
⁹ Educazione alla socialità, socievolezza.

¹⁰ Contrassegni.

¹¹ Cianfrusaglie.

¹² Museo didattico.

na enak način delala tudi v vrtcu v Ljubljani. Na začetku prve (Škrbec, b. d.) je opomba, da je naloga vsake vzgojiteljice, da izbere tiste vaje, ki so primerne za njene otroke. Razberemo lahko, da so bili otroci razdeljeni v tri starostne skupine, ki pa so lahko bile tudi kombinirane. Poudarjeno je, naj se da največja pomembnost vajam vsakdanjega življenja, pri čemer naj se v največji možni meri upošteva postopnost predstavitev. Leto je bilo razdeljeno v tri obdobja: od začetka oktobra do sredine januarja, od sredine januarja do konca aprila in od začetka maja do konca julija (Škrbec, b. d.).

Slika 9: Ena od strani iz beležke s. Frančiške Škrbec z letnim delovnim načrtom¹³ (Škrbec, b. d.).

¹³ [Popravljanje slabih navad.

Obrisati si nos z dolžno vljudnostjo] in ko se tega dobro nauči, obrniti se nekoliko na desno ali na levo. Pokriti si usta pri zehanju, kihanju ali kašljanju. Ne dajati rok v usta.

Domovinska vzgoja.

Rojstna hiša, šola, naš kraj, naše mesto, okolica, cerkev, župnija.

Vaje vsakdanjega življenja.

Poznavanje s postopnim privajanjem na prostore šole, kjer bodo otroci preživeli večji del leta.

Hoditi v skupini in v vrsti ...

Iz iste beležke (Škrbec, b. d.) je mogoče ugotoviti področja dejavnosti:

- Verska, moralna in socialna vzgoja:
 - verska vzgoja (pripovedi iz Svetega pisma, molitev, angeli in svetniki, prazniki, Cerkev),
 - moralna vzgoja (ustaviti se na vzgojiteljičin klic, premagovanje slabega, ne tožariti, govoriti resnico, ne prelagati krivde na druge, varovati skrivnost, vrniti najdeno, pomoč bližnjemu, odpuščanje, velikodušnost, spoštovanje do živali, zgodbe z moralnim naukom),
 - socialne veščine (pozdravljanje, predstavljanje, voščila, sprejemanje gostov, starejši otroci pomagajo mlajšim in jih učijo),
 - dobre navade (vedenje pri mizi, prositi in se zahvaliti, potrpati in prositi dovoljenje za vstop, prositi za pomoč prijatelja, dati prednost odraslim, govoriti tiho, kadar so obiski, ne skakati v besedo, pazljivo ravnati s skupnimi in sposojenimi stvarmi, spoštljivo se obnašati v cerkvi in na pokopališču),
 - popravljanje slabih navad (obrisati si nos na vljuden način, pokriti usta pri zehanju, kihanju in kašljanju, rok ne dajati v usta in nos, ne puliti las, ne piti vode iz pipe, ne se metati po tleh).
- Domovinska vzgoja (rojstna hiša, družina, vrtec, naše mesto, okolica, cerkev, župnija, naša dežela, domovina, večja mesta, zastava, državni prazniki, predsednik, župan, pomembne osebe).
- Vaje vsakdanjega življenja in vaje v higieni:
 - vaje vsakdanjega življenja (hoja v koloni, hoja po stopnicah, odpiranje in zapiranje vrat, uporaba stola in klopi, umivanje, česanje, uporaba robca, uporaba koša za smeti, uporaba vsakdanjih predmetov (predpasnik, prtiček, ovoj za prtiček, brisača, plašč ...), obuvanje in sezuvanje čevljev in copatov, priprava mize in raba predmetov pri jedi, nalivanje vode iz vrča in steklenice, pospravljanje mize, pripravljanje pripomočkov za dejavnost, brisanje prahu, brisanje table, prinašanje drv, brisanje posode, pranje, obešanje, pobiranje in zlaganje perila),
 - higiena (uporaba toaletnega papirja, ne močiti po tleh, razkuževanje, uporaba brisače, umivanje rok pred jedjo, čiščenje nohtov, ne gristi nohtov, zračenje,

jutranja telovadba, dihanje skozi nos, ne piti prepoteni, kaj je treba storiti, ko se gre s toplega na hladno, vzeti zdravila brez trmoglavljenja).

▪ Intelektualna vzgoja:

- čutne vaje (izbira, predstavitev in iskanje svojega znaka in znakov prijateljev, primerjava predmeta z njegovo sliko, poznavanje snovi in njihovih lastnosti, letni časi, meseci v letu, ura, voda, od semena do kruha, poklici, denar, čutila, vedenje na cesti, merila, orientacija v prostoru, občutek za količino (štetje do deset, urejanje), preprosti računi s pomočjo konkretnih predmetov, podobnost, enakost in različnost, barve, liki, nasprotja),
- govorne vaje¹⁴ (imena in priimki, znaki, poimenovanje predmetov v igralnici, poimenovanje rož, sadežev, zelenjave, vrtnega orodja, hrane, živali, prometnih sredstev, slovnica – dvo- in trizložne besede, samostalniki, zaimki, pridevniki, glagoli, predlogi, besede, ki se začnejo na določen glas),
- pogovori (imena in priimki ljudi, s katerimi živimo, naslov domače hiše, jeseni se znova odpre vrtec, trgatev, seljenje ptic v tople kraje in njihova vrnitev, odpadanje listja, prvi sneg, zimski športi, načini ogrevanja, zimska oblačila, razvoj rastlin, pridelki, domače in divje živali, žuželke, prazniki, počitnice).

▪ Telesna vzgoja in aktivno življenje:

- igre (vsaka igra mora biti tudi vzgojna, skupinske igre (skrivanje, tombola, branjenje zastavice ...), prosta igra na dvorišču),
- telovadba¹⁵ (oblikovanje vrste, kolone, skupine, kroga, sprehod, oponašanje gibanja rastlin, živali in predmetov, statični z nogami skupaj in raznožno, skakanje po eni nogi, kolebnica, sedeti po turško, sedeti na petah, klečanje, vrtenje, vaje za ravnotežje, vaje za moč nog, rok, hrbta),
- vrtnarjenje (grabljenje suhega listja, pobiranje kamenja, čiščenje in pospravljanje orodja, presajanje rož, delanje šopkov, pobiranje zelenjave in hranjenje za zimo, zavarovanje zelenjave in rož pred mrazom, pobiranje in hranjenje gomoljev in čebulic, delanje gredic, topla greda, sejanje in sajenje, zalivanje, pletje, okopavanje, nameščanje opore).

¹⁴ Lingua parlata.

¹⁵ Ginnastica espressiva.

- Estetska vzgoja:
 - recitiranje (izražanje različnih pomenov z glasom (vprašanje, ukaz, vzklík), božične in velikonočne pesmi, igre in voščila, jasna izgovarjava, poezija),
 - petje (pravilna pevška drža, dihanje, petje na enem tonu, petje prvih treh tonov diatonične lestvice, terca in kvarta, petje durove lestvice, vaje za razširjanje obsega glasu in razvijanje posluha, učenje pesmi po frazah z odmevanjem, petje pesmi, glasbeni inštrumenti, razlikovanje med šumom in tonom, primerjanje tonov, dvo-, tri- in štiridobni takt),
 - ritmične vaje (oponašanje ritmičnih opravil, ure, zvonov, vnašanje pavz, korakanje, spremljanje korakanja na inštrumente, korakanje ob petju),
 - risanje (točka, linija, obroba, navpične, vodoravne, krive in ravne črte, barve, prerinovanje, risanje opazovanih predmetov, prosto risanje, kreda, svinčnik, pobarvanke, risanje prevoznih sredstev, letnih časov, kar smo videli na sprehodu, vremena, ilustracija, trganke),
 - ročna dela (prepogibanje, preprosti origami, pletenje šib, barvanje pirhov, oblikovanje osebnega albuma),
 - trganje (natančno, na enake kose, po črti, prosto),
 - lepljenje (lepljenje kosov papirja na list, lepljenje izdelkov v osebni album, lepljenje v zvezek, papirnate verige, izdelovanje daril za mamo),
 - mirne zaposlitve (oblikovanje s semeni, zobotrebeci, vejicami, konstrukcije iz malih opek, kock, sestavljanje kartic, razvrščanje in urejanje predmetov, plastelin, luščenje graha, nizanje kroglic in semen na vrvico).

5.3 Selitev na Karlovško cesto 22

Lastnik hiše, v kateri so živele sestre, je vztrajal, naj po preteku najemne pogodbe hišo odkupijo. Tako je aprila 1938 prišlo do sklepa o selitvi. S. Alojzija je pričela z iskanjem druge primerne stavbe, pri tem pa je za molitveno podporo prosila vse mlade, ki so zahajali k njim. S. Frančiška (Škrbec, 1986) takole opisuje:

Ko je izčrpala vse človeške možnosti, je naredila nov načrt. Zbrala je sestre, dekleta in celo otroke iz vrtca – takrat jih je bilo že lepo število – in rekla: "Z ljudmi ni nič,

obrnimo se na Marijo. Začnimo goreče prositi: 'Marija, preskrbi nam, sirotam, primeren domek,' obenem pa opravimo goreč mesec njej na čast!' Vsa mobilizirana četa je odslej neprestano ponavljala nenavadni vzdihljaj: "Marija, preskrbi nam, sirotam, primeren domek!" Naučili so se ga tudi otroci iz vrtca in ga zaupno ponavljali povsod: pred Marijino podobo, na cesti, doma, v cerkvi, enako oratorijanke, najbolj pa seveda sestre. [...] Meni, ki sem takrat skrbela za otroški vrtec, je naročala, naj otrokom vsak dan povem kakšen zgled Marijine dobrote in jih spodbujam, da naj ga potem ponovijo staršem v družini. Najpridnejšim naj ob petkih podarim eno vrtnico iz parka – navadno so bili kar vsi, ki so jo zaslužili – da jo ponesejo domov pred Marijino podobo in tako proslavijo Marijin dan, soboto. Še se spominjam štiriletne deklice, ki mi je pred odhodom iz vrtca vesela rekla: "Veš, danes pa sem večkrat razveselila Marijo. Vsakokrat, ko me je Francek sunil, sem jaz zaprla to žrtvico v lep poljubček in ga poslala Mariji, naj ga da Jezusu in ga zahvali, da nam je dal njo za mamo, ki je tako dobra." (str. 27–28)

Primerna hiša se je 7. maja res našla in 23. maja jo je prišla pogledat inšpektorica iz Italije. V kroniki piše, da so inšpektorico z velikim veseljem pričakovali tudi otroci, ki so ji v pozdrav namenili pesmico in recitacijo (*Cronaca della Casa di Ljubljana sotto il titolo di Casa Beata M. Mazzarello (1938–1946)*, 23. maj 1938). Takoj prihodnji dan, 24. maja, je bil ob pomoči (tudi finančni) salezijancev sklenjen dogovor z lastnico go. Boh o nakupu hiše (*Cronaca della Casa di Ljubljana sotto il titolo di Casa Beata M. Mazzarello (1938–1946)*; Secco, 1991; Škrbec, 1986).

30. junija so otroci prišli zadnjikrat v vrtec. Kronika pravi, da so se "zelo navezali in da so prav radi prihajali v vrtec", čeprav jih ni bilo veliko. Prav tako niso imeli udobja ne s prostorom ne s pohištvom in tudi mame so bile zelo zadovoljne z vzgojo. "Preden so odšli domov, so šli pozdravit častito gospo ravnateljico, ki jo imajo zelo radi. Poleg dobre besede in nasmeha je dala vsakemu tudi slaščico, kar so vrnili s spontanimi in resnično ganljivimi izrazi naklonjenosti" (*Cronaca della Casa di Ljubljana sotto il titolo di Casa Beata M. Mazzarello (1938–1946)*, 30. junij 1938).

Poleti so na Karlovški 22 potekala nekatera gradbena dela, že **avgusta** pa so sestre začele z vpisovanjem otrok v vrtec. Kronika poroča: "Čeprav še nimamo dokončno odločeno, kje

bomo letos imele vrtec, so nam vendarle nekatere mame, ki so nas videle, da smo že v novi hiši, pripeljale svoje malčke in me smo jih zelo rade sprejele, hvaležne Gospodu za to [Božjo] previdnost" (*Cronaca della Casa di Ljubljana sotto il titolo di Casa Beata M. Mazzarello (1938–1946)*, 16. avgust 1938). Za vrtec so namenile lopo na dvorišču, vendar pa je težava nastala, ker ni bilo stranišč in tudi vode ne. Sestre so želele preurediti že obstoječa stranišča v hiši, vendar pa občina tega ni odobrila. Tako ni preostalo drugega, kot da so naredile nov načrt, in po odobritvi so se dela začela. V tem času je program vrtca potekal kar v prostorih sester (*Cronaca della Casa di Ljubljana sotto il titolo di Casa Beata M. Mazzarello (1938–1946)*).

5.4 Vzgojiteljice

Hišna kronika (*Cronaca della Casa di Ljubljana sotto il titolo di Casa Beata M. Mazzarello (1938–1946)*) v besedilu le redko omenja imena sester, ponekod pa je zapisano, koliko otrok je vrtec obiskovalo. Na začetku vsakega leta kronika navede seznam sester, ki so v skupnosti, in njihove vloge ter na koncu statistične podatke o dejavnostih v preteklem letu¹⁶. V življenjepisih s. Alojzije, ki hkrati opisujejo življenje prvih sester na naših tleh (Secco, 1991; Škrbec, 1986), je ponekod tudi omenjeno, koliko otrok je bilo v vrtcu, od vzgojiteljic pa omenjajo samo prvo: **s. Frančiško Škrbec**.

Slika 10: S. Frančiška Škrbec (Album iz inšpektorialnega arhiva SLC, Ljubljana, 1976).

S. Frančiška se je rodila 4. oktobra 1915 na Jeronimu blizu Vranskega kot zadnja od 13 otrok, od katerih jih je šest umrlo še majhnih. Že od malega je čutila redovni poklic in je pri 15 letih sledila svoji najstarejši sestri v Italijo. Zaradi starosti je najprej študirala v

¹⁶ Kot že omenjeno (gl. opombo 4), teh podatkov v kronikah od leta 1944 naprej ni. Sestre so delale zapiske za kroniko v poseben zvezek, nato pa so jih prepisovale in vezale v knjižice za hrambo v inšpektorialnem in generalnem arhivu. Samo kronika s Karlovške iz leta 1938 je tipkana na pisalni stroj, vse ostale so ročno (pre)pisane. Jezik je italijanski. Statistični podatki so za preteklo koledarsko leto; v primeru vrtca verjetno pomenijo, koliko otrok je vpisanih v tekočem šolskem letu.

Casale Monferratu na Scuola magistrale "Sacro Cuore", kjer je diplomirala leta 1934¹⁷. S tem je bila usposobljena za delo v predšolskih ustanovah po takrat veljavnih italijanskih zakonih. Po tem je začela svojo redovno formacijo in 6. avgusta 1937 izpovedala prve zaobljube. Najprej je delala v vrtcu v Torinu, 12. januarja 1938 pa se je vrnila v domovino s poslanstvom vzgojiteljice v vrtcu, ki so ga sestre načrtovale odpreti (Osebna mapa s. Frančiške Škrbec, b. d.; Secco, 1991; Suor Skrbec Franciska, 2013).

Sestre so si zelo prizadevale, da bi njeno diplomo nostrificirali. Ker to nikakor ni bilo mogoče, so se odločile, da bo ponovno študirala v Ljubljani. Iz zapiskov v hišni kroniki in iz dokumentov v njeni osebni mapi, ki je hranjena v inšpektorialnem arhivu, razberemo, da je junija 1939 z izpiti opravila 1. in 2. razred na II. ženski realni gimnaziji, novembra 1940 pa prosila, da bi lahko opravila dopolnilni izpit iz nacionalne skupine predmetov. Junija 1941 je na enak način izdelala 3. in 4. razred ter opravila nižji tečajni izpit, s katerim si je pridobila pravico za študij v višjih razredih srednjih šol. Junija 1942 je opravila še 5. in 6. razred gimnazije. Nato je zaradi vojnih razmer in zdravstvenih težav odšla v Italijo, kjer je bila od leta 1942 do 1959 vzgojiteljica v vrtcih v Zianu in Padovi. Povsod so jo zelo cenili kot osebo in kot vzgojiteljico. Med letoma 1952 in 1958 je bila tudi ravnateljica skupnosti v Zianu. Za tem se je spet vrnila v domovino (*Cronaca della Casa di Ljubljana sotto il titolo di Casa Beata M. Mazzarello (1938–1946)*; Jenič, 2015); Osebna mapa s. Frančiške Škrbec, b. d.; Suor Skrbec Franciska, 2013).

Najprej je bila v skupnosti na Reki, kjer je spremljala aspirantke in bila namestnica delegate s. Alojzije Domajnko. Ko se je odprla hiša v Lovranu in nato na Bledu, je šla tja z nalogo učiteljice novink. Nasledila je s. Alojzijo kot delegata. Mnogi se je spominjajo z duhovnih vaj na Bledu, kjer je sprejemala dekleta na osebne pogovore, spremljala pa je tudi mlade sestre. Leta 1980 je zbolela za rakom; umrla je 15. oktobra 1988 (Suor Skrbec Franciska, 2013).

¹⁷ Diploma di Abilitazione del Grado Preparatorio.

Iz osebnih map, ki so v inšpektorialnem arhivu (Osebne mape sester, b. d.), ugotovimo, da so bile poleg nje šolane vzgojiteljice, ki so pripadale skupnosti, še naslednje:

- s. Antonija Babič (1907–1985; članica skupnosti v letih 1938–1942¹⁸),
- s. Antonija Domanjko (1907–1994; članica skupnosti v letih 1938–1939 in 1941),
- s. Terezija Mencigar (1900–1981; članica skupnosti v letih 1940–1943) in
- s. Julija Luskar (1909–1941; članica skupnosti v letih 1938–1941).

Verjetno je bila ena sestra odgovorna za vrtec, druge pa so ji pomagale. Vse so se šolale v Italiji in nobeni diplome niso hoteli priznati. Šele ko se je začela vojna in je Ljubljana prišla pod Italijo, je šolski inšpektor naročil, naj se čim prej sproži proces za odobritev pravilnika vrtca in priznanje diplom, do česar je res prišlo 9. junija 1941 (*Cronaca della Casa di Ljubljana sotto il titolo di Casa Beata M. Mazzarello (1938–1946)*).

Iz kronike (*Cronaca della Casa di Ljubljana sotto il titolo di Casa Beata M. Mazzarello (1938–1946)*) glede vzgojiteljic in števila otrok, ki so obiskovali vrtec, ugotovimo:

¹⁸ Za leti 1944 in 1945 ni podatkov.

Tabela 2: Vzgojiteljice in število otrok v vrtcu v posameznih letih (*Cronaca della Casa di Ljubljana sotto il titolo di Casa Beata M. Mazzarello (1938–1946)*).

Leto	Vzgojiteljica ¹⁹	Število vpisanih otrok ²⁰	Omembe števila otrok v besedilu kronike
1938	s. Antonija Babič ²¹	42	6 (16. februar). 24 vpisanih otrok, 22 prisotnih (30. marec).
1939	s. Antonija Domanjko	30 ali 37 ²²	
1940	s. Antonija Babič	39	Število otrok kljub počitnicam narašča (18. julij).
1941	s. Terezija Mencigar	40	
1942	s. Terezija Mencigar	55	32 (16. november). 40 (14. december).
1943	s. Terezija Mencigar	86	
1944			S. Frančiška v svoji knjižici omeni, da je bilo otrok v šolskem letu 1943/1944 nad 40 (Škrbec, 1986, str. 42). 3. decembra je bilo zaradi neprestanih alarmov prisotnih malo otrok, samo kakih 20, pa še ti iz bližine.
1945	Pavla Zakrajšek (od 1. avgusta naprej)		18. avgusta je okrajni šolski nadzornik Josip Tavželj opravil pregled vrtca in v poročilu zapisal, da je bilo ta dan prisotnih samo 13 otrok (pri čemer jih je običajno 25–30), otroška vrtnarica ni bila prisotna, program se je izvajal samo dopoldne in otroci v vrtcu niso dobili nobene hrane ²³ (SI ZAL LJU 480).

¹⁹ Glede na seznam sester in njihove naloge.

²⁰ Glede na statistične podatke na koncu kronike.

²¹ Seznam sester na začetku kronike načeloma popiše stanje na prvi dan vsakega leta. Vendar pa je jasno, da to ne drži za kroniko s Karlovške iz leta 1938; tisto leto je popis sester moral nastati kasneje, saj je navedenih kot članic skupnosti sedem sester, od tega s. Antonija Babič z nalogo vzgojiteljice v vrtcu, s. Frančiška Škrbec pa kot študentka. Iz drugih virov (Secco, 1991; Škrbec, 1986) izvemo, da je bila vzgojiteljica ob ustanovitvi vrtca 16. februarja zagotovo s. Frančiška Škrbec. S. Antonija je prišla v domovino šele konec marca. S. Frančiška v svoji knjižici pri opisovanju dogajanja v maju tisto leto zapiše: "Meni, ki sem takrat skrbela za otroški vrtec ..." (Škrbec, 1986, str. 28), torej je očitno tudi še takrat bila ona odgovorna zanj. O njenem študiju se je začelo govoriti šele junija, ko je bilo dokončno jasno, da diplome ne bo mogoče nostrificirati, prve izpite pa je opravila eno leto kasneje. Poleg tega iz kronike izvemo, da so 30. junija 1938 na prošnjo škofijske kurije tja sporočile, da skupnosti pripadajo tri sestre (*Cronaca della Casa di Ljubljana sotto il titolo di Casa Beata M. Mazzarello (1938–1946)*). Iz vsega tega lahko sklepamo, da seznam sester verjetno popisuje stanje ob začetku novega šolskega leta (se pravi septembra 1938). Če to drži, pomeni, da je bila vzgojiteljica v začetku, ko je bil vrtec na Privozu 4, s. Frančiška Škrbec, ko se je vrtec preselil na Karlovško 22 s. Antonija Babič, z novim koledarskim letom (1939) pa je odgovorna postala s. Antonija Domanjko.

²² V kopiji kronike v inšpektorialnem arhivu piše 30 otrok, v kopiji v generalnem arhivu v Rimu pa 37.

²³ V kroniki z dne 1. avgusta 1945, ko se je pojavila od oblasti poslana vzgojiteljica, piše, da niti ona sama ni vedela, kdaj bi morala nastopiti službo, saj je bilo v tistih dneh zaradi počitnic prisotnih zelo malo otrok.

5.5 Financiranje

Vrtec se je vzdrževal iz prispevkov staršev ter z darovi dobrotnikov. Ob praznikih so ob koncu akademije naredili nabirko. Poleg tega so sestre ob raznih priložnostih prosile za davčne olajšave (npr. zmanjšanje davka na nepremičnine) ali pa so dobile državno finančno pomoč (npr. od okrajnega načelnika). Vrtec je bil vsaj v šolskih letih 1942/43 in 1943/44 upravičen do brezplačnega kosila za otroke, ki ga je financirala v začetku občina, leta 1944 pa komite *Zimska pomoč*. Istega leta je komite *Socialna pomoč* poslal 100 metrov blaga za vrtčevske predpasnike (*Cronaca della Casa di Ljubljana sotto il titolo di Casa Beata M. Mazzarello (1938–1946)*). Okrajni šolski nadzornik je pri pregledu vrtca dne 18. avgusta 1945 ugotovil, da "državnih ali samoupravnih podpor zavod ne prejema in se vzdržuje iz zasebnih virov" (SI ZAL LJU 480).

5.6 Praznovanja

O tem, kako je potekal vsakdanjik v vrtcu, kronika (*Cronaca della Casa di Ljubljana sotto il titolo di Casa Beata M. Mazzarello (1938–1946)*) ne poroča, so pa omenjene priprave na praznike in praznovanja sama.

Cerkvene praznike so večinoma obhajali tako, da je nekajdnevni pripravi sledila slovesnost. Na ta način so se v marcu z devetdnevno pripravljali na praznik sv. Jožefa (19. marec). Na vidno mesto so postavili njegovo sliko in mu vsak dan podarili t. i. cvetko v obliki dobrega dela, molitve ipd. V mesecu maju so vsako leto obhajali šmarnice. Sestre so prebrale ali pripovedovale kak spodbuden zgled, za vsak dan pa je bila pripravljena tudi cvetka. Leta 1940 so otroke iz vrtca vključile v molitev za mir, za katero je prosil papež, tako da so tudi oni "naredili pohod molitve, cvetk in obiskov pri Mariji, da bi izprosili to veliko milost, ki je mir" (1. maj 1940). Na praznik svetega Rešnjega telesa in krvi so se udeležili procesije, ki je šla leta 1939 tudi mimo njihove hiše, in z velikim veseljem sprejeli Jezusa, ki "se je za nekaj minut ustavil" pri njih, ter blagoslov "nad to hišo in vsemi, ki v njej prebivajo" (11. junij 1939). Leta 1942 je zaradi vojne procesija odpadla. Leta 1941 je omenjeno tudi praznovanje godu angelov varuhov, za kar so pripravili akademijo. Otroci iz vrtca so sodelovali s prizorčkom.

Prav tako so slovesno obhajali nekatere enkratne dogodke. 14. decembra 1941 so praznovali **100-letnico začetka oratorija**. V ta namen so pripravili veliko slovesnost s sveto mašo, ki jo je vodil ljubljanski škof msgr. Gregorij Rožman, sledila pa je akademija. Otroci iz vrtca so tam izvedli dve točki: *Kaj je stoletnica don Boska* in *Težka preizkušnja*. Septembra 1942 so sestre molile devetdnevno k Mariji Pomočnici in Srcu Jezusovemu, da bi se vrtec in internat napolnila z otroki in dekleti. Ker se je število otrok v vrtcu res povečalo, so 19. decembra skupaj z njimi obhajale zahvalno **sveto mašo**. Konec maja 1943 se je slovenski narod **posvetil Marijinemu Brezmadežnemu Srcu**. Sestre, dekleta in otroci iz vrtca so slovesnost obhajali 16. maja z akademijo, molitvijo in procesijo. 23. maja istega leta pa so se tudi otroci udeležili procesije in molitve za **praznik Marije Pomočnice** na Rakovniku.

Nekatera praznovanja so bila tradicionalna. Vsako leto so obeležili **materinski dan**, za katerega so otroci iz vrtca skupaj z udeleženkami oratorija pripravili akademijo. Svojim mamam so naredili tudi darilce (običajno Marijino sličico, ki so jo sami izdelali) ali pa so pripravili prizorček. Prav tako so vsako leto praznovali t. i. **praznik ravnateljice**. Za to priložnost so spet pripravili akademijo z recitacijami, pesmimi in plesom. O prvi taki akademiji, ki je bila 26. junija 1938, kronika poroča, da so otroci iz vrtca pripravili ples in prizorček, na koncu katerega so ravnateljici dali v dar "škatlo bombonov, ki so jih sami naredili po receptu, ki ga najdemo v srcu: to so cvetke, ki so jih delali za ravnateljico, napisane na koščke papirja in zavite v ovitke za bombone". Kronika dodaja, da so se, čim se je spustil zastor, zgrnili okoli ravnateljice, "da bi ji s svojim nedolžnim nasmehom in radostnim čebljanjem povedali, kako radi jo imajo." Na podobne načine so sodelovali tudi v naslednjih letih. Leta 1941 je bil zaradi smrti s. Julije Luskar mesec prej praznik preprostejši. Prav tako ni bilo akademije leta 1945, ko so 20. junija izrekli le voščila za god, dan kasneje pa so dekleta in nekatere mame otrok iz vrtca prisostvovala praznični sveti maši v domači kapeli. Včasih so tudi združili praznike vrhovne matere, ravnateljice in materinski dan.

Prav tako ni nobeno leto manjkalo **miklavževanje** (odpadlo je samo leta 1941 zaradi "splošne krize" (5. december 1941), saj je bila že vojna). Običajno so dekleta iz oratorija pripravila kako igro (posebej odmevna je bila Vonbergerjeva trodejanka *Nebeška storija* leta 1939), nato pa je prišel sv. Miklavž v spremstvu angelov in parkeljnov ter razdelil

darila. Leta 1944 zaradi nenehne nevarnosti napadov ni bilo posebnega praznovanja, sv. Miklavž pa je vseeno obiskal otroke, ki so tisti dan kljub vsemu prišli v vrtec. Prav tako je sv. Miklavž obiskal otroke v vrtcu zjutraj in dekleta iz internata zvečer 5. decembra 1945, samo dva dni pred zaprtjem vrtca.

Na **pustno** nedeljo leta 1940 so pripravili komedijo *Izgubljeni raj*. Kronika omenja "najmanjše, ki se tudi v več prizorih pojavijo na odru" (4. februar 1940) – verjetno so to otroci iz vrtca. Vsekakor pa so se otroci pri adoraciji v domači kapeli na sam pustni torek pridružili sestram in dekletom, ki dopoldne niso imele šole..

Vrtec je bil zaprt med velikonočnimi počitnicami, za državne praznike (npr. za rojstni dan kralja Petra II.) in vsaj kakšno leto tudi med poletjem (1938, 1943) – čeprav se zdi, da so sestre imele bolj ali manj ves čas tudi v poletnih mesecih v varstvu manjše število otrok (npr. kronika z dne 18. julija 1940 poroča, da število otrok v vrtcu narašča; 1. avgusta 1945, ko je prišla od oblasti poslana vzgojiteljica, je bilo zaradi počitnic prisotnih le malo otrok).

5.7 Druge dejavnosti

Nekaj o tem, kaj se je v vrtcu še dogajalo, povedo fotografije, ki so hranjene v inšpektorialnem arhivu, in nekateri predmeti, ki so na razstavi v spominski sobi s. Alojzije Domajnko v hiši skupnosti HMP na Gornjem trgu 21 v Ljubljani. Ob fotografijah v albumu ni datumov (razen na eni), je pa kakšnega zapisala s. Frančiška Škrbec (1986) v svoji knjižici. Vsi predmeti v spominski sobi so iz hiše na Karlovški 22, nekateri (harmonij, knjige) pa so bili vse do postavitve razstave leta 2011 še v uporabi.

Leta 1940 so se tudi otroci iz vrtca udeležili procesije za praznik svetega Rešnjega telesa in krvi na Kodeljevem. Kot je še danes marsikje v navadi, so otroci tudi takrat nosili košarice s cvetnimi listi in jih posipali po poti, kjer je šla procesija. Z otroki je bila s. Frančiška Škrbec.

Slika 11: Praznik sv. Rešnjega telesa na Kodeljevem leta 1940 (Album iz inšpektorialnega arhiva SLC, Ljubljana, 1940).

Vsako leto so praznovali god ravnateljice skupnosti. Tako je bilo tudi 21. junija 1941. Kronika poroča, da so za kosilo prišle tudi sestre s Sela, otroci iz vrtca pa so god "svoje drage mame in predstojnice" proslavili v družinskem duhu popoldne (*Cronaca della Casa di Ljubljana sotto il titolo di Casa Beata M. Mazzarello (1938–1946)*). Takrat je najbrž nastala tudi fotografija. Sestre od leve proti desni so: s. Frančiška Škrbec, s. Antonija Rozman, neprepoznana, s. Antonija Mataj, s. Alojzija Domanjko, s. Terezija Mencigar, s. Antonija Babič in s. Frančiška Kozmus.

Slika 12: Praznik ravnateljice leta 1941 (Album iz inšpektorialnega arhiva SLC, Ljubljana, 1941; Jenič, 2015, str. 132).

Ob koncu šolskega leta 1942/43 so posneli skupinsko fotografijo. Ob otrocih sta ravnateljica s. Alojzija Domajnko (na levi) in vzgojiteljica s. Terezija Mencigar (na desni).

Slika 13: Otroški vrtec na Karlovški cesti v Ljubljani ob koncu šolskega leta 1942/43 (Album iz inšpektorialnega arhiva SLC, Ljubljana, 1943, Škrbec, 1986, str. 39).

Isti sestri – s. Terezija Mencigar (na levi) in s. Alojzija Domajnko (na desni) – sta tudi na še eni skupinski sliki, za katero pa datum nastanka ni znan. Najverjetneje je bila posneta leta 1941 ali kasneje, saj je bila s. Terezija od takrat naprej vzgojiteljica otrok v vrtcu.

Slika 14: Otroci iz vrtca (Album iz inšpektorialnega arhiva SLC, Ljubljana, b. d.).

Tudi za fotografije, ki so bile posnete na dvorišču hiše na Karlovški, ni znano, kdaj so nastale. Komentarji v albumu na kratko povedo, da so na slikah otroci pri telovadbi in igri. Po vzgojni metodi sester Agazzi je bivanje v naravi zelo poudarjeno, prav tako velik pomen pripisujeta organizirani skupinski igri (Altea, 2011; Baroni, 1965).

Slika 15: Najmlajši se igrajo. Z njimi je s. Alojzija Domajnko (Album iz inšpektorialnega arhiva SLC, Ljubljana, b. d.).

Slika 16: Otroci na dvorišču verjetno s s. Agnezo Špur (Album iz inšpektorialnega arhiva SLC, Ljubljana, b. d.).

Slika 17: Najmlajši telovadijo (Album iz inšpektorialnega arhiva SLC, Ljubljana, b. d.).

Slika 18: Otroci iz vrtca (Album iz inšpektorialnega arhiva SLC, Ljubljana, b. d.).

Hodili so tudi na sprehode. Glede na to, da je bil vrtec ob vznožju Grajskega griča, na katerem stoji Ljubljanski grad, in Golovca, lahko s precejšnjo verjetnostjo sklepamo, da so se največkrat podali tja. Na obeh naslednjih fotografijah, za kateri ne vemo, kdaj sta nastali, so v spremstvu svoje vzgojiteljice s. Terezije Mencigar.

Slika 19: Kam bomo pa danes šli na sprehod? (Album iz inšpektorialnega arhiva SLC, Ljubljana, b. d.).

Slika 20: Na sprehodu v gozdu (Album iz inšpektorialnega arhiva SLC, Ljubljana, b. d.).

Na dveh fotografijah so deklice, oblečene v kuharice. Ni mogoče vedeti, če so tudi v resnici organizirali dejavnost kuhanja ali pa gre le za igro vlog. Datum nastanka posnetka ni znan.

Slika 21: Kot prave kuharice ... (Album iz inšpektorialnega arhiva SLC, Ljubljana, b. d.).

Slika 22: Kot prave kuharice ... (Album iz inšpektorialnega arhiva SLC, Ljubljana, b. d.).

Tudi za sliko dečkov ob fotografskem aparatu ne vemo, ob kakšni priložnosti in kdaj je nastala. Glede na to, da eden od dečkov drži v roki šopek, bi bilo mogoče, da se je to zgodilo ob nekem praznovanju (npr. praznovanju godu ravnateljice) in so se dečki zanimali za to, kar počne fotograf, ki je prišel fotografirat.

Slika 23: Mali fotograf (Album iz inšpektorialnega arhiva SLC, Ljubljana, b. d.).

Fotografija malih vil je nastala leta 1941. Ne vemo, ali gre za igro vlog ali kak praznik ali pa so morda deklice sodelovale v eni od gledaliških predstav, ki so jih pripravljala starejša dekleta iz oratorija.

Slika 24: Male vile. Otroci igrajo vile (Album iz inšpektorialnega arhiva SLC, Ljubljana, 1941; Škrbec, 1986, str. 36).

V spominski sobi stoji harmonij, ki so ga imeli v hiši na Karlovški. Zagotovo je služil tudi potrebam vrtca.

Slika 25: Harmonij iz hiše na Karlovški 22 (osebni vir, 2017).

Prav tako je tam ena od mizic in stolček, ki so ju uporabljali v vrtcu. Sestri Agazzi sta podobno kot Marija Montessori želeli, da je pohištvo majhno in lahko, prilagojeno velikosti otrok (Altea, 2011).

Slika 26: Mizica in stolček iz vrtca v Ljubljani (osebni vir, 2017).

Naslednje fotografije prikazujejo nekatere igrače, ki so jih imeli v skupnosti na Karlovški. Ne moremo z gotovostjo vedeti, če so služile le skupnosti ali dekletom v internatu ali pa so jih uporabljali tudi otroci v vrtcu.

Slika 27: Domine (osebni vir, 2017).

Slika 29: Namizna igra goskina igra (osebni vir, 2017).

Slika 28: Karte za igro črni palček (osebni vir, 2017).

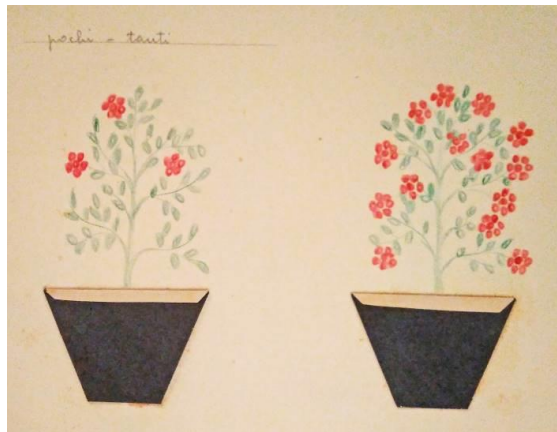
Slika 30: Paličice in žetoni (osebni vir, 2017).

Ohranjeni so tudi nekateri didaktični pripomočki. Predvsem so zanimivi zvezki s slikami in vzorci, last s. Frančiške Škrbec, ki so služili razlagi določenih pojmov:

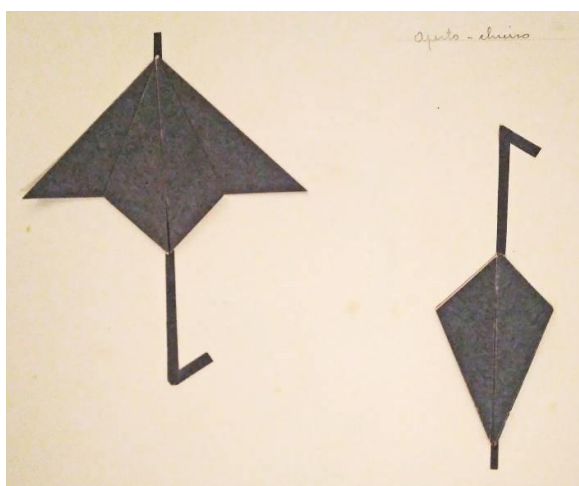
– nasprotja

Slika 31: Veliko – majhno (osebni vir, 2017).

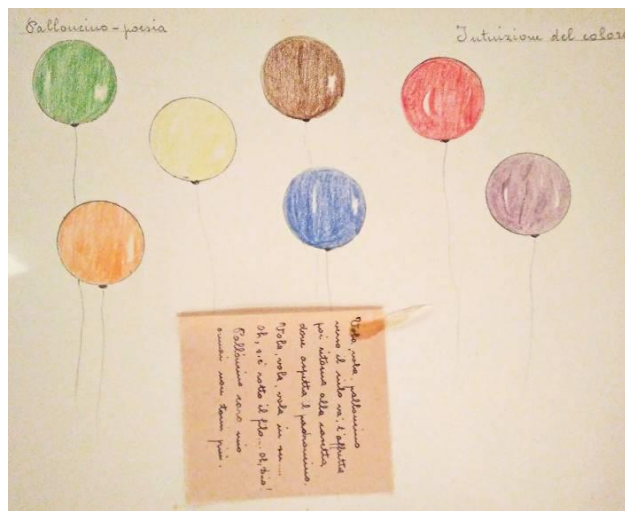

Slika 32: Malo – veliko (osebni vir, 2017).

Slika 33: Zaprto – odprto (osebni vir, 2017).

– barve

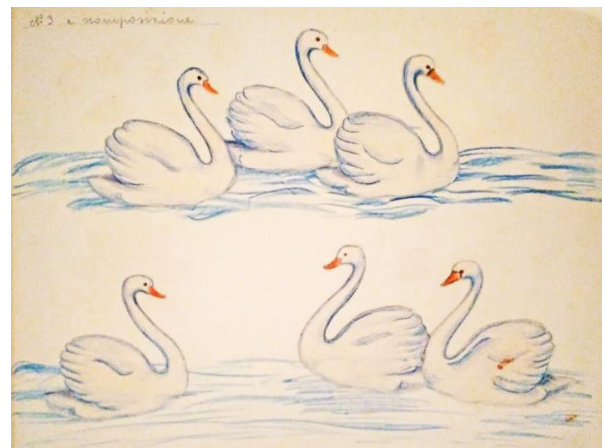

Slika 34: Učenje barv s pomočjo pesmice (osebni vir, 2017).

– število

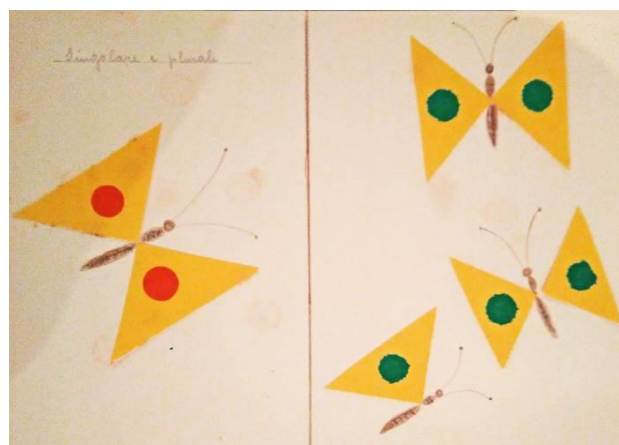

Slika 35: Štetje od ena do pet (osebni vir, 2017).

Slika 36: Obravnava števila tri (osebni vir, 2017).

– slovnica

Slika 37: Ednina in množina (osebni vir, 2017).

Hranjenih je tudi prav veliko slik, ki so verjetno služile za pogovor in razlago, ko so spoznavali rastline, živali in različne pojave.

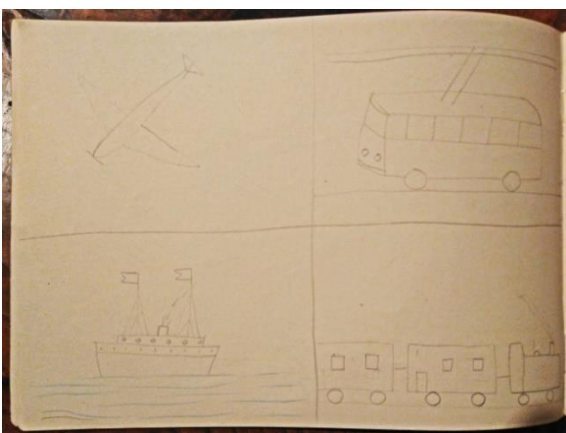
Slika 38: Hruška (osebni vir, 2017).

Slika 39: Zajec (osebni vir, 2017).

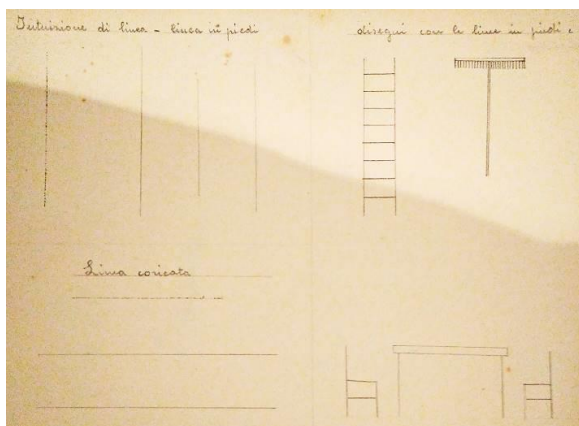

Slika 40: Pomen zalivanja rastlin (osebni vir, 2017).

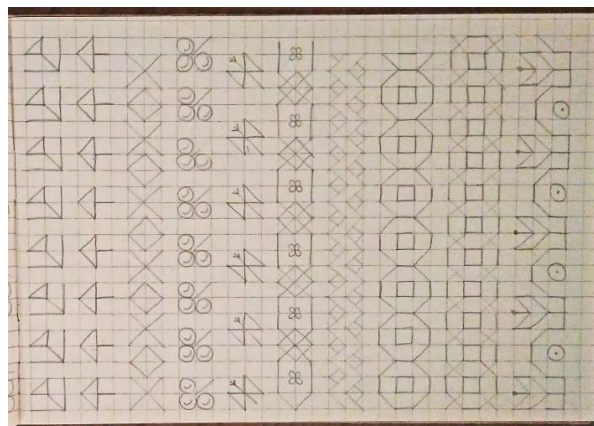

Slika 41: Prevozna sredstva (osebni vir, 2017).

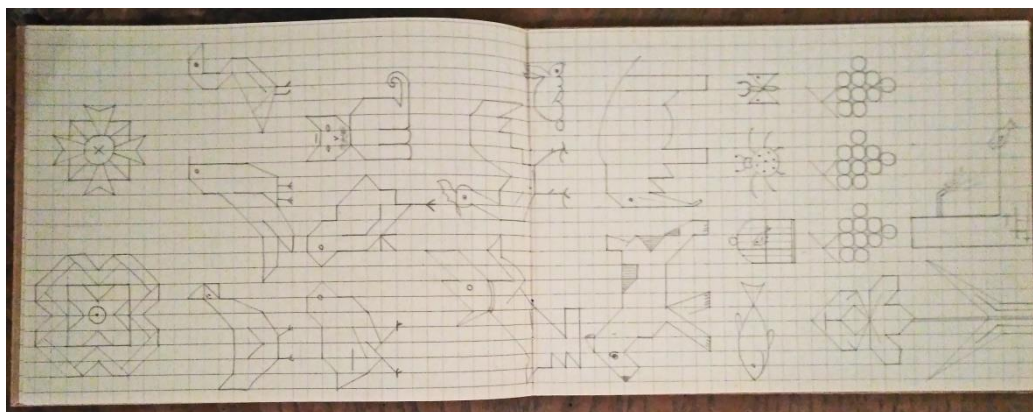
V zvezkih s. Frančiške pa najdemo še vzorce za učenje risanja črt in trganja. Ohranjenih je tudi nekaj zvezkov, ki so verjetno pripadali otrokom.

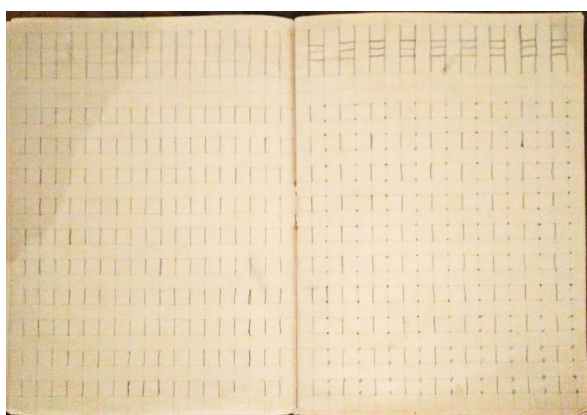
Slika 42: Navpična in vodoravna črta ter risbe, ki nastanejo z uporabo le-teh (osebni vir, 2017).

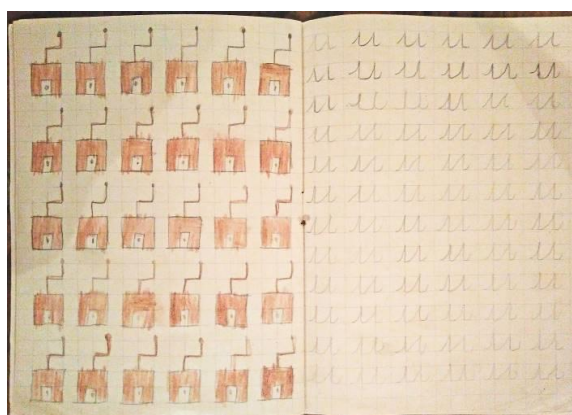
Slika 43: Vzorci za utrjevanje risanja črt (osebni vir, 2017).

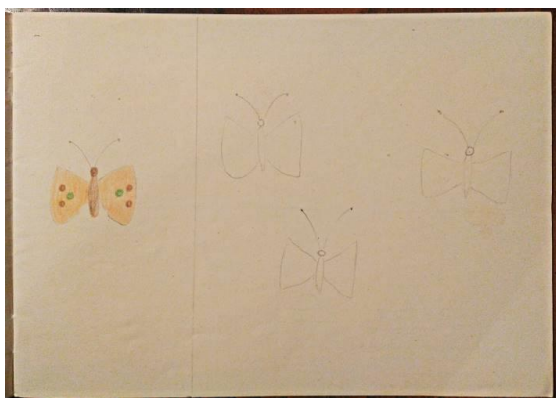
Slika 44: S črtami lahko narišemo tudi živali (osebni vir, 2017).

Slika 45: Črte in vzorci v zvezku otroka (osebni vir, 2017).

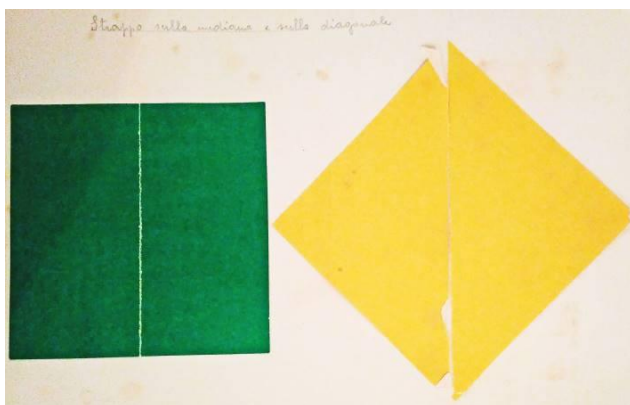
Slika 46: Še ena stran iz zvezka otroka (osebni vir, 2017).

Slika 47: Vzorec za prerinovanje in barvanje (osebni vir, 2017).

Slika 48: Pobarvanka in vzorec za prerinovanje s pomočjo mreže (osebni vir, 2017).

Slika 49: Trganje po srednjici in po diagonalni (osebni vir, 2017).

Slika 50: Trganje po začrtani liniji (osebni vir, 2017).

Slika 51: Vzorec za trganko z velikonočnim motivom (osebni vir, 2017).

Slika 52: Izdelek otroka s tehnikami trganja, prepogibanja in lepljenja (osebni vir, 2017).

Ni znano, kakšno literaturo so sestre prebirale predšolskim otrokom, ostalo je pa iz hiše na Karlovški nekaj knjig z vsebino, ki bi lahko bila primerna. Knjige so bile natisnjene v 30. letih, v njih je viden žig Dekliškega doma Marije Pomočnice, kot se je hiša imenovala. Poleg njega je tudi žig skupnosti na Gornjem trgu, saj so bile knjige del knjižnice te hiše, preden so bile dane v spominsko sobo.

Slika 53: Pravljica Gerrita Theodoorja Rotmana *Osel gospoda Kozamurnika*, ki jo je leta 1931 izdal Konzorcij Jutra (osebni vir, 2017).

Razstavljena so tudi oblačilca različnih velikosti. Morda so jih otroci uporabljali za igro s punčkami, prav lahko pa so služila tudi za učenje primerjanja velikosti in seriacije.

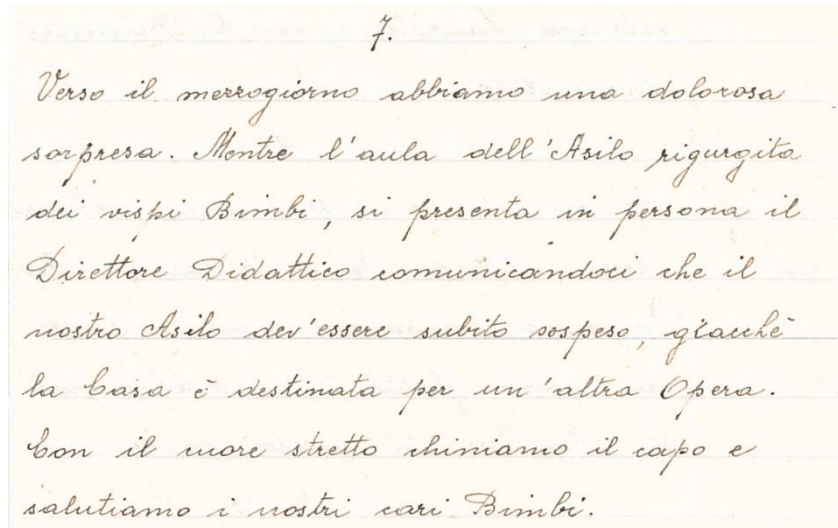
Slika 54: Oblačilca (osebni vir, 2017).

5.8 Zaprtje vrtca

Od junija 1945 naprej so začeli prostore hiše na Karlovški cesti 22 zasedati drugi ljudje in skupine. Sestre si najprej niso predstavljale, da bo prišlo do tega, da jim bo hiša odvzeta, je pa oblast vsaj od avgusta 1945 naprej načrtovala ukiniti dejavnosti HMP in v hiši organizirati svoje. Tako je 1. avgusta prišla ga. Pavla Zakrajšek in se predstavila kot nova vzgojiteljica. Nekaj dni kasneje so bile sestre obveščene, da bi morale za to, da bi v hišo sprejeli številno družino, zapreti vrtec in oddati nekaj prostorov. S. Alojzija se je odpravila do različnih uradov, da bi to preprečila. 14. avgusta je nekakšna komisija natančno pregledala vse prostore hiše. 20. avgusta je prišel delegat, ki bi moral prevzeti vodstvo dejavnosti sester (*Cronaca della Casa di Ljubljana sotto il titolo di Casa Beata M. Mazzarello (1938–1946)*). Iz poročila o pregledu vrtca s strani okrajnega šolskega nadzornika Josipa Tavželjca izvemo, da se je delegat pisal Stele in da je prišel "z nalogo, da preuredi poslopje v zavod za pokvarjena dekleta". Nadzornik je očitno tudi sam prišel z namenom, da bi ugotovil, če je stavba za to primerna, saj poroča: "Zavod je mogoče uporabiti za internat, v katerem je prostora za največ 80 do 90 gojencev, če se uporabi v ta namen tudi dvorana s sobico, v kateri posluje sedaj rajonski odbor ZSM" (SI ZAL LJU 480).

22. avgusta je prišla neka gospa in se predstavila kot nova ravnateljica vrtca, vendar je delegat naslednji dan to preklical. Delegat je prišel vsakih nekaj dni, a se v delo sester ni vmešaval. Vrnil se je spet 31. avgusta s sporočilom, da bo država hišo najela. V naslednjih dneh bi morala priti komisija za podpis pogodbe, vendar ji noben dan ni uspelo zbrati vseh članov; tako do podpisa ni prišlo. Vrnila se je spet 19. septembra, vendar se pogodba še ni podpisala, določena je bila samo višina najemnine. 6. oktobra so v skupinah prihajali poslanci iz različnih uradov. 19. novembra je "po dobrem tednu zatišja" prišla poslanka z občine z naročilom, da je treba takoj izprazniti dober del prostorov, kjer se bo začel internat za mlade delavke, kar je hkrati pomenilo, da bi sestre morale "vreči na cesto svoje gojenke". Obrnile so se na odvetnika, ki je posredoval pri višjih oblasteh. 24. novembra je prišla ravnateljica novega doma, s silo zavzela eno od sob in vanjo postavila svoje pohoštvo (*Cronaca della Casa di Ljubljana sotto il titolo di Casa Beata M. Mazzarello (1938–1946)*).

7. decembra 1945 je prišel šolski ravnatelj in povedal, da je treba vrtec takoj zapreti, "saj je hiša namenjena drugi dejavnosti" (*Cronaca della Casa di Ljubljana sotto il titolo di Casa Beata M. Mazzarello (1938–1946)*).

7.
Verso il mezzogiorno abbiamo una dolorosa sorpresa. Mentre l'aula dell'Asilo rigurgita dei vispi Bimbi, si presenta in persona il Direttore Didattico comunicandoci che il nostro Asilo dev'essere subito sospeso, giacchè la Casa è destinata per un'altra Opera. Con il cuore stretto chiniamo il capo e salutiamo i nostri cari Bimbi.

Slika 55: Zapis v hišni kroniki z dne 7. decembra 1945 o zaprtju vrtca (*Cronaca della Casa di Ljubljana sotto il titolo di Casa Beata M. Mazzarello (1938–1946)*)²⁴.

²⁴ 7. [december 1945]

Proti poldnevu doživimo žalostno presenečenje. Medtem ko igralnica prekipeva od živahnih otrok, se pojavi šolski ravnatelj osebno in nam sporoči, da mora biti naš vrtec nemudoma ukinjen, saj je hiša namenjena drugi dejavnosti. S strtim srcem pobesimo glavo in pozdravimo svoje drage otroke.

6 Vrtec hčera Marije Pomočnice v Murski Soboti

6.1 Ustanovitev skupnosti HMP v Murski Soboti in začetek varstva otrok

Prva sestra HMP je prišla v Mursko Soboto 6. avgusta 1991. Nastanila se je v hiši na naslovu Ulica Juša Kramarja 2, last ge. Marije Žitnik Klar, ki je želela svojo hišo podariti Družbi. Uradni datum odprtja skupnosti je **22. avgust 1991**, na spomin bl. Lavre Vicuňa, ki je njena zavetnica (*Cronaca della Casa di Murska Sobota sotto il titolo di Laura Vicuňa (1991–2016)*).

Slika 56: Prihod vseh sester nove skupnosti v Mursko Soboto. Na sliki pred novim bivališčem so (od leve proti desni) s. Ivanka Zakrajšek, s. Marija Kociper, s. Marjeta Sraka (predstojnica vizitatorije), ga. Marija Žitnik Klar in s. Simona Komar (Album skupnosti HMP v Murski Soboti, 19. avgust 1991).

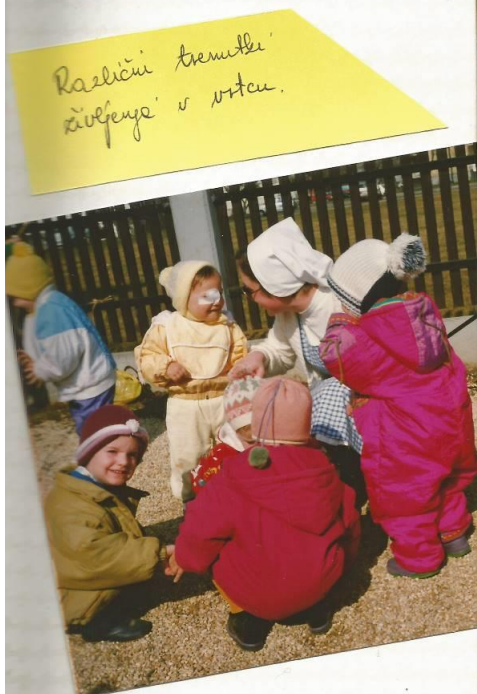
V prvem šolskem letu so se sestre vključile v župnijsko pastoralo v Murski Soboti in okolici predvsem s katehezo, animacijo liturgije in vodenjem oratorija. Na prošnjo staršev in starih staršev so začele razmišljati o ustanovitvi otroškega vrtca. Varstvo otrok se je pričelo s prihodom prve deklice Sare Papič **7. septembra 1992**. Isti dan se je skupnosti pridružila **s. Irena Benda**, ki je zaključevala študij predšolske vzgoje na Pedagoški fakulteti Univerze v Ljubljani, s poslanstvom vzgojiteljice v nastajajočem vrtcu. Čez nekaj dni je prispela oprema, poleg tega pa je bilo potrebno pripraviti tudi načrte za prilagoditev hiše novi dejavnosti in pridobiti potrebna dovoljenja (*Cronaca della Casa di Murska Sobota sotto il titolo di Laura Vicuňa (1991–2016)*).

Sari se je vsakih nekaj dni pridružil še kakšen nov otrok. Tako jih je bilo v sredini novembra že sedem in s. Irena je sklicala prvi sestanek za starše. Življenje skupnosti je bilo prilagojeno ritmu vrtca in vse sestre so bile vključene v varstvo in vzgojo otrok. Otroci so prišli ob 6.40 in imeli zajtrk ob 8.00. Po kosilu ob 11.15 sta sledila počitek in malica ob 14.30. Starši so prišli ponje med 15.00 in 15.30. Več od tega kronika o vsakdanjiku ne poroča, zabeleži pa, da je bila konec aprila 1993 končana gradnja igrišča ob hiši in dokler ni trava zrasla, so se še vedno hodili igrati na bližnje javno igrišče. Razvidno je, da je bilo sodelovanje s starši pogosto. Vsak mesec je bil bodisi roditeljski sestanek na določeno tematiko (npr. vpliv televizije na otroka, dobra igrača) bodisi skupno praznovanje (za božič, pustovanje, zaključni izlet). Otroci so tudi sami obeležili določene posebne dogodke: 70. rojstni dan ge. Marije, god ravnateljice skupnosti, obisk vizitatorke vrhovne matere Elisabette Maioli (*Cronaca della Casa di Murska Sobota sotto il titolo di Laura Vicuña (1991–2016)*).

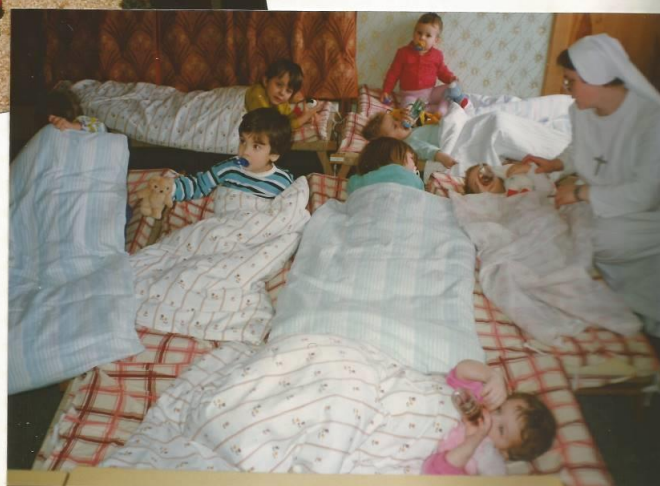
Vrtec je imel počitnice samo v mesecu avgustu, ko je potekalo veliko preurejanje prostorov v hiši. Novo **šolsko leto 1993/94** se je začelo septembra s 23 vpisanimi otroki, prihajale pa so še številne nove prošnje za sprejem. Ker je število otrok tako naraslo, sta bili zdaj za delo z njimi določeni dve sestri: poleg s. Irene še s. Simona Komar. Urnik je bil enak kot prejšnje leto, le kosilo se je premaknilo na 11. uro. Kadar je bila potrebna dodatna pomoč zaradi bolezni ali odsotnosti sester iz skupnosti, je prišla pomagat katera od mam ali pa sestra iz katere druge skupnosti. Pogosto so prihajale na prakso v Mursko Soboto tudi sestre študentke predšolske vzgoje in novinke. V tem šolskem letu so družine večkrat povabile skupino na obisk na dom, na kar so se radi odzvali. V prihodnjih letih so ti obiski dobili tudi poučne vsebine: otroci so sodelovali na trgatvi, si ogledali kmetijo ipd. (*Cronaca della Casa di Murska Sobota sotto il titolo di Laura Vicuña (1991–2016)*).

Prva uradna prošnja za odobritev vrtca je bila na občino oddana 22. novembra 1993 (*Cronaca della Casa di Murska Sobota sotto il titolo di Laura Vicuña (1991–2016)*). Istega leta je s. Irena napisala tudi prvi vzgojni program (Benda, 1993).

Kako je potekalo življenje in delo v vrtcu, lahko razberemo tudi z naslednjih slik:

Različni trenutki
življenja v vrtcu.

"Angelček vema moj...
Lahko noč!"

Slika 57: Utrinki iz življenja vrtca v prvem šolskem letu. Sestra v belem na večini slik je s. Irena Benda (Album skupnosti HMP v Murski Soboti, 1992/93).

6.2 Vrtec do leta 1996

V prihodnjih letih je število otrok naraslo do 28, kar je bilo največ, kar jih je bilo mogoče sprejeti glede na prostorske razmere. Starši so bili aktivno vključeni v načrtovanje programa in oblikovanje letnega delovnega načrta. Temu so med drugim namenili spoznavno-načrtovalni vikend, ki se je odvil vsak september na Pohorju ali v Kančevcih (tako je bilo vse do leta 1997) (*Cronaca della Casa di Murska Sobota sotto il titolo di Laura Vicuña (1991–2016)*).

Sestre so obnovile ali preuredile večino prostorov hiše, ki so bili blagoslovljeni 28. avgusta 1994. V začetku leta 1995 se je začelo resno pretresati prihodnost vrtca. Načrtovana je bila še dodatna gradnja. Stekli so pogovori na različnih ravneh: s starši, predstojnicami Družbe (inšpektorica je bila v tistem času s. Brigita Zelič), županom, župnikom g. Francem Režonjo, dobrotniki. **22. februarja 1995** je prišlo do odločitve o ustanovitvi **župnijskega vrtca** z imenom **Lavra**, ki bi imel prostore v stavbi, ki jo je župnija dobila v procesu denacionalizacije. Dokumenti so bili podpisani 2. marca (*Cronaca della Casa di Murska Sobota sotto il titolo di Laura Vicuña (1991–2016)*; pričevanje s. Brigitte Zelič).

V **šolskem letu 1995/96** je vzgojiteljico s. Ireno zamenjala **s. Jožica Merlak**. Proces ustanavljanja župnijskega vrtca se je nadaljeval in sklenil z registracijo **11. januarja 1996**. Vrtčevska kronika se takole začne: "Z današnjim dnem je registriran in uradno obstaja **Zavod LAVRA – župnijski vrtec v Murski Soboti**. V vrtcu delata dve vzgojiteljici hčeri Marije Pomočnice in skrbita za eno kombinirano skupino otrok" (*Kronika vrtca Lavra (1996–2016)*, 11. januar 1996). 1. seja sveta zavoda se je odvila 21. februarja (*Cronaca della Casa di Murska Sobota sotto il titolo di Laura Vicuña (1991–2016)*; *Kronika vrtca Lavra (1996–2016)*).

Tabela 3: Vodstvo vrtca in število otrok v prvih štirih letih (*Cronaca della Casa di Murska Sobota sotto il titolo di Laura Vicuña (1991–2016)*).

Šolsko leto	Ravnateljica skupnosti	Odgovorna vzgojiteljica	Pomočnica	Število otrok
1992/93	s. Marija Kociper	s. Irena Benda		19 ²⁵
1993/94	s. Marija Kociper	s. Irena Benda	s. Simona Komar	24
1994/95	s. Marjeta Sraka	s. Irena Benda	s. Mojca Kovačič	25
1995	s. Marjeta Sraka	s. Jožica Merlak	s. Mojca Kovačič	25

²⁵ Ob koncu šolskega leta.

6.3 Vrtec Lavra v letih od 1996 do 1999

Program se je še vedno odvijal v hiši sester, kjer so prenovljeni prostori 28. februarja 1996 po tehničnem pregledu dobili dovoljenje za uporabo, saj prostori v župnijski stavbi vse do februarja 1999 niso bili pripravljeni. Svet zavoda je pripravil statut, ki je bil dokončno potrjen aprila 1996 (*Cronaca della Casa di Murska Sobota sotto il titolo di Laura Vicuña (1991–2016)*; *Kronika vrtca Lavra (1996–2016)*; pričevanje s. Brigitte Zelič).

Strokovni svet RS za splošno izobraževanje je **16. januarja 1997** potrdil **vzgojni program** (uporabili so že potrjen vzgojni program Antonovega vrtca iz Železnikov z nekaj dopolnili glede dodatnih dejavnosti (Benda in Merlak, 1997)), s tem pa je vrtec dobil pravico do vpisa v *Razvid izvajalcev javnoveljavnih programov vzgoje in izobraževanja* (odločba je bila izdana na datum 5. avgusta istega leta). V šolskem letu 1997/98 je bila tako lahko sklenjena pogodba o financiranju s strani občine (*Cronaca della Casa di Murska Sobota sotto il titolo di Laura Vicuña (1991–2016)*; *Kronika vrtca Lavra (1996–2016)*).

Veliko je bilo otrok, ki so jih starši želeli vpisati v vrtec Lavra, a niso dobili prostora. Za te so bile organizirane različne dejavnosti, med drugim tudi **ure pravljic**, ki jih je vodila s. Jožica. Prva taka ura se je odvila 7. oktobra 1996. Dejavnost je potekala tedensko. S. Jožica sama pripoveduje, da je otrokom posredovala različne zvrsti literature. Vključevala je klasične in umetne pravljice, basni, legende, pa tudi svetopisemske pripovedi. Ker so se otroci ob teh zadnjih odzivali zelo pozitivno in drugače kot ob pravljicah, je razvila idejo in zasnovala **svetopisemske urice**. Prva svetopisemska urica je potekala 29. oktobra 2002. Preko izobraževanj v obliki seminarjev in izdaje priročnika *Svetopisemske urice: priročnik za biblično skupino malčkov (3–6 let)* leta 2011 pri Celjski Mohorjevi družbi pa se je razširila po skupnostih HMP in veliko župnijah po vsej Sloveniji. Poleg kateheze Dobrega pastirja po metodi Montessori je ena od najbolj razširjenih oblik predšolske verske vzgoje pri nas (*Cronaca della Casa di Murska Sobota sotto il titolo di Laura Vicuña (1991–2016)*; *Kronika vrtca Lavra (1996–2016)*; pričevanje s. Jožice Merlak).

Slika 58: Naslovnica priročnika za svetopisemske urice (Merlak, 2011). Na fotografiji je s. Jožica Merlak pri izvajanju ene od uric.

Ker se je vrtec organizacijsko razvijal, so bile potrebe po novih sodelavcih vedno večje. Sestre niso več zmogle odgovoriti na vse, zato so v svoje delo **vključevale laične sodelavce**: sprva za pomoč pri vodenju financ, organiziranju prehrane in higienskega režima (1997), nato v kuhinji in pri čiščenju (1998), s šolskim letom 1998/99 pa se je zaposlila tudi Nataša Horvat, prva vzgojiteljica, ki ni bila HMP (*Cronaca della Casa di Murska Sobota sotto il titolo di Laura Vicuña (1991–2016); Kronika vrtca Lavra (1996–2016)*)).

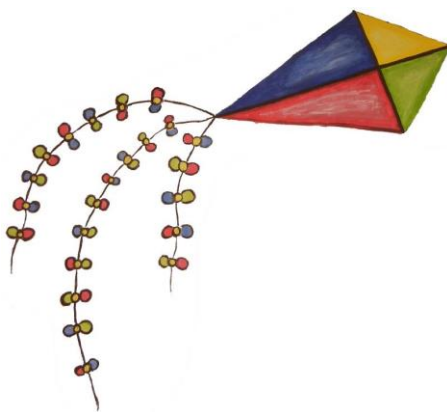
Dogodek ob **uradnem odprtju vrtca in dnevu odprtih vrat** se je odvil **18. aprila 1998**. Kronika obširno poroča o pripravah na praznik, ki ga je vodil odbor, sestavljen iz zaposlenih in staršev, ter o poteku samega praznika. Dan odprtih vrat je bil dopoldne; v vrtec je prišlo okoli 60 obiskovalcev. Popoldne pa se je začelo praznovanje s sveto mašo v župnijski cerkvi sv. Nikolaja v Murski Soboti, ki jo je vodil mariborski pomožni škof msgr. Jožef Smej ob somaševanju desetih duhovnikov. Sledil je program, ki se je zaradi nenadnega obilnega dežja moral odviti v gasilskem domu. Prostora je bilo malo, otroci pa so bili navdušeni, da so lahko hodili in skakali po mizah, saj je bil iz njih narejen oder (*Cronaca della Casa di Murska Sobota sotto il titolo di Laura Vicuña (1991–2016); Kronika*

vrtna Lavra (1996–2016); pričevanje s. Brigitte Zelič, s. Jožice Merlak, s. Simone Komar in s. Anite Bostner).

Slika 59: Program ob odprtju vrtna, ki se je zaradi nenadne nevihte odvil v gasilskem domu (*Kronika vrtna Lavra (1996–2016)*, 18. april 1998).

Po programu je škof blagoslovil prostore vrtna. Dogodka se je udeležilo veliko mladih družin in prijateljev vrtna, predstavnikov mestne občine Murska Sobota in soboške območne enote Zavoda RS za šolstvo ter pedagoških delavcev iz drugih vzgojnih ustanov v bližini. Ob tej priložnosti je bil izdelan tudi emblem vrtna: zmajček (*Kronika vrtna Lavra (1996–2016)*; pričevanje s. Jožice Merlak).

Slika 60: Zmajček, narisan na steni sedanjega vrtna (*Album vrtna Lavra*, junij 2016).

Ob začetku šolskega leta 1998/99 je bila predvidena selitev vrtna v nove prostore, vendar pa le-ti še niso bili nared. Vpisanih je bilo 56 otrok, toliko pa jih v prostorih hiše sester ni moglo biti. Zato je prišlo do sklepa, da bosta dve skupini ostali pri sestrah, tretja skupina pa bo uporabljala za igralnico veroučno učilnico v župnišču. Oktobra se je tudi zamenjalo

vodstvo zavoda. Novi direktor je postal dr. Karel Bedernjak, zavod pa se je preimenoval v **Župnijski zavod sv. Miklavža**. Decembra so bili novi prostori za vrtec le pripravljeni, izvedena sta bila tehnični pregled in prevzem. Vse skupine so se preselile v **novu stavbo 9. februarja 1999** (*Cronaca della Casa di Murska Sobota sotto il titolo di Laura Vicuña (1991–2016)*; *Kronika vrtca Lavra (1996–2016)*; pričevanje s. Brigite Zelič, s. Jožice Merlak, s. Simone Komar in s. Anite Bostner).

Slika 61: Otroci pred novo stavbo vrtca ob zaključku šolskega leta 2008/09. Vzgojiteljice od leve proti desni: Jožica Bagari, Nataša Flisar, s. Ivica Oblak, Mateja Rojnik, s. Mateja Kranjc, Tadeja Bojnec, Nataša Horvat, s. Damjana Tramte (Album vrtca Lavra, junij 2009).

Tabela 4: Vodstvo zavoda, vzgojiteljice in število otrok v letih 1996–1999 (*Kronika vrtca Lavra (1996–2016)*).

Šolsko leto	Direktor zavoda	Župnik – ustanovitelj	Pedagoški vodja	Vzgojiteljice	Pomočnice	Število otrok
1996	s. Marjeta Sraka (v. d.)	Martin Horvat		s. Jožica Merlak	s. Mojca Kovačič, s. Elizabeta Petek	28
1996/97	s. Marjeta Sraka (v. d.)	Martin Horvat		s. Jožica Merlak, s. Irena Benda	s. Elizabeta Petek	28
1997/98	s. Marjeta Sraka (v. d.)	Martin Horvat	s. Jožica Merlak	s. Irena Benda	s. Marija Imperl	28
1998/99	Karel Bedernjak	Martin Horvat	s. Jožica Merlak	s. Marija Imperl	Nataša Horvat, s. Anita Boster, s. Simona Komar	56 (3 oddelki)

6.4 Vrtec Lavra v letih od 1999 do 2009

V šolskem letu 1998/1999 je bil ustanovljen **Svet staršev**. Prvo sejo je imel 14. aprila 1999 (*Kronika vrtca Lavra (1996–2016)*).

2. oktobra istega leta se je odvilo prvo **srečanje nekdanjih gojencev**. V kroniki je zapisano:

Danes se prvič v zgodovini vrtca zberejo na pikniku vsi otroci, ki so obiskovali naš vrtec, pa so zdaj že šolarji. V Kančevcih se zbere dvajset otrok in sedem odraslih. S. Marija Imperl in s. Simona Komar organizirata dopoldanski del z igrami in piknikom. Popoldne se otrokom pridružijo tudi starši ter bratci in sestre. V živahnem domačem razpoloženju so se starši malo naklepetali in veselo nasmejali. Vsi si takih srečanj še želijo. Veseli dan smo zaključili z daritvijo sv. maše, kjer je p. Miha Sekolovnik govoril o angelih varuhih, s. Irena Benda pa je zaigrala na kitaro, da je pesem lepše zadonela. (*Kronika vrtca Lavra (1996–2016)*, 2. oktober 1999)

Podobna srečanja so se zgodila tudi v prihodnjih letih. Število nekdanjih gojencev je naraščalo in razvila se je tradicija skupnega praznovanja praznika sv. Janeza Boska ob koncu januarja, v juliju 2000 pa so šli celo za nekaj dni na letovanje na Sv. Primož na Pohorju. Letovanja se je udeležilo 18 otrok v spremstvu treh sester HMP in dveh animatork. Kronika (*Kronika vrtca Lavra (1996–2016)*) zaključí: "Vsi otroci so navdušeni in si tudi za drugo leto želijo letovanje" (10.–14. julij 2000), ki pa je potem odpadlo (*Kronika vrtca Lavra (1996–2016)*).

Vzgojitelji katoliških vrtcev so se vedno bolj povezovali med seboj. Imeli so redna srečanja, na katerih so si podelili izkušnje, načrtovali skupne dogodke in se obogatili na določeno temo. Organizirali so izobraževanja in duhovne obnove. Posebej so sodelovali pedagoški vodje in direktorji. 9. aprila 2005 so se pedagoški delavci 12 katoliških vrtcev povezali v **Društvo vzgojiteljev in vzgojiteljic katoliških vrtcev Slovenije**. V upravni odbor je bila izvoljena tudi tedanja pedagoška vodja vrtca Lavra s. Damjana Tramte (*Kronika vrtca Lavra (1996–2016)*).

Med drugim so skupaj izdelali **vzgojni program katoliških vrtcev**. Pri njegovem nastanku je velik delež prispevala vzgojiteljica iz vrtca Lavra s. Jožica Merlak. Na ministrstvu

skupnega programa niso hoteli odobriti, so ga pa odobrili vsakemu vrtcu posebej (*Kronika vrtca Lavra (1996–2016)*); pričevanje s. Jožice Merlak). Vrtec Lavra je bil med prvimi in kronika (*Kronika vrtca Lavra (1996–2016)*) dne **25. januarja 2001** takole zapiše:

Zgodovinski dogodek za katoliške vrtce je zaznamoval prav današnji praznik spreobrnjena apostola Pavla. Strokovni svet RS za splošno izobraževanje je na seji izdal pozitivno mnenje o ustreznosti programa, ki sta ga vložila naš vrtec in župnijski vrtec Vrhnika, sestavili pa smo ga delavci vseh katoliških vrtcev. Bog bodi hvaljen!

Pomemben dogodek za vrtec Lavra je bilo tudi snemanje **zgoščenke z verskimi pesmimi**, primernimi za otroke. Prva taka zgoščanka je izšla 24. junija 2003 in je dobila naslov *Male pesmi za Boga*. Za projektom je stala s. Ivica Oblak, ki je pesmi vrsto let zbirala, jih uredila v pesmarico, ki jo je podelila tudi z drugimi katoliškimi vrtci, ter učila otroke in jih pripravila na snemanje. Leta 2004 je izšla še ena zgoščanka *Male pesmi za Boga 2* z adventnimi, božičnimi in svetniškimi pesmimi, leta 2010 pa še tretja s postnimi, velikonočnimi in Marijinimi pesmimi. Za svoje delo je leta 2010 s. Ivica dobila priznanje Društva vzgojiteljev in vzgojiteljic katoliških vrtcev Slovenije (*Kronika vrtca Lavra (1996–2016)*).

Slika 62: Snemanje zgoščenke *Male pesmi za Boga 3*. Z otroki je s. Ivica Oblak (Album vrtca Lavra, januar 2010).

Življenje vrtca je zelo zaznamovala tudi **ustanovitev škofije Murska Sobota** 7. aprila 2006, saj je škofijski ordinariat dobil prostore v isti stavbi, v kateri je domoval vrtec. Škof msgr. Marjan Turnšek je bil posvečen 25. junija, prvo pastoralno srečanje pa je imel naslednji

dan prav v vrtcu Lavra z najmlajšimi in zaposlenimi v zavodu. Vzgojiteljice so otrokom predstavile škofovske insignije, ki jim je novi škof tudi pokazal. Po nagovoru je podelil blagoslov. Zaradi te nove situacije je bila sprejeta odločitev o gradnji **nove stavbe za vrtec**. Gradnja se je začela 10. marca 2013, vrtec pa je začel delovati tam **30. septembra 2013** (*Kronika vrtca Lavra (1996–2016)*).

V začetku leta 2008 so se začeli tudi pogovori o **ustanovitvi nove enote vrtca Lavra v župniji Tišina**. Začela so se prenovitvena gradbena dela, pripravili so se prostori, potekali so dogovori z občino in tišinsko osnovno šolo, seznanilo se je občane, zlasti starše predšolskih otrok, in se predstavilo program. Februarja 2009 je potekal prvi vpis v vrtec, ki je tam začel delovati s šolskim letom **2009/10** (*Kronika vrtca Lavra (1996–2016)*).

Slika 63: Otroci pred vrtcem na Tišini ob odprtju enote (Album vrtca Lavra, 27. september 2009).

Poleg tega je spomladi 2008 zaradi finančnih težav prišlo do predloga za opustitev lastnega programa vzgoje in privzetje državnega **Kurikuluma** (*Kurikulum za vrtce*, 1999), saj bi bilo s tem zagotovljeno 100-% financiranje s strani občine. Poleti je bil sprožen postopek pridobitve koncesije; do podpisa v Murski Soboti je prišlo 15. julija, na Tišini pa 25. septembra in vrtec je z novim šolskim letom **2009/10** začel delovati po novem programu (*Kronika vrtca Lavra (1996–2016)*).

Tabela 5: Vodstvo zavoda, vzgojiteljice in število otrok v letih 1999–2009 (*Kronika vrtca Lavra (1996–2016)*).

Šolsko leto	Direktor zavoda	Župnik – ustanovitelj	Pedagoški vodja	Vzgojiteljice	Pomočnice	Število otrok
1999/2000	Karel Bedernjak	Martin Horvat	s. Jožica Merlak	s. Marija Imperl, Jožica Bagari	s. Anita Bostner, s. Simona Komar, Nataša Horvat; spremljevalka Jožica Huič	58 (2 otroka s posebnimi potrebami; 3 oddelki)
2000/01	Karel Bedernjak	Martin Horvat	s. Jožica Merlak	s. Marija Imperl, Jožica Bagari	s. Anita Bostner, s. Mojca Pipan, Nataša Horvat; spremljevalka Jožica Huič	60 (2 otroka s posebnimi potrebami; 3 oddelki)
2001/02	Karel Bedernjak	Martin Horvat	s. Jožica Merlak		s. Ivica Oblak	60 (2 otroka s posebnimi potrebami; 3 oddelki)
				Jožica Bagari	s. Mojca Pipan	
				Nataša Horvat	s. Anita Bostner; spremljevalka Jožica Huič	
2002/03	Karel Bedernjak	Martin Horvat	s. Jožica Merlak		Nataša Klement	60 (1 otrok s posebnimi potrebami; 3 oddelki)
				Jožica Bagari	s. Ivica Oblak	
				s. Lucija Nastran	Nataša Horvat; spremljevalka Jožica Huič	
2003/04	Karel Bedernjak	Martin Horvat	s. Damjana Tramte	s. Jožica Merlak	Nataša Klement	58 (2 otroka s posebnimi potrebami; 3 oddelki)
				Jožica Bagari	s. Ivica Oblak; spremljevalka Darja Ostanek	
				s. Lucija Nastran	Nataša Horvat; spremljevalka Jožica Huič	

Šolsko leto	Direktor zavoda	Župnik – ustanovitelj	Pedagoški vodja	Vzgojiteljice	Pomočnice	Število otrok
2004/05	Karel Bedernjak	Martin Horvat	s. Damjana Tramte	s. Jožica Merlak	Nataša Klement	57 (2 otroka s posebnimi potrebami; 3 oddelki)
				Jožica Bagari	s. Ivica Oblak; spremljevalec Rajko Vinčec	
				s. Lucija Nastran	Nataša Horvat; spremljevalka Jožica Huič	
2005/06	Karel Bedernjak	Martin Horvat	s. Damjana Tramte	s. Jožica Merlak	Nataša Klement	57 (2 otroka s posebnimi potrebami; 3 oddelki)
				Jožica Bagari	s. Ivica Oblak; spremljevalec Rajko Vinčec	
				s. Lucija Nastran	Nataša Horvat; spremljevalka Jožica Huič	
2006/07	Karel Bedernjak	Martin Horvat	s. Damjana Tramte	s. Jožica Merlak	Nataša Flisar	57 (1 otrok s posebnimi potrebami; 3 oddelki)
				Jožica Bagari	s. Ivica Oblak; spremljevalka Darja Ostanek	
				Nataša Klement	Nataša Horvat	
					Mateja Rojnik	
2007/08	Ervin Ficko	Martin Horvat	s. Damjana Tramte	s. Mateja Kranjc	Nataša Flisar	57 (3 oddelki)
				Jožica Bagari	s. Ivica Oblak	
				Tadeja Bojnec	Nataša Horvat	
					Mateja Rojnik	
2008/09	Ervin Ficko	Ivan Krajnc	s. Damjana Tramte	s. Mateja Kranjc	Nataša Flisar	57 (3 oddelki)
				Jožica Bagari	s. Ivica Oblak	
				Tadeja Bojnec	Nataša Horvat	
					Mateja Rojnik	

6.5 Vrtec Lavra po letu 2009

S šolskim letom 2009/10 je prišlo torej do pomembnih novosti: vlogo pedagoškega vodje je prevzela s. Mateja Krajnc, začela je delovati dislocirana enota vrtca na Tišini in program se je izvajal v skladu s *Kurikulumom za vrtce* (1999), z marcem pa je zavod dobil še novega direktorja. 8. junija 2011 se je zavod preimenoval v **Miklavžev zavod Murska Sobota** (*Kronika vrtca Lavra (1996–2016)*).

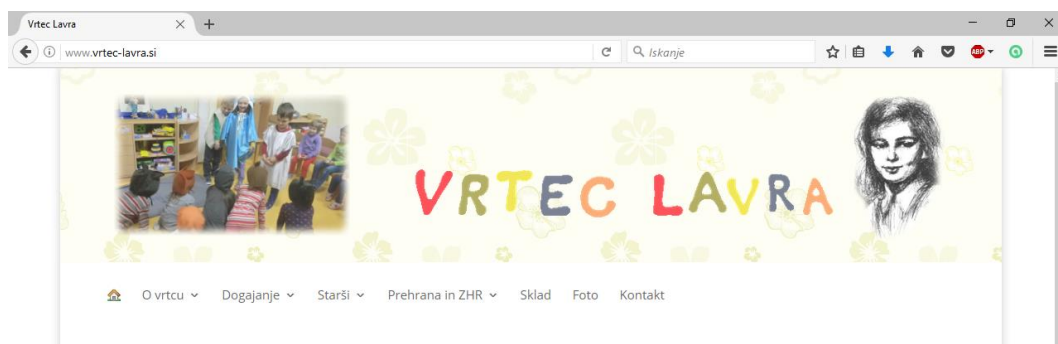
Vrtec se je 30. septembra 2013 preselil v novo stavbo, s tem pa je bila povezana tudi reorganizacija nekaterih enot zavoda. Ker so v novi stavbi štiri igralnice, so v prihodnjem šolskem letu delovale 3,5 skupine, vendar le tisto leto. Isto leto se je na mesto pedagoškega vodje vrnila s. Jožica Merlak. Za blagoslov vrtca so se začele redne mesečne **molitvene ure** v župnijah Murska Sobota in Tišina, in sicer vsakega 22. oz. 11. v mesecu, v sodelovanju z Družinskim centrom Dlan pa so se začele aprila 2015 enkrat mesečno k molitvi v vrtcu zbirati tudi družine (*Kronika vrtca Lavra (1996–2016)*).

Slika 64: Otroci pred novo stavbo vrtca Lavra v Murski Soboti (Album vrtca Lavra, 13. marec 2017).

Januarja 2015 je direktor dal odpoved, zato je vodstvo zavoda do konca leta prevzel kar g. župnik Goran Kuhar, od šolskega leta 2015/16 naprej pa ga vodi s. Martina Golavšek (*Kronika vrtca Lavra (1996–2016)*).

Na god bl. Lavre Vicuňa, 22. januarja 2016, je bila postavljena **spletna stran** vrtca na naslovu <http://www.vrtec-lavra.si/> (*Kronika vrtca Lavra (1996–2016)*).

Slika 65: Spletna stran vrtca Lavra (www.vrtec-lavra.si, 10. februar 2017).

Tabela 6: Vodstvo zavoda, vzgojiteljice in število otrok v letih od 2009 do danes (*Kronika vrtca Lavra (1996–2016)*).

Šolsko leto	Direktor zavoda	Župnik – ustanovitelj	Pedagoški vodja	Vzgojiteljice	Pomočnice	Število otrok
2009/10	Ervin Ficko, Peter Peterka (v. d.) (od 1. 3. 2010)	Ivan Krajnc	s. Mateja Krajnc	Jožica Bagari	s. Ivica Oblak	Murska Sobota: 57 (3 oddelki)
				Tadeja Maučec	Nataša Horvat	
				Nadja Horvat	Nataša Granfol	
				s. Lucija Nastran	Lilijana Obal Žižek	Tišina: 19 (1 oddelek)
2010/11	Peter Peterka (v. d.)	Tomislav Šantag	s. Mateja Krajnc	Simona Flisar Gumilar	s. Ivica Oblak	Murska Sobota: 56 (3 oddelki)
				Jožica Bagari ²⁶	Nataša Horvat	
				Nadja Horvat	Nataša Granfol	
				s. Lucija Nastran	Terezija Mlinarič	Tišina: 33 (2 oddelka)
				Klavdija Gazdag	Lilijana Obal Žižek	
					Mateja Rojnik	

²⁶ Tadeja Maučec je bila na porodniškem dopustu.

Šolsko leto	Direktor zavoda	Župnik – ustanovitelj	Pedagoški vodja	Vzgojiteljice	Pomočnice	Število otrok
2011/12	Peter Peterka	Goran Kuhar	s. Mateja Krajnc	Tadeja Maučec ²⁷	s. Ivica Oblak	Murska Sobota: 56 (3 oddelki)
				Jožica Bagari	Nataša Horvat	
				Nadja Horvat	Terezija Mlinarič	
				s. Lucija Nastran	Lilijana Obal	Tišina: 32 (2 oddelka)
				Simona Flisar Gumilar ²⁸	Nataša Granfol	
					Mateja Rojnik	
2012/13	Peter Peterka	Goran Kuhar	s. Mateja Krajnc	Tadeja Maučec ²⁹	s. Ivica Oblak	Murska Sobota: 56 (3 oddelki)
				Jožica Bagari	Nataša Horvat	
				Nadja Horvat	Terezija Mlinarič	
				s. Lucija Nastran	Lidija Pišek ³⁰	Tišina: 35 (2 oddelka)
				Klavdija Gazdag	Lilijana Obal	
					Mateja Rojnik	
2013/14	Peter Peterka	Goran Kuhar	s. Mateja Krajnc	Simona Flisar Gumilar ³¹	s. Barbara Poredoš	Murska Sobota: 57 (3 oddelki)
				Jožica Bagari	Nataša Horvat	
				Nadja Pozdrec	Terezija Mlinarič	
				s. Lucija Nastran	Lilijana Obal Zrnko	Tišina: 30 (2 oddelka)
				Klavdija Gazdag	Nataša Granfol	
					Mateja Rojnik	

²⁷ Do konca oktobra Simona Flisar Gumilar.

²⁸ Od marca naprej Klavdija Gazdag.

²⁹ Do konca oktobra Simona Flisar Gumilar.

³⁰ Nataša Granfol je bila na porodniškem dopustu.

³¹ Od marca naprej Tadeja Maučec, ki se je vrnila s porodniškega dopusta.

Šolsko leto	Direktor zavoda	Župnik – ustanovitelj	Pedagoški vodja	Vzgojiteljice	Pomočnice	Število otrok
2014/15	Peter Peterka, Goran Kuhar (od 1. 2. 2015)	Goran Kuhar	s. Jožica Merlak	Tadeja Maučec	s. Barbara Poredoš	Murska Sobota: 58 (3,5 oddelkov)
				Jožica Bagari	Nataša Granfol	
				Nadja Pozderec	Terezija Mlinarič	
				Nataša Horvat		
				s. Lucija Nastran	Lilijana Obal Zrnko	Tišina: 26 (1,5 oddelka)
				Klavdija Gazdag	Mateja Rojnik	
2015/16	s. Martina Golavšek	Goran Kuhar	s. Jožica Merlak	Tadeja Maučec	s. Barbara Poredoš	Murska Sobota: 57 (3 oddelki)
				Jožica Bagari	Nataša Granfol	
				Nadja Pozderec	Lilijana Obal Zrnko	
				Klavdija Gazdag	Terezija Mlinarič	Tišina: 27 (2 oddelka)
				Nataša Horvat	Mateja Rojnik	
					Martina Zajc	
2016/17	s. Martina Golavšek	Goran Kuhar	s. Jožica Merlak	Tadeja Maučec	s. Barbara Poredoš	Murska Sobota: 57 (3 oddelki)
				Jožica Bagari	Nataša Granfol	
				Nadja Pozderec	Lilijana Obal Zrnko	
				Klavdija Gazdag	Terezija Mlinarič	Tišina: 28 (2 oddelka)
				Nataša Horvat	Mateja Rojnik	
					Martina Zajc	

6.6 Vzgojni program v vrtcu Lavra

6.6.1 Vzgojni program varstva Laura Vicuña, Murska Sobota, Družbe hčera Marije Pomočnice (1993)

Prvi vzgojni program je napisala s. Irena Benda leta 1993 (Benda, 1993). Temeljlil je na *Vzgojnem programu za vzgojo in varstvo predšolskih otrok* iz leta 1985. Namenjen je bil otrokom v starostno heterogeni skupini od prvega do petega leta starosti, zato je poudaril, da ga je potrebno zaradi različne zrelosti in zmogljivosti otrok prilagajati posamezniku, vendar pa hkrati prav te razlike nudijo več na socialnem področju. Naglasil je celostno vzgojo in v skladu s salezijanskim izročilom preventivnega sistema pomembnost vzgojnega prostora, prežetega z družinskim duhom. To pomeni med drugim tesno in intenzivno sodelovanje s starši, pa tudi sodelovanje vse sestrške skupnosti, ki živi skupaj Z otroki in ZA otroke.

Program (Benda, 1993) je navedel pobude na naslednjih področjih razvoja:

- čustveni (oblikovanje veselega in zadovoljnega otroka, usmerjanje negativnih čustev v pozitivno obnašanje, spodbujanje iskrenosti in spontanosti v kontaktu z drugimi, izražanje z različnimi izraznimi sredstvi),
- socialni (razvijanje sodelovanja, usvajanje osnov kulturnega vedenja, prebujanje odprtosti za potrebe drugih, ustvarjanje ozračja prijateljstva in povezanosti),
- spoznavni (odkrivanje narave in njenih zakonitosti, spodbujanje radovednosti, samoiniciativnosti in usmerjene pozornosti, spodbujanje ustvarjalnega mišljenja in izražanja ob skupnem iskanju rešitev),
- gibalni (razvijanje raznovrstnih gibalnih dejavnosti in integracija z drugimi področji (sprehodi, naravne oblike gibanja, igranje na inštrumente, ples), spodbujanje k spontanosti gibalnega izražanja, spoznavanje delov telesa, sprostitvev),
- moralni (navdihovanje ob zgledih svetnikov, oblikovanje vrednot – poštenost, iskrenost, odgovornost, prijaznost, dobrota, sprava, skrb starejših za mlajše – in pozitivne podobe o sebi).

Posebej pa so v njem izpostavljeni cilji oz. naloge:

- utrditi prepričanje, da je življenje Božji dar, znamenje, da nas ima Jezus rad in želi, da tudi mi ljubimo drug drugega,
- spodbujati vedro in veselo razpoloženje,
- razvijati v otroku verski čut,
- razvijati čut za potrebe in stiske bližnjih,
- omogočiti otroku občutek pomembnosti.

Vzgojni program (Benda, 1993) ima tudi dodatek, v katerem opredeli sodelovanje s starši: mesečna srečanja, skupna praznovanja (božič, pust, materinski dan, zaključni izlet), občasni skupni vikendi in individualni pogovori.

6.6.2 Vzgojni program zasebnega vrtca Lavra (1996)

Po ustanovitvi Zavoda Lavra – župnijskega vrtca v Murski Soboti v začetku leta 1996 je v. d. direktorja s. Marjeta Sraka na Strokovni svet RS za splošno izobraževanje naslovila prošnjo za potrditev vzgojnega programa. S pojasnilom, da je program Antonovega vrtca v Železnikih po vsebini in ciljih najbližji njihovim željam in interesom, in s soglasjem vodstva tega vrtca so se odločili, da ga bodo izvajali v celoti, dodali pa so nekatera dopolnila. Program v vrtcu Lavra je bil namenjen otrokom od 1. leta starosti do vstopa v šolo (vključno s pripravo na osnovno šolo), izvajal pa se je v kombiniranih skupinah, medtem ko so v Antonovem vrtcu sprejemali otroke od 3. leta do vstopa v šolo (vključno s pripravo na osnovno šolo), vključeni pa so bili v dva heterogena oddelka. Poleg tega so v vrtcu Lavra v popoldanskem času ponujali možnost srečanja otrokom, ki niso bili vključeni v redno vzgojno-varstveno dejavnost, pa so jim njihovi starši želeli nuditi družino vrstnikov in alternativno vzgojo tega vrtca. V ta namen so organizirali različne dejavnosti: pevske urice, program plesne vzgoje, telovadne urice in ure pravljič (Čufar, 1996).

Program (Čufar, 1996) je temeljil na *Vzgojnem programu za vzgojo in varstvo predšolskih otrok* iz leta 1985 in je zajemal naslednja vzgojna področja:

- moralno (vrednote, medsebojni odnosi, čut za dolžnost, čustva),
- socialno (vključevanje staršev, kulturne prireditve, sodelovanje z okoljem),
- gibalno (gibanje in bivanje v naravi, telesnovzgojne dejavnosti, ples, zdrav način življenja),

- spoznavno (radovednost in domišljija, čuti, komunikacija, lastnosti snovi, narava, osnovne miselne operacije, prostorsko-časovni in kvantitativni pojmi),
- estetsko (lepota, vrednotenje, ustvarjalnost, urejanje prostora, materiali in likovne tehnike, glasba),
- delovno (veselje ob učinku lastnega dela, sodelovanje, vztrajnost, dolžnost, natančnost, marljivost, samostojnost, ustvarjalnost).

Specifičnosti tega *Programa* (Čufar, 1996) pa sta na dveh področjih:

- verskem (Sveto pismo, molitev, zgled, kulturno-verske vrednote, bogoslužje),
- pri interesnih dejavnostih: planinske dejavnosti, vrt ob vrtcu, kuharski kotiček, kotiček ročnih del, lutke v vrtcu, knjižni kotiček in tuji jezik v vrtcu.

Glede oblik sodelovanja s starši *Program* (Čufar, 1996) predvideva postopno uvajanje otroka v vrtec, sprotne in poglobljene razgovore o otroku, seznanjanje staršev z vsebino vzgojnega dela, njihovo aktivno sodelovanje pri načrtovanju in izvajanju vzgojnega dela ter organizacijo različnih predavanj in delavnic za starše.

Kot globalni vzgojni cilji pa so tam naštet:

- nudenje krščanske vzgoje,
- razvijanje čustvene pismenosti,
- spodbujanje gibalnih sposobnosti in spretnosti,
- posredovanje znanj z različnih področij,
- razvijanje socialnih sposobnosti,
- usposabljanje staršev za neposredno sodelovanje z vrtcem.

6.6.3 Osnutek novega Vzgojnega programa zasebnega vrtca Lavra – župnijski vrtec (1997)

Leta 1997 sta se vzgojiteljici vrtca Lavra s. Jožica Merlak in s. Irena Benda lotili pisanja lastnega vzgojnega programa (Benda in Merlak, 1997). Program je temeljil na *Vzgojnem programu za vzgojo in varstvo predšolskih otrok* iz leta 1985, temeljna usmeritev vzgojnega dela pa se je opirala na preventivni sistem sv. Janeza Boska. Program je bil namenjen otrokom od 1. leta starosti do vstopa v šolo in je vključeval tudi pripravo na osnovno šolo. Kombinirana skupina je omogočala bivanje skupaj z brati in sestrami,

bogate socialne odnose, razvijanje čuta odgovornosti pri starejših in bolj spodbudno okolje za mlajše ter sprejemanje drugačnosti kot obogatitev. Družinsko ozračje je nadgradila tudi tesna povezanost in sodelovanje s starši, na njihovo željo pa je bila otrokom nudena krščanska vzgoja, integrirana s tisto, ki so je bili deležni doma.

Program (Benda in Merlak, 1997) je opisal pobude na čustvenem, moralnem, socialnem, spoznavnem, gibalnem, delovnem in estetskem razvojnem področju. Naštel je tudi druge organizirane dejavnosti v vrtcu: vrt ob vrtcu, kuharski kotiček, kotiček ročnih del, lutke v vrtcu, knjižni kotiček in tuji jezik v vrtcu. Enako kot v dopolnilu k prejšnjemu vzgojnemu programu (Čufar, 1996) so potekale v popoldanskih urah dejavnosti tudi za druge otroke: pevske urice, program plesne vzgoje, telovadne urice in ure pravljic (Benda in Merlak, 1997).

Ob koncu *Program* (Benda in Merlak, 1997) posebej izpostavi prizadevanje, da postane otrok središče vzgojne skupnosti, in potrebo po tesnem sodelovanju s starši, ki so prvi odgovorni vzgojitelji. Našteje še dodatne cilje, ki so jih želeli doseči:

- utrjevanje prepričanja, da je življenje Božji dar in da nas ima Jezus rad,
- spodbujanje vedrega in veselega razpoloženja ter optimističnega pogleda na svet,
- razvijanje verskega čuta,
- upoštevanje in razvijanje individualnih talentov,
- spodbujanje prijateljstva in solidarnosti med otroki in družinami,
- hvaležno sprejemanje novih družinskih članov,
- pomoč staršem pri vzgoji,
- osebni zgled otrokom,
- omogočanje stika z naravo,
- spoznavanje in uporaba narodno-kulturne dediščine,
- spoznavanje in upoštevanje mednarodno priznanih etičnih načel humanosti, razglašeni v listinah OZN.

S. Jožica Merlak pripoveduje, da je osnutek programa nesla na ministrstvo v pregled (o tem priča tudi zapis v kroniki z dne 5. septembra 1997 (*Kronika vrtca Lavra (1996–2016)*)), vendar so tam o njem podali negativno mnenje in svetovali, naj se zgledujejo po

programu Petrovega vrtca z Otočca (Malenšek, 1997), ki je bil pred kratkim potrjen. Pri primerjavi obeh programov ugotovimo, da sta praktično identična. Razlike so le naslednje:

- v uvodu program Petrovega vrtca izpusti stavek, v katerem je omenjen don Bosko in preventivni sistem (pri čemer ostaja don Boskov citat, preventivni sistem pa je omenjen pri specifičnostih programa),
- program Petrovega vrtca ima pri nekaterih poglavjih dodan kratek uvod (ti uvodi pa so isti kot v programu Antonovega vrtca (Čufar, 1996)),
- program vrtca Lavra ima verske vsebine vpletene v ostalo vsebino, program Petrovega vrtca pa jih ima zbrane v podpoglavju pri specifičnosti programa,
- program Petrovega vrtca ima še eno organizirano dejavnost več, in sicer aktivno življenje z naravo, kulturo in širjenje ekološke zavesti,
- program Petrovega vrtca ima dodatno interesno dejavnost mini glasbene šole,
- program Petrovega vrtca ima dodatno poglavje o organizaciji vsakdanjega življenja v vrtcu in načinu spremljanja kvalitete vzgojnega procesa,
- program Petrovega vrtca ima dodan kratek zaključek.

S. Jožica pove, da so osnutek *Vzgojnega programa zasebnega vrtca Lavra – župnijski vrtec* (Benda in Merlak, 1997) poslali v Petrov vrtec, ko se je le-ta ustanavljal, in so tam na podlagi tega izdelali svoj *Vzgojni program: Petrov vrtec, zasebni vrtec* (Malenšek, 1997). Pravi še, da sestre niso še enkrat prosile za odobritev tega novega programa (so pa kljub temu vzgojno dejavnost izvajale v skladu z njim).

6.6.4 Program katoliških vrtcev (1999)

Gradivo za skupni vzgojni program katoliških vrtcev (Šprohar idr., 1998) so prispevali Antonov vrtec iz Železnikov, Miklavžev vrtec – župnijski vrtec iz Logatca, Vrtec Dominik Savio – Karitas Domžale, Vrtec Nazaret iz Ljubljane, Vrtec Lavra iz Murske Sobote in Župnijski vrtec Vrhnika v sodelovanju z dr. Stanislavom Gerjoljem in dr. Alojzijem Slavkom Snojem. Prvi osnutek je še temeljil na *Vzgojnem programu za vzgojo in varstvo predšolskih otrok* iz leta 1985, ker pa je bil potem leta 1999 pripravljen novi *Kurikulum za vrtce*, sta ga preuredili s. Jožica Merlak HMP in s. Terezija (Teja) Tomazin ŠSFKK (Šprohar idr., 1999a). Program je bil poslan na Strokovni svet RS za splošno izobraževanje v potrditev, vendar je bil zavržen. Po vnesenih popravkih je bil ponovno poslan v

obravnavo (Šprohar idr., 1999b). Po pripovedovanju s. Jožice Merlak, ki je bila prisotna na seji, Komisija za vrtce ni imela posebnih pripomb, zahtevala pa je, da program predloži vsak vrtec posebej in ne vsi skupaj. Vrtec Lavra je to storil (z minimalnimi spremembami – daljšim uvodom in drugačnim vrstnim redom nekaterih poglavij) in prejel pozitivno mnenje o ustreznosti programa s strani Strokovnega sveta, ki ga je obravnavala na svoji 40. seji 25. januarja 2001 (Šprohar idr., 2000).

6.6.5 Program vrtca Lavra Murska Sobota (2000)

V prvem delu novega *Programa vrtca Lavra Murska Sobota* (Šprohar idr., 2000) je bilo razloženo, da se vrtec z njim zavzema za celostno vzgojo predšolskih otrok, pri čemer se vzgojitelji opirajo na tradicijo preventivnega sistema, ki ga je utemeljil sv. Janez Bosko, ter na izsledke Viktorja Frankla in Zdenke Zalokar Divjak. Poseben poudarek so hoteli dati razvoju čustvene inteligence. Program je bil namenjen vsem otrokom od 1. leta starosti do vstopa v šolo, ki so bili vključeni v homogene, heterogene ali kombinirane skupine, pri čemer je bila omogočena tudi integracija otrok s posebnimi potrebami. Vanj so se lahko vključili vsi otroci ne glede na svetovni nazor njihovih staršev, če so se le strinjali z njim. Oblikovan je bil za dnevne programe, mogoče pa ga je bilo uporabiti tudi kot podlago za poldnevni ali krajši program.

Kot svojo specifičnost je *Program* (Šprohar idr., 2000) navedel:

- ustvarjanje družinskega ozračja zlasti preko ljubeče stalne prisotnosti vzgojiteljev med otroki, omogočanja bivanja v starostno kombinirani skupini, enotnega pristopa in razumevanja med vzgojitelji, zaupanja in pogovora med starši in vzgojitelji ter vzgojiteljeve jasno izdelane lestvice vrednot, ki jih posreduje predvsem z zgledom;
- zgledovanje po vzorcu prožne družine, kjer poteka vzgoja za odgovorno svobodo, ki zna služiti skupnosti, in zrelo komunikacijo, kjer vzgojitelj skrbi za dobro počutje in veselo razpoloženje, individualne odnose z vsakim otrokom in združevanje ljubeznivosti z zahtevnostjo in kjer imajo posebno mesto stik z naravo, vzgoja za dolžnost, žrtev in premagovanje težav ter skrb za gibalni, govorni in moralni razvoj;
- katoliško vzgojo, ki temelji na spoznavanju Božje ljubezni in odgovoru nanjo, za kar je odločilen vzgojiteljev osebni odnos z Bogom, njegova molitev za in z otroki,

njegovo življenje v milosti in ljubezni, pripovedovanje osebne izkušnje Boga, branje Svetega pisma, vaje v kreposti in vključevanje v župnijo, pri čemer se da poudarek na življenje po zapovedi ljubezni in dekalogu, življenje v Božji navzočnosti, razvijanje čuta za čudenje, hvaležnost in zaupanje, katehezo in sodelovanje pri liturgiji in drugih obredih, praznovanje, seznanjanje z življenjem svetnikov in priložnostjo za spontano izražanje verskega čutenja, učenjem pesmi z versko vsebino in dajanjem na razpolago primerno tovrstno literaturo.

Glavni del *Programa* (Šprohar idr., 2000) opisuje globalne cilje in cilje na osmih razvojnih področjih:

1. jezik (verbalna in neverbalna komunikacija, besedni zaklad z različnih področij, kultura pogovora, nastopanje, igra z glasovi, zlogi in besedami, odnos do knjige, uvajanje v branje);
2. narava in družba (radovednost, opazovanje, občudovanje in spoštovanje naravnega in družbenega okolja, pomen dobrih medsebojnih odnosov in pravil, sposobnost sodelovanja v skupini, narodna in kulturna dediščina);
3. delovna in tehnična vzgoja (zavedanje sposobnosti, učinkovitosti in koristnosti lastnega dela in veselje ob učinkih dela, vrednotenje vsakega poštenega človeškega dela, spoznavanje poklicev in delovnih procesov, dolžnost in vztrajnost, inovatorstvo in ustvarjalnost);
4. matematika (osnovne miselne operacije, sistematičnost v mišljenju in delu, intuitivnost, domišljija in ustvarjalnost);
5. gibanje (usklajen telesni razvoj, razvoj motoričnih sposobnosti, naravne oblike gibanja s prehajanjem na posebna gibanja in športne dejavnosti, učenje in reševanje problemov preko gibanja, športno vedenje in sodelovanje pri igri, premagovanje naporov, zdrav način življenja);
6. umetnost – dramska, plesna, likovna, glasbena (zaznavanje, dožemanje in doživljanje lepote, občudovanje in hvaležnost, razvijanje in spodbujanje naravnega nagnjenja do umetniškega izražanja, izvirnost, domiselnost in ustvarjalnost, spoznavanje umetniških stvaritev, estetsko urejeno okolje, vrednotenje);

7. moralno področje (iskrenost, spontanost v stiku z drugimi, temeljne moralne vrednote, čustva, zgledi svetnikov in drugih dobrih ljudi, upoštevanje pravil, sprejemanje zmag in porazov, spoštovanje kulturno-verskih vrednot);
8. socialno področje (samopodoba, identiteta, sposobnosti, vključevanje, sprejemanje, empatija, sodelovanje, prijateljstvo in povezanost, osebni zgled).

Program (Šprohar idr., 2000) predvidi tudi interesne dejavnosti: letovanje/zimovanje, športne aktivnosti (zlati sonček), ure pravljič (bralna značka), glasbeno delavnico, plesno vzgojo, lutke v vrtcu in tuji jezik v vrtcu. Opredeli vlogo odraslih:

- utrjevanje prepričanja, da je življenje Božji dar in da nas ima Jezus rad,
- spodbujanje vedrega in veselega razpoloženja ter optimističnega pogleda na svet,
- razvijanje verskega čuta,
- upoštevanje in razvijanje individualnih talentov,
- spodbujanje prijateljstva in solidarnosti med otroki in družinami,
- hvaležno sprejemanje novih družinskih članov,
- pomoč staršem pri vzgoji,
- osebni zgled otrokom,
- omogočanje stika z naravo,
- spoznavanje in uporaba narodno-kulturne dediščine.

Na koncu našteje še načine in oblike sodelovanja s starši: postopno uvajanje otroka v vrtec, sprotne izmenjevanje informacij ob vsakodnevnih stikih, poglobljen razgovor o otroku (pogovorne ure), seznanjanje staršev z vsebino vzgojnega dela in programom, njihovo aktivno sodelovanje pri načrtovanju in izvajanju vzgojnega dela ter organizacijo različnih dogodkov za ali skupaj s starši (Šprohar idr., 2000).

Ta program je bil v uporabi vse do leta 2009, s šolskim letom 2009/10 pa se je v vrtcu Lavra začel uporabljati državni *Kurikulum za vrtce* (1999) (*Kronika vrtca Lavra (1996–2016)*).

6.7 Vzgojni stil vrtca Lavra

V dokumentu *Vzgojni stil vrtca Lavra* (Merlak, 1996) so opisane temeljne smernice načina vzgojnega dela v vrtcu Lavra. V uvodnem delu je zapisano, da je vrtec Lavra župnijski vrtec, ki ga vodijo sestre hčere Marije Pomočnice, zato delo v njem poteka po preventivnem sistemu. To zahteva skladnost med vzgojnim osebjem, pri čemer so v salezijanskem vrtcu vzgojitelji prav vsi odrasli, ki v vrtcu delajo, tudi kuharica, čistilka in hišnik. Kot je don Bosko kritično presojal različne vzgojne tokove in jih združeval s svojo lastno izkušnjo, tako se tudi vrtec Lavra trudi, da bi pri vzgoji združeval zdrave korenine družinskega okolja in krščanske tradicije z novimi tokovi sodobnih pedagoških usmeritev. V petih kratkih poglavjih je nadalje natančneje opisano, kaj to pomeni.

Naravni vzorec za vzgojni proces najdemo v tradicionalni družini. Družinsko okolje je naravno okolje za otrokovo zdravo telesno, čustveno in duhovno rast. V družini bivajo skupaj različno stari člani, med katerimi se razvijejo močne čustvene vezi, kar daje zaledje in moralno oporo. V njej se spontano posredujejo življenjske vrednote. Otrok se čuti vključenega, sprejetega in ljubljenega, zato odkriva svojo enkratnost, se uči komunikacije, sprejema odgovornost in prispeva svoj delež za skupno dobro. V družini se vzgoja ne ločuje na posamezna področja, ampak se vse združuje v eno samo skrb za otrokovo dobro in njegov celostni razvoj, kar vključuje tudi razumevanje za spodrsaljaje in postavljanje ostro določenih meja (Merlak, 1996).

Vrtec po načelih naravnega vzorca zato omogoča otrokom življenje v starostno kombiniranih skupinah, in to skupaj z brati in sestrami. Zaželena je prisotnost moških in ženskih likov – vzgojiteljev in vzgojiteljic. Izjemnega pomena so razumevanje med vzgojnim osebjem, enoten pristop ter povezovanje in vključevanje staršev. Za vzgojitelja se zahteva, da ima jasno izdelano lestvico vrednot, ki jih posreduje predvsem z zgledom. Pomemben je tudi dobro izdelan letni načrt dela v skupini. Temeljni poudarki pri vzgoji, ki jih dokument (Merlak, 1996) navede, pa so:

- učiti otroka izražati se o vsem in na različne načine,
- navajati ga na odgovornost s primernimi zadolžitvami,
- spodbujati ga k veselju ob uspehu drugih, sočutju in vrednotenju glede na subjektiven dosežek,

- navajati ga na disciplino,
- seznaniti ga s pravili, ki so jasna in preprečujejo škodo ali zmedo, in na naravne posledice kršitve le-teh,
- skrbeti za telesno in duševno dobro počutje,
- gojiti bogate odnose med vzgojiteljem in posameznimi otroki skozi vsak dan.

V dokumentu (Merlak, 1996) je razloženo, da **sodobna usmeritev pedagogike** išče ravnotežje med permisivno in avtoritarno vzgojo ter teži k vzgoji za odgovorno svobodo. Pri tem ima pomembno vlogo vzgoja za zrelo komunikacijo na vseh področjih. Da bi našli svoje korenine in notranje ravnotežje, se vrača nazaj k izvirom bivanja in kulture: k naravi, gibanju, spoštovanju človekovih in otrokovih pravic, samostojnosti, ustvarjalnosti in odgovornosti, oživljanju kulturne dediščine, iskanju ravnotežja med individualizmom in življenjem v skupnosti ter upoštevanju posameznika in prilagajanju drugim ter k umetnostnemu izražanju različnih vrst.

Glede **katoliške vzgoje** pa dokument (Merlak, 1996) pove isto, kot je bilo napisano že v vzgojnem programu. Temelj take vzgoje je spoznavanje Božje ljubezni in odgovor nanjo, za kar je odločilnega pomena osebni odnos z Bogom, ki ga ima vzgojitelj. Vzpostavljati mora kanale za pretok milosti od Boga v otroka, otroku pa pomagati, da to milost prepozna, jo vzljubi in iz nje živi. Ti kanali so predvsem molitev, vzgojiteljevo življenje v milosti in ljubezni, zakramentalno življenje, pripovedovanje osebne izkušnje Boga, Božja beseda, vaje v krepostih, liturgični obredi in blagoslovi. Vzgojitelji otroke spodbujajo z zgledom in besedo k življenju po zapovedi ljubezni in dekalogu, ga navajajo na življenje v Božji navzočnosti in v njem razvijajo čut za čudenje, hvaležnost in zaupanje. Navzven se to izrazi z obhajanjem obredov in razlago znamenj, ki se pri njih uporabljajo, praznovanjem praznikov, branjem Svetega pisma in zgodb z versko vsebino, vsakdanjo molitvijo, vajami v krepostih, zlasti v pripravi na božič in veliko noč, spontanim izražanjem ljubezni do Jezusa preko odnosa do ljudi, stvarstva in nabožnih predmetov, seznanjanjem z ljudskimi pobožnostmi³² in spoznavanjem življenja svetnikov. Poleg tega so predvidene tudi dejavnosti za družine otrok: obhajanje svete maše enkrat na leto, molitev rožnega venca v

³² Križev pot, češčenje križa, rožni venec, adventni venec, jaslice, šmarnice, litanije ...

oktobru, skupno obhajanje obredov velikega tedna, predavanje za starše, objava člankov v Glasilu vrtca, obešanje misli na stenskem panoju.

Zadnje poglavje dokumenta (Merlak, 1996) obravnava **salezijanski stil**, ki temelji na don Boskovem preventivnem sistemu. Preventivni sistem si za cilj postavlja vzgojiti dobre kristjane in poštene državljane. V vrtcu vlada družinsko ozračje, vzgojitelji so vedno med otroki. Vrtec je za otroka dom, šola in župnija. Sistem temelji na:

- ljubeznivosti: otrok se čuti osebno ljubljen, med vzgojiteljem in otrokom vlada zaupanje,
- razumu: otrok spoznava svet okoli sebe, vzgojitelj mu pomaga razumeti in se držati jasno določenih pravil, pomemben je pogovor in pripovedovanje o vsem,
- veri: otrok doživlja Boga v vsakdanjem življenju, vzgojitelj pa mu pomaga prepoznavati njegovo delovanje, k čemur mu pomaga tudi molitev, praznovanje praznikov, branje Svetega pisma, duhovne misli, spoznavanje Marije, spoznavanje krščanskih vrednot, vključenost v župnijsko življenje.

Osnovna otrokova dejavnost v vrtcu je igra, preko katere lahko vzgojitelj spozna otrokov značaj. Vzgojitelj vzgaja tudi za čistost, kar pomeni predvsem spoštovanje lastnega telesa, spoštovanje drugega in primerna sramežljivost. Odraz salezijanske vzgoje je naposled veselje, ki je izraz čiste duše; pri ohranjanju le-te pa otroku pomaga vzgojitelj. Za to mora najprej poskrbeti za otrokove osnovne potrebe (hrana, gibanje, igra, počitek, dejavnosti), kar pa je tudi najuspešnejše sredstvo za doseganje discipline ter ohranjanje nравnosti in zdravja (Merlak, 1996).

Dodatek k temu zadnjemu poglavju dokumenta (Merlak, 1996) je tudi beseda o **kazni**. Prvo pravilo je, da ne kaznujemo, razen kadar se temu ni mogoče izogniti. Poleg tega uporabimo kazen šele, ko otrok dobro pozna pravila. Kaznujemo samo otroka, ki ve, da je ljubljen in da mu hočemo dobro. Vedeti mora, za kaj je kaznovan, poleg tega mora pravila in posledice kršitev poznati vnaprej. Najboljša kazen je sprejetje posledic lastnih dejanj. Če se enaka situacija večkrat pojavlja, jo mora vzgojitelj predvideti in dati navodila za primerno obnašanje.

7 Zaključek

Ko sem začela iskati podatke o prvem vrtcu hčera Marije Pomočnice v Ljubljani, je izgledalo, da bo mogoče le v grobem rekonstruirati potek dogodkov, o samem vzgojnem programu pa ne bom izvedela bolj ali manj nič. V hišni kroniki iz tistih let je vrtec le ponekod omenjen, besedilo izpušča imena sester (običajno je napisano samo "ena sestra" brez imena), druge dokumentacije o vrtcu pa ni bilo. Vendar pa se je dalo podatke iz zapisov v kroniki dopolniti s podatki iz življenjepisov sester iz tistega obdobja in z brskanjem po inšpektorialnem arhivu in zgodovinskem arhivu Ljubljana. Z ogledom eksponatov v spominski sobi s. Alojzije Domajnko pa je postal zgodovinski potek dogodkov precej jasen, pa tudi o vzgojnem programu sem marsikaj izvedela.

Sestre HMP so vrtec v Ljubljani vodile osem let. Vzgojiteljice so se šolale v Italiji. Uporabljale so vzgojno metodo sester Agazzi. Dokumentacija vrtca (dnevniki, letni delovni načrti, sezname otrok ipd.), kolikor je sploh bilo, se ni ohranila, kljub temu pa lahko vsaj nekaj o utripu vsakdanjika razberemo iz zapiskov in didaktičnih pripomočkov s. Frančiške Škrbec, prve vzgojiteljice.

O vrtcu Lavra pa je seveda ohranjenega mnogo gradiva. Začel se je kot varstvo otrok na domu sester HMP v Murski Soboti leta 1992. Uradno je bil ustanovljen leta 1996. Leta 1999 se je preselil v zgradbo današnjega soboškega škofijskega ordinariata. Leta 2009 se je odprla enota na Tišini. Leta 2013 je bila v Murski Soboti zgrajena nova stavba, v kateri deluje danes. Prvi vzgojni program so oblikovale sestre same, ob registraciji vrtca pa so privzeli program Antonovega vrtca iz Železnikov. Svoj lasten program so sestre še razvijale (eno od različic so uporabljali v Petrovem vrtcu na Otočcu) in sodelovale tudi pri nastajanju *Programa katoliških vrtcev*, ki so ga v vrtcu Lavra uporabljali od leta 2001 naprej. Od leta 2009 vrtec deluje po *Kurikulu za vrtce*.

Vrtec Lavra ohranja nekatere svoje specifičnosti ves čas delovanja. Vzgojni slog temelji na preventivnem sistemu don Boska, zato vsa vzgojna skupnost (pedagoški delavci in drugi zaposleni, starši in otroci) ustvarja dom in družinsko ozračje, kjer so temeljne vrednote varnost, sprejetost, predvsem pa, da vsak začuti, da je dragocen in ljubljen. Kombinirane skupine omogočajo bivanje sorojencev v istem oddelku in družini podobno okolje. Za cilj

svojega poslanstva si vrtec zastavlja zagotavljanje kvalitetnega vzgojno-izobraževalnega dela v oblikah, metodah in vsebinah, ki najbolj ustrezajo potrebam in razvojnim zmožnostim predšolskih otrok, z upoštevanjem, da je to katoliški vrtec s koncesijo. Zato si prizadeva, da bi pri otrocih razvijal sposobnosti razumevanja in sprejemanja sebe in drugih, sposobnosti za dogovarjanje, upoštevanje različnosti in sodelovanje v skupinah, čustveno pismenost, radovednost, raziskovalnega duha, domišljijo in neodvisno mišljenje. Prizadeva si tudi za spodbujanje jezikovnega razvoja za učinkovito in ustvarjalno uporabo govora, kasneje pa tudi branja in pisanja, umetniškega doživljanja in izražanja, gibalnih sposobnosti in spretnosti ter razvijanje samostojnosti in higienskih navad pri skrbi za zdravje (*Letni delovni načrt 2016/2017*).

Vrtec tudi ohranja in razvija obogatitvene dejavnosti, kot so: glasbene urice, bralna značka, program za bodoče šolarje (vključuje vsebine iz matematike, jezika, angleščine, gibanja in folklore), športni program "mali sonček" (vključuje tudi tečaj drsanja za bodoče šolarje) in letovanje za bodoče šolarje. Starejšim otrokom je že mnoga leta omogočen obisk lutkovnega abonmaja, na voljo pa so tudi dodatne dejavnosti, npr. plesni tečaj v organizaciji plesne šole, glasbene urice v organizaciji glasbene šole in tečaj nemškega jezika. V prostorih vrtca še vedno potekajo tudi svetopisemske urice (*Kronika vrtca Lavra; Letni delovni načrt 2016/2017*).

Tudi sodelovanje s starši in starimi starši ima skozi vso zgodovino poleg običajnih (roditeljski sestanki, govorilne ure ipd.) tudi nekatere posebne stalne oblike: kostanjev piknik jeseni, molitev rožnega venca enkrat tedensko v oktobru, izdelovanje adventnih vencev z dedki in babicami, srečanje družin v božičnih praznikih, praznik staršev, dan, ko pridejo v vrtec stari starši in preživijo nekaj časa z otroki, srečanja družin posameznega oddelka ali obisk oddelka na domu bodočih šolarjev, piknik ob koncu šolskega leta itd. (*Kronika vrtca Lavra; Letni delovni načrt 2016/2017*).

Pričevanja zaposlenih in staršev otrok, ki sem jih vprašala o njihovem doživljanju življenja v vrtcu Lavra, potrjujejo, da vrtec dosega svoje zastavljene cilje in resnično ohranja svoje začetno poslanstvo. Nekdanji gojenci, ki ohranjajo stike z vrtcem, sicer opažajo, da večja stavba in večja institucionaliziranost nekoliko okrne občutek domačnosti, kljub temu pa sedanji gojenci pravijo, da gredo radi v vrtec in da se tam dobro počutijo.

Viri

- Altea, F. (2011). *Il metodo di Rosa e Carolina Agazzi: Un valore educativo intatto nel tempo*. Roma: Armando.
- Baroni, A. (1965). *La pedagogia e i suoi problemi nella storia del pensiero* (vol. III). Brescia: La Scuola.
- Benda, I. (1993). *Vzgojni program varstva Laura Vicuña, Murska Sobota, Družbe hčera Marije Pomočnice*. Murska Sobota: Arhiv vrtca Lavra.
- Benda, I. in Merlak, J. (1997). *Vzgojni program zasebnega vrtca Lavra – župnijski vrtec*. Murska Sobota: Arhiv vrtca Lavra.
- Bosco, G. (1996). *Spomini na Oratorij svetega Frančiška Saleškega od 1815–1855*. Ljubljana: Salve.
- Capetti, G. (1974). *Cronistoria I: La preparazione e la fondazione 1828–1872*. Roma: Istituto FMA.
- Capetti, G. (1976). *Cronistoria II: L'Istituto a Mornese, la prima espansione 1872–1879*. Roma: Istituto FMA.
- Capetti, G. (1977). *Cronistoria III: Da Nizza Monferrato nuova espansione con Madre Mazzarello (1879–1881)*. Roma: Istituto FMA.
- Cavaglià, P. (1997). Il primo Regolamento degli asili infantili istituiti dalle Figlie di Maria Ausiliatrice (1885). *Rivista di Scienze dell'Educazione*, 35(1), 17–46.
- Cencič, M. (2009). *Kako poteka pedagoško raziskovanje: Primer kvantitativne empirične neeksperimentalne raziskave*. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo.
- Ceria, E. (1932). *Memorie biografiche del beato Giovanni Bosco 1877–78* (vol. XIII). Torino: SEI.
- Ciglar, T. (2004). *Rad vas imam: preventivni vzgojni sistem sv. Janeza Boska*. Ljubljana: Salve.
- Cronaca Casa di Lubiana – Selo (1936–1939)*.
- Cronaca della Casa di Ljubljana sotto il titolo di Casa Beata M. Mazzarello (1938–1946)*.
- Cronaca della Casa di Murska Sobota sotto il titolo di Laura Vicuña (1991–2016)*.
- Čufar, N. (1996). *Vzgojni program zasebnega vrtca Lavra*. Murska Sobota: Arhiv vrtca Lavra.
- Devjak, T., Skubic, D., Polak, A. in Kolšek, V. (2012). *Predšolska vzgoja: od starega k novemu*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.
- FMA. (b. d.). *Cosa facciamo: Dati statistici (2008–2014)*. Pridobljeno 30. 12. 2016 s <http://www.cgfmanet.org/1.aspx?lingua=1&sez=1&sotsez=5&detsotsez=1>
- Istituto Figlie di Maria Ausiliatrice. (2016). *Elenco generale 2016* (volume secondo). Roma: Istituto FMA.
- Istituto Figlie di Maria Ausiliatrice. (2017). *Elenco generale 2017* (volume primo). Roma: Istituto FMA.

Izpisek iz zemljiške knjige, k. o. Karlovško predmestje, vl. št. 1045, vlož. 14. 2. 1949, dn. št. 152.

Izpisek iz zemljiške knjige, k. o. Karlovško predmestje, vl. št. 1045, vlož. 17. 6. 1938, dn. št. 5173.

Jenič, K. (2015). *Pripravljena na pot: sestra Alojzija Domajnko*. Bled: Zavod Dominika.

Konstitucije Družbe hčera Marije Pomočnice. (2015).

Konstitucije Družbe sv. Frančiška Saleškega. (2015).

Kronika vrtca Lavra (1996–2016).

Kurikulum za vrtce. (1999). Pridobljeno 22. 10. 2013 s http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/vrtci/pdf/vrtci_kur.pdf

Letni delovni načrt 2016/2017.

Malenšek, T. (1997). *Vzgojni program: Petrov vrtec, zasebni vrtec*. Murska Sobota: Arhiv vrtca Lavra.

Merlak, J. (1996). *Vzgojni stil vrtca Lavra*. Murska Sobota: Arhiv vrtca Lavra.

Merlak, J. (2011). *Svetopisemske urice: priročnik za biblično skupino malčkov (3–6 let)*. Celje: Celjska Mohorjeva družba.

Osebna mapa s. Frančiške Škrbec. (b. d.). Ljubljana: Inšpektorialni arhiv SLC.

Osebne mape sester. (b. d.). Ljubljana: Inšpektorialni arhiv SLC.

Pavlič, S. (1991). *Predšolske ustanove na Slovenskem 1834–1945*. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo in šport.

SDB. (b. d.). *Salesiani di Don Bosco: Dati statistici (31. 12. 2015)*. Pridobljeno 29. 12. 2016 s <http://sdb.org/it/salesiani-don-bosco-it/74-dati-statistici-it.html>

Secco, M. (1991). *Stabilita sulla Roccia: Suor Luisa Domajnko FMA (1897–1970)*. Roma: Istituto Figlie di Maria Ausiliatrice.

SI ZAL LJU 479. Mestni ljudski odbor Ljubljana, socialno skrbstvo in zdravstvo, t. e. 50, spis 2502/46.

SI ZAL LJU 480. Mestni ljudski odbor Ljubljana, prosveta in kultura, t. e. 61, a. e. 754.

Statistični urad Republike Slovenije. (2015/16a). *Delež otrok, vključenih v vrtce, po starostnih obdobjih po: KAZALNIK, LETO*. Pridobljeno 10. 1. 2017 s http://pxweb.stat.si/pxweb/Dialog/viewplus.asp?ma=H095S&ti=&path=../Database/Hitre_Repozitorij/&lang=2

Statistični urad Republike Slovenije. (2015/16b). *Izbrani podatki o otrocih in strokovnih delavcih v vrtcih po: MERITVE, LETO*. Pridobljeno 10. 1. 2017 s http://pxweb.stat.si/pxweb/Dialog/viewplus.asp?ma=H094S&ti=&path=../Database/Hitre_Repozitorij/&lang=2

Suor Škrbec Franciska. (2013). V G. Anzeliero in E. Maioli (ur.), *Facciamo memoria: cenni biografici delle FMA defunte nel 1988* (str. 621–626). Roma: Istituto FMA.

Škrbec, F. (b. d.). *Programma della scuola materna diviso in periodi*. Osebna mapa s. Frančiške Škrbec. Ljubljana: Inšpektorialni arhiv SLC.

- Škrbec, F. (1986). *Vrtnarica novega vrta: življenje in delo Alojzije Domanjko HMP*. Ljubljana: Družba hčera Marije Pomočnice.
- Šprohar, M., Štefan, A., Granda, I., Čufar, N., Valentinčič, J., Merlak, J., Platiša, H., Tomazin, T., Dolinšek, A. in Kastelic, I. (2000). *Program vrtca Lavra Murska Sobota*. Murska Sobota: Arhiv vrtca Lavra.
- Šprohar, M., Štefan, A., Granda, I., Čufar, N., Valentinčič, J., Merlak, J., Platiša, H., Tomazin, T. in Kastelic, I. (1998). *Program katoliških vrtcev* (osnutek). Murska Sobota: Arhiv vrtca Lavra.
- Šprohar, M., Štefan, A., Granda, I., Čufar, N., Valentinčič, J., Merlak, J., Platiša, H., Tomazin, T. in Kastelic, I. (1999a). *Program katoliških vrtcev* (1. verzija). Murska Sobota: Arhiv vrtca Lavra.
- Šprohar, M., Štefan, A., Granda, I., Čufar, N., Valentinčič, J., Merlak, J., Platiša, H., Tomazin, T. in Kastelic, I. (1999b). *Program katoliških vrtcev* (2. verzija). Murska Sobota: Arhiv vrtca Lavra.
- Zakon o vrtcih /ZVrt/*. (1996). Uradni list RS, št. 12/96 (29. 2. 1996). Pridobljeno 24. 2. 2014 s <http://sodisce.iusinfo.si/Zakoni/Besedilo.aspx?SOPI=Z96239GA&Datum=31.5.2012>
- Žagar, A. (2006). *Zgodovina hiše na Gornjem trgu med leti 1949 in 1999*. Ljubljana: HMP za interno rabo.